

Berta Clarena Boladeras
Treball de recerca
Joan Berlanga Sarraseca
Desembre del 2025
Institut Pau vila
Grup 30

EXILI I MORT DELS GERMANS CAÑELLAS: MEMÒRIES ENTRE LLAMBORDES

**La deportació republicana sabadellenca als camps
nazis i la seva memòria**

“Els deportats espanyols són els grans oblidats d’aquesta història i nosaltres som les oblidades dels oblidats.” — Neus Català, testimoni en l’obra de Montserrat Roig

Abstract

This project was born from an absence: two names engraved on a Stolperstein near my family's home in Sabadell and the feeling that, behind those letters, there was a forgotten story. From that void came the need to search. Through hours in archives, travels, and testimonies, I reconstructed the lives of Esteve and Melcior Cañellas—from pre-war Sabadell to exile, deportation, and death in Gusen. What once seemed lost has become a tangible, human story.

The research shows that the memory of exiled and deported Spanish Republicans remains fragile, shaped by decades of silence and institutional oblivion. Francoism not only destroyed lives but also erased narratives, establishing a collective amnesia that persists. Yet recovering these stories restores dignity, breaks silence, and builds bridges between generations.

The Cañellas brothers' story reveals that remembering is not about looking back, but about understanding who we are. Their journey mirrors a generation that defended freedom to the end, leaving a moral and historical legacy that still speaks to us. In a time when memory fades amid immediacy and misinformation, projects like this are vital reminders that genocides and persecutions are not just history. Memory is not nostalgia—it is resistance, awareness, and a moral duty to the present.

Keywords: reconstruction and preservation of historical memory, Brothers, Republican exile, deportation, Sabadell, Austrian extermination camps, justice, resistance, oblivion, camps of Roussillon, Stalag detention system, foreign workers' companies, Francoism, Nazism, repression, *Stolpersteine.*, justice, resistance.

Resumen

Este trabajo nació de un vacío: dos nombres grabados en una Stolperstein cerca de la casa familiar en Sabadell y la sensación de que, detrás de esas letras, había una historia olvidada. De esa ausencia surgió la necesidad de buscar. A través de horas en archivos, viajes y testimonios, he podido reconstruir las vidas de Esteve y Melcior Cañellas Mañé, desde el Sabadell de antes de la guerra hasta el exilio, la deportación y la muerte en Gusen. Lo que parecía irrecuperable se ha transformado en una historia humana y tangible.

La investigación demuestra que la memoria de los republicanos exiliados y deportados sigue siendo frágil, marcada por el silencio y el olvido institucional. El franquismo no solo destruyó vidas, sino también relatos, consolidando una amnesia colectiva que aún pesa. Pero rescatar esas historias repara el silencio, devuelve dignidad y crea puentes entre generaciones.

El caso de los hermanos Cañellas muestra que recordar no es mirar atrás, sino dar sentido a lo que somos. Su historia refleja la de una generación que defendió la libertad hasta las últimas consecuencias y cuyo legado moral sigue vigente. En un tiempo en que la memoria se diluye entre la inmediatez y la desinformación, este tipo de trabajos son necesarios para recordarnos que los genocidios y las persecuciones no pertenecen sólo al pasado. La memoria, más que nostalgia, es una herramienta de resistencia y de compromiso con el presente.

Palabras clave: reconstrucción y preservación de la memoria histórica, hermanos, exilio republicano, deportación, Sabadell, Campos de exterminio austriacos, justicia, resistencia, olvido, campos de Rosellón, sistema de reclusión Stalag, compañías de trabajadores extranjeros, franquismo, nazismo, represión, *Stolpersteine*.

Agraïments

En primer lloc, vull expressar el meu més sincer agraïment al meu tutor, Joan Berlanga, que tot i incorporar-se més tard a tutoritzar-me, sempre m'ha orientat, donat suport constant i confiança al llarg de tot aquest procés.

També vull donar les gràcies als professors d'història de l'Institut Pau Vila, Abel Caldera, un pilar per al meu treball, que ha estat el meu guia durant tota la recerca, David Martin, el meu primer tutor que em va ajudar a construir unes molt bones bases del treball proporcionant-me llibres i experiències molt valuoses i en David Palacios, per les seves aportacions i per ajudar-me a comprendre millor el context històric d'aquest treball.

El meu reconeixement més profund també va dirigit als historiadors que m'han ajudat a aprofundir en la recerca sobre la vida dels dos germans, especialment Arnau Berenguer, segurament la persona que millor coneix el moviment anarquista sabadellenc dels anys trenta, Esteve Deu, catedràtic d'història de la UAB i autor d'una obra exhaustiva sobre la repressió a Sabadell, Feliu Crespí, fill d'un republicà sobrevivent i Genís Ribé, l'encarregat d'aquest àmbit en el museu d'història de Sabadell per les seves valuoses orientacions i la seva generositat a l'hora de compartir informació i coneixements.

Vull dedicar un agraïment especial a l'Amical de Mauthausen, per donar-me l'oportunitat de realitzar una visita guiada pel camp, i al Service Historique de la Défense, que em va facilitar els dossiers més importants per al desenvolupament d'aquesta recerca. Lligat a això, vull reconèixer la col·laboració d'Olga Arcos, del Museu d'Argelers, i el Pedro Carmona Ortegón, el nostre guia pels camps austríacs, per la seva implicació i sensibilitat.

Finalment, i més important que tot, vull agrair de tot cor als meus pares. Sempre han estat al meu costat, m'han donat suport incondicional en tot moment. Han estat els meus companys en tots els viatges. A la meua mare li vull agrair especialment l'impuls per iniciar aquest treball, per animar-me a endinsar-m'hi i a transmetre'm entusiasme per la recerca de la història dels nostres avantpassats. També al meu pare, per l'ajuda en l'àmbit del documental i per haver-me encomanat sempre la seva passió per l'audiovisual.

Gràcies a tota la gent que estimo, tots m'han fet costat sempre i m'han ajudat a fer menys difícils els moments més estressants, i finalment, gràcies a tu, que estàs prenent el teu temps per llegir aquest treball de recerca tan important per mi.

Taula de continguts

Abstract	5
Resumen	7
Agraïments	9
Índex d'abreviatures	12
1. PRESENTACIÓ DE LA RECERCA	15
Objectius de la recerca	15
Metodologia	18
2. CONTEXT HISTÒRIC: DE LA REPRESSIÓ A SABADELL FINS A LA SEVA MORT A GUSEN	23
2.1. Franquisme i repressió	23
2.2. L'exili republicà	24
2.2.1 La Retirada cap a França	24
2.2.2 Els camps de refugiats francesos: Argelers i Barcarès	25
2.2.2.1 El camp d'Argelers	27
2.2.2.2 El camp de Barcarès	29
2.2.3 L'ocupació nazi de França i la persecució dels republicans	30
2.2.3.1 Les Companyies de Treballadors Estrangers (CTE)	31
2.2.3.2 CTE Chateau Gaillard	33
2.2.3.3 CTE de Nantes	33
2.2.4 Els Stalags: presoners de guerra republicans en mans alemanyes	34
2.3 Del franquisme al nazisme	36
2.3.1. Els republicans a Mauthausen i Gusen: vida i treball forçat	37
2.3.1.1. El camp de Mauthausen	38
2.3.1.2. El camp de Gusen	40
3. EL CAS D'ESTEVE I MELCIOR CAÑELLAS MAÑÉ: RECONSTRUCCIÓ D'UNA HISTÒRIA OBLIDADA	43
3.1 Punt de partida de la recerca	44
3.2 Context de la situació dels dos germans a Sabadell	44
3.2.1 Repressió a Sabadell durant la Guerra Civil	44
3.3 Esteve Cañellas Mañé	45
3.3.1 Naixement i context familiar	45
3.3.2 Etapa de la Guerra Civil i compromís polític	46
3.3.4 Exili i camps francesos	49
3.3.4.1 moments d'incògnita	50
3.3.5 El seu pas per les Companyies de Treballadors Estrangers	51
3.3.6 Captura, Stalag X-B	52
3.3.7 Deportació i mort a Mauthausen-Gusen	53
3.3.8 Preservació de la memòria	55

3.4. Melcior Cañellas Mañé	55
3.4.1. Naixement i context familiar	55
3.4.2. Etapa de la Guerra Civil i exili	56
3.4.3 Camps francesos	57
3.4.4 Les CTE	58
3.4.5. Captura i presó alemanya	59
3.4.6. Deportació i tràgic final	60
3.4.7. Preservació de la seva memòria	61
3.5. Els Cadirots: identitat, origen i context familiar	62
3.6. Continuem amb la recerca	63
4. EL RASTRE DE LA MEMÒRIA	65
4.1 Memòria republicana a Sabadell	65
4.2. Les Stolpersteine: llambordes de la memòria	66
4.2.1. Origen i significat	66
4.2.2. Presència a Catalunya i Espanya	68
4.2.3. El cas dels Cañellas: la memòria familiar en una Stolperstein	69
4.3. Altres formes de memòria i homenatge	70
4.4. El reconeixement institucional a Espanya i Catalunya	71
4.5. La importància de preservar la memòria històrica	72
5. PRODUCCIÓ FINAL	73
6. CONCLUSIONS	75
BIBLIOGRAFIA, BIBLIOGRAFIA WEB I ALTRES	79
ÍNDIX D'IMATGES	83
ANNEXOS	85

Índex d'abreviatures

AADD – Archives Départementales (Arxius Departamentals francesos)

ADPO – Archives Départementales des Pyrénées-Orientales (Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals)

AHS – Arxiu Històric de Sabadell

Amical – Amical de Mauthausen i altres camps i de totes les víctimes del nazisme d'Espanya

AR – Arolsen Archives (International Center on Nazi Persecution)

BOE – Boletín Oficial del Estado (Butlletí Oficial de l'Estat)

CGE – Causa General d'Espanya

CNT – Confederació Nacional del Treball

CTE – Compagnie de Travailleurs Étrangers (Companyia de Treballadors Estrangers)

GTE – Groupe de Travailleurs Étrangers (Grup de Treballadors Estrangers)

FTP – Francs-Tireurs et Partisans (moviment de resistència francesa)

MHS – Museu d'Història de Sabadell

MUME – Museu Memorial de l'Exili (La Jonquera)

POUM – Partit Obrer d'Unificació Marxista

PSUC – Partit Socialista Unificat de Catalunya

RSHA - Departament central de seguretat del raich

SHD – Service Historique de la Défense (Servei Històric de la Defensa francesa)

SS – Schutzstaffel (Cos paramilitar del règim nazi)

UAB – Universitat Autònoma de Barcelona

UGT – Unió General de Treballadors

1. PRESENTACIÓ DE LA RECERCA

Fa cinc anys, quan formava part del primer Consell d'Infants de Sabadell vaig participar en un acte de commemoració de les víctimes de l'Holocaust organitzat per l'ajuntament. Aquell contacte amb la memòria històrica va despertar en mi moltes preguntes i un interès profund. De manera fortuïta, vaig topar amb el nom de dos germans deportats que compartien el cognom del meu besavi. Les dues llambordes *Stolpersteine* situades prop de la casa familiar dels meus avis van confirmar les sospites: l'Esteve i en Melcior Cañellas Mañé eren familiars meus, tot i que pràcticament no en quedava cap record. El temps havia esborrat la seva memòria, i d'aquí neix aquest treball de recerca.

La motivació és, doncs, doble: personal i històrica. Personal, perquè el silenci familiar i l'absència de fotografies, cartes o testimonis contrastaven amb el pes de la seva absència. Històrica, perquè la seva trajectòria forma part d'un capítol col·lectiu de repressió, exili i deportació. Aquesta manca d'informació no ha estat un obstacle, sinó una motivació per reconstruir, en la mesura del possible, la seva història vital.

Aquest projecte s'emmarca dins l'àmbit de la memòria històrica, amb especial atenció al fenomen de l'exili republicà català, als camps de concentració francesos, als *Stolpersteine* i a la deportació a camps nazis com Mauthausen i Gusen. També aborda la complicitat del règim franquista en aquest procés.

El treball combina dues dimensions: la recerca documental i l'experiència directa. D'una banda, he consultat arxius, bases de dades, llibres i testimonis escrits; de l'altra, he fet treball de camp a llocs significatius com Argelers, el Museu Memorial de l'Exili (MUME), Mauthausen, Gusen i Viena. Aquestes visites m'han permès contrastar fonts, enregistrar testimonis visuals i reflexionar des dels llocs on milers de republicans van viure, patir i morir.

La justificació del treball va més enllà de l'interès personal. Pretén contribuir a la preservació de la memòria democràtica i al reconeixement de les víctimes del feixisme europeu. En un moment en què els discursos històrics sovint es banalitzen o es manipulen, és fonamental donar veu a les víctimes silenciades. Tot i néixer d'una experiència familiar, aquest treball interpel·la qualsevol persona interessada a entendre les conseqüències dels totalitarismes, de les guerres i de l'oblit.

Objectius de la recerca

A continuació es presenten els objectius generals i específics d'aquest treball, que parteixen de la voluntat de reconstruir i comprendre la trajectòria vital dels germans Esteve i Melcior Cañellas Mañé dins el context de l'exili republicà i la deportació als camps nazis. La recerca també vol reflexionar sobre la importància de la memòria històrica i el seu paper en la societat actual.

L'objectiu central és seguir el seu recorregut, des de l'exili fins a la deportació i mort al camp de Gusen, i situar el seu cas particular dins la repressió franquista i la persecució nazi, tot posant en relleu la dimensió col·lectiva d'una experiència compartida per milers de republicans catalans i espanyols.

1. En primer lloc, es vol comprendre qui eren realment els germans Cañellas, quin era el seu entorn familiar, social i polític, i com el context obrer i sindical de Sabadell va influir en les seves trajectòries vitals. Aquest punt inicial permet situar els protagonistes dins el seu marc històric i entendre les causes que van conduir-los a l'exili després de la Guerra Civil.
2. Un segon objectiu és analitzar el procés d'exili i deportació, teoritzant sobre les causes que van motivar la seva fugida, així com el recorregut que van seguir fins als camps francesos d'Argelers i Barcarès. A partir d'aquí, la recerca s'endinsa en l'estudi de les condicions de vida als camps francesos, el treball forçat en les Companyies de Treballadors Estrangers, el pas pel Stalag X-B de Sandbostel i la seva posterior deportació als camps nazis de Mauthausen i Gusen, posant en relleu la duresa extrema de l'experiència concentracionària.
3. En tercer lloc, el treball vol explorar el paper del silenci i l'oblit en la transmissió de la memòria dels deportats. Es tracta d'entendre per què la memòria de molts d'ells, com la dels germans Cañellas, ha estat esborrada dins de les famílies i com el franquisme va contribuir a mantenir aquest silenci durant dècades. En aquest sentit, es destaca la tasca dels historiadors, dels arxius i de les entitats memorialístiques, així com la importància dels espais de memòria, com museus, memorials o les *Stolpersteine*, en la recuperació, difusió i preservació d'aquest llegat.
4. A més, la recerca pretén reflexionar sobre la funció pedagògica i social de la memòria històrica, entenent-la com una eina essencial per a la construcció d'una consciència democràtica. Des d'aquesta perspectiva, s'elabora un documental amb una intenció poètica i educativa, adreçat especialment al públic jove, amb la finalitat de transmetre aquesta història d'una manera sensible i crítica, i fomentar la reflexió sobre els perills del feixisme i de l'oblit col·lectiu.
5. Finalment, aquest treball busca preservar i transmetre la memòria familiar dels germans Cañellas, convertint-la en un acte de reconeixement i de deure cívic. Alhora, vol contribuir a la comunitat educativa i local de Sabadell, posant en valor una història propera dins del marc europeu de la deportació i de la lluita per la llibertat.

En definitiva, aquesta recerca vol ser una petita aportació a la memòria democràtica, combinant la investigació històrica amb mirada humana i compromesa cap al record de les persones que van ser condemnades a l'oblit.

Aquest treball no es pot fonamentar en hipòtesis en sentit estricte, sinó en supòsits inicials:

1. Tot i l'absència de documents personals i manca d'experiència historiogràfica, és possible reconstruir una trajectòria significativa a partir de fonts secundàries, arxius i memòria oral.
2. La història dels germans Cañellas no és excepcional, sinó representativa d'una experiència compartida per milers de republicans exiliats i deportats, encara avui sense un reconeixement complet que podria completar-se.

A partir d'aquests supòsits, sorgeixen les preguntes següents:

- Quin va ser el recorregut d'exili dels dos germans?
- Quines condicions van patir als camps d'Argelers, Barcarès, Mauthausen i Gusen?
- Com es pot reconstruir una història familiar amb tan poques fonts directes?
- Quina és la funció de la memòria històrica i com contribueixen museus, memorials i arxius a preservar-la?
- Per què tants deportats han estat oblidats i quin paper hi juga el silenci del franquisme?
- Quina va ser la participació dels republicans catalans en les Compagnies de Travailleurs Étrangers (CTE) i com va afectar el seu destí posterior?
- Quin paper va jugar Sabadell i el seu context obrer i sindical en la trajectòria dels germans Cañellas?
- Com van viure els deportats republicans la transició entre els camps francesos i els Stalags alemanys?
- Quines diferències i similituds trobem entre les condicions de vida a Mauthausen i Gusen?
- Com va actuar el règim franquista respecte als deportats espanyols i quin paper va tenir en la seva invisibilització posterior?
- De quina manera es pot reconstruir la història dels deportats a partir de testimonis indirectes i memòries col·lectives?

- Quin impacte han tingut els projectes com les *Stolpersteine* en la recuperació de la memòria republicana a Catalunya?
- Quina importància té la recerca personal i familiar dins del camp de la memòria històrica?
- Com es pot aprofitar la recerca acadèmica en educació per conscienciar noves generacions sobre els perills del feixisme i l'oblit?
- En quin punt la memòria històrica deixa de ser només record familiar i es converteix en un deure cívic i social?

Metodologia

Un cop presentats els objectius i les qüestions que em plantejo amb aquesta recerca, passo a presentar com ho faré en l'àmbit metodològic. Com que és una investigació centrada en dos exiliats, he hagut de fer un especial esforç per consultar fonts primàries.

La recerca combina fonts documentals, treball de camp i contactes personals. Els passos principals han estat:

1. Elaboració de l'arbre genealògic familiar a partir d'arxius locals, que va permetre confirmar el parentiu amb els germans Cañellas.
2. Estudi del context social: lectura d'articles i recollida de testimonis sobre el mal nom conegut com "els Cadirots", del qual formaven part.
3. Consulta d'arxius nacionals i internacional: fonts primàries

Per desenvolupar aquesta recerca s'ha consultat fonts de naturalesa diversa, tant nacionals com internacionals, a més de treballs de camp i entrevistes personals que han permès obtenir una visió més completa i humana del cas dels germans Cañellas Mañé. Les fonts utilitzades s'agrupen a continuació segons el seu àmbit geogràfic i la seva tipologia.

Fonts nacionals (Espanya)

- Causa General (PARES): revisió de prop de 500 pàgines relatives a Sabadell, que han aportat informació sobre el context repressiu franquista i els antecedents socials i polítics dels germans Cañellas.
- Contactes personals i fonts orals: converses amb historiadors especialitzats en deportació republicana i memòria històrica, com Esteve Deu (UAB), Arnau Berenguer,

David Ferré Rebull i Feliu Crespí, fill d'un supervivent de Mauthausen.

- Recursos audiovisuals: intercanvi amb Eloy Calvo, director del documental *Carretera a Gusen*, que ha servit per orientar la dimensió pedagògica i poètica del producte final.
- Elaboració del documental final, enregistrant imatges durant els viatges i visites per dotar el treball d'una dimensió creativa, reflexiva i educativa.

Fonts internacionals

- ADPO (Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals): consulta de les fitxes dels camps francesos d'Argelers i Barcarès, on els germans Cañellas van ser internats després de l'exili.
- Fondation pour la Mémoire de la Déportation: recerca sobre els combois i transports de deportats republicans cap als camps nazis.
- Arolsen Archives: accés a documentació relativa als camps de Mauthausen, Gusen i Sandbostel, que ha permès reconstruir part del recorregut i la identificació de Melcior Cañellas (registrat com a teixidor).
- Service Historique de la Défense (París): enviament d'una carta de sol·licitud d'informació.
- Arxiu de Viena

Treball de camp i visites

- Estada a Argelers, amb visita al Mémorial du Camp i entrevistes amb la responsable local, Olga Arcos amb orígens familiars valencians, compromesa amb la causa dels exiliats espanyols molt ben documentada que em va transmetre la seva passió pel memorial i va aportar una visió directa del territori i de la memòria viva de l'exili.
- Viatge a Àustria, amb consulta prèvia als arxius de Viena i una visita guiada personalitzada amb Pedro Carmona, historiador de Xerès, que ens va acompanyar pel complex durant més de set hores, oferint una visió global i molt enriquidora que va donar com a resultat més de vint pàgines d'apunts¹ i nova informació sobre Melcior.

¹ Apunts complets passats a net de Mauthausen-Gusen a l'annex 1

- Viatge a Amsterdam amb l'institut, que va permetre conèixer un camp de concentració i observar *Stolpersteine* en el seu context europeu, connectant la recerca amb la memòria europea de la deportació.

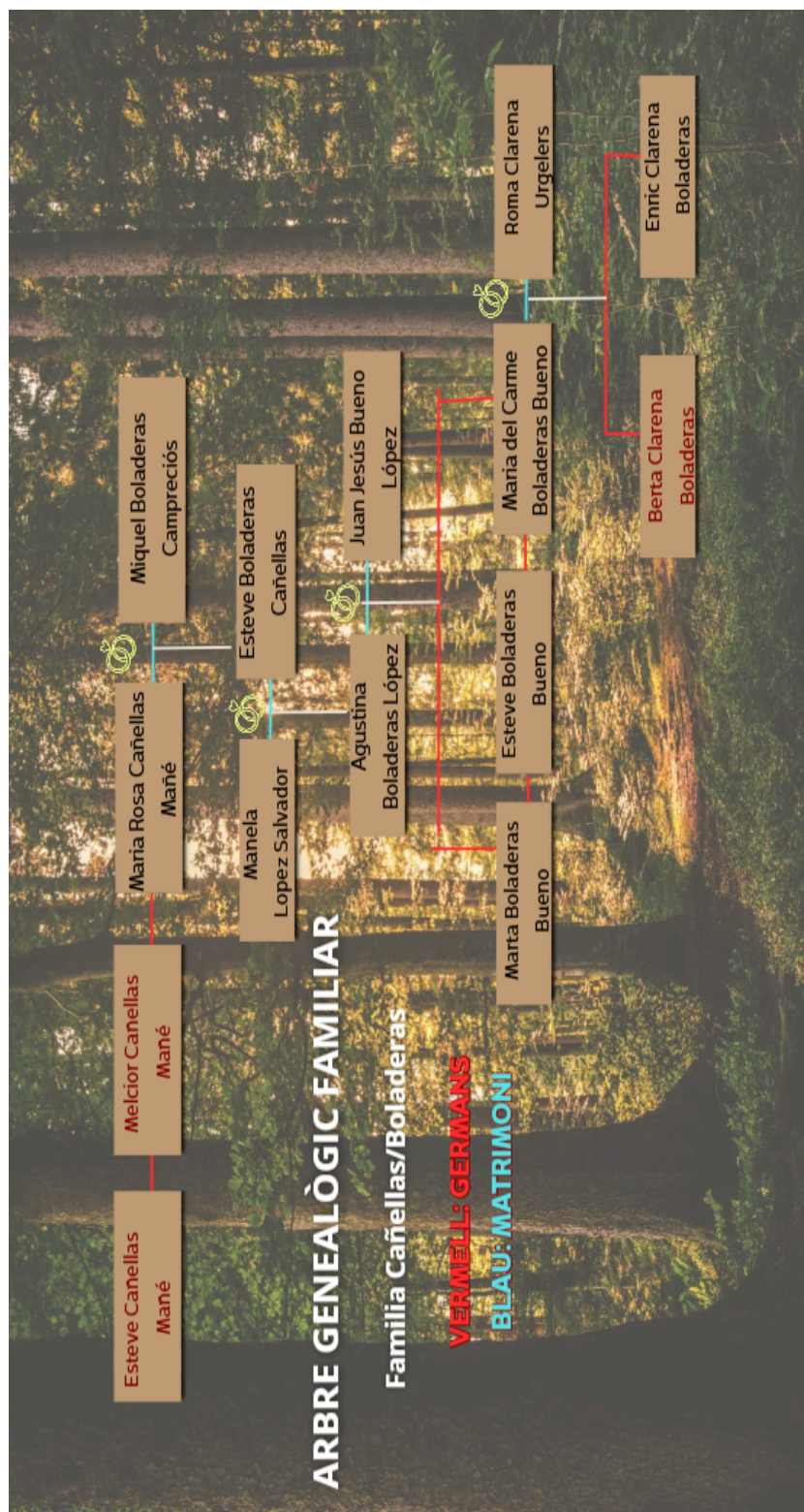
Vincle familiar amb els deportats

La present recerca té un component profundament personal. Els dos deportats, Esteve i Melcior Cañellas Mañé, eren germans de Maria Rosa Cañellas Mañé, que es va casar amb Miquel Boladeras Campreciós, pares del meu besavi. D'aquesta manera, Esteve i Melcior són els meus tiets/rebesavis.

La seva història forma part directa del meu llinatge familiar i del passat compartit que m'ha arribat a través de generacions. Aquest treball és, doncs, un exercici de recuperació històrica, però també un acte de memòria i homenatge als meus avantpassats que van patir les conseqüències de la guerra, l'exili i la deportació.

Imatge 1

Arbre genealògic familiar

Imatge explicativa del vincle familiar amb els deportats

Font: Creació pròpia

2. CONTEXT HISTÒRIC: DE LA REPRESSIÓ A SABADELL FINS A LA SEVA MORT A GUSEN

Per entendre el destí dels germans Cañellas, i de tants altres republicans, cal situar-nos en el marc històric en què van viure.

El període que abasta des de la Segona República fins a la Segona Guerra Mundial va estar marcat per grans convulsions polítiques, socials i militars. La proclamació de la República el 1931 obrí un temps d'esperances i transformacions, però també de tensions internes i oposició de les forces més conservadores. La Guerra Civil (1936-1939) acabà amb la victòria franquista i desencadenà una repressió sistemàtica contra els vençuts.

La derrota republicana obligà prop de mig milió de persones a travessar la frontera amb França, en un èxode conegut com la Retirada. Els exiliats foren reclosos en camps improvisats a la Catalunya Nord, com Argelers i Barcarès, on les condicions eren inhumanes. L'ocupació nazi de França a partir de 1940 agreujà encara més la situació: molts d'aquests republicans foren utilitzats en Companyies de Treballadors Estrangers (CTE), capturats com a presoners de guerra i deportats als Stalags alemanys.

Amb els convenis entre el règim franquista i l'Alemanya nazi, una part d'aquests exiliats acabaren deportats als camps de concentració, especialment Mauthausen i Gusen, coneguts com el "cementiri dels republicans espanyols". En aquest context de repressió i extermini, s'inscriu la trajectòria vital dels germans Cañellas, que passaren per les diferents etapes de l'exili, la captivitat, la deportació finalment la mort.

2.1. Franquisme i repressió

La Guerra Civil espanyola (1936-1939) va concloure amb la victòria franquista i l'establiment d'una dictadura que es caracteritzava per un control absolut de la societat i per la repressió sistemàtica de qualsevol dissidència. El règim franquista va consolidar un estat autoritari i repressiu, basat en la persecució política, la censura, la propaganda ideològica i l'ús de la por com a eina de govern. La repressió es va dirigir especialment contra aquells que havien defensat la República, així com les seves famílies, militants obrers, intel·lectuals i qualsevol ciutadà identificat amb ideologies d'esquerres, democràtiques o progressistes.

Els mètodes de control incloïen detencions massives, judicis sumaríssims, empresonaments i, en molts casos, execucions. Molts dels represaliats van ser enviats a presons locals, mentre que un nombre important va ser forçat a l'exili, particularment a França. Els exiliats republicans van patir una doble vulnerabilitat: la pèrdua de la seva llar i comunitat, i l'amenaça constant de detenció o deportació per part de règims aliats al franquisme, com va ser el cas amb els camps de concentració nazis.

Els germans Esteve i Melcior Cañellas Mañé representen aquesta generació derrotada, marcada per l'exili i la deportació. Com molts altres republicans, van haver d'abandonar Catalunya buscant un futur on no fossin jutjats ni reprimits per la dictadura. Montserrat Roig (1977) assenyala que “*els republicans deportats a Mauthausen eren lliurats pels nazis amb el consentiment del règim espanyol*”, posant en relleu la complicitat indirecta de Franco en la condemna a mort o al treball esclau de milers de ciutadans republicans. Aquest fet evidencia la dimensió transnacional de la repressió, en la qual el franquisme i el nazisme van coincidir en objectius repressius contra els opositors polítics.

L'exili forçat i silenciós va tenir profundes repercussions personals i familiars. Les famílies, per protegir-se de possibles represàlies, sovint van optar per esborrar tota memòria tangible dels seus éssers estimats, preservant-los únicament en records orals i en la memòria col·lectiva dins de l'àmbit familiar. Aquest silenci, gairebé pactat, era una estratègia de supervivència per eliminar riscos i protegir els que quedaven a Catalunya, però alhora deixava una empremta psicològica i emocional que perduraria durant dècades.

La repressió franquista, per tant, no només va suposar la pèrdua de llibertats i drets individuals, sinó que també implicava una alteració profunda del teixit social i familiar. Milers de persones van veure truncades les seves trajectòries vitals, i les comunitats locals van haver de reorganitzar-se sota la por constant i la vigilància del règim. En aquest marc, l'experiència dels germans Cañellas simbolitza la lluita i el sacrifici de tota una generació, víctima d'una política de terror que buscava anul·lar qualsevol forma de dissidència i controlar la memòria històrica a través de l'oblit i del silenci.

2.2. L'exili republicà

2.2.1 La Retirada cap a França

Amb l'ocupació de Catalunya per les tropes franquistes el gener de 1939, centenars de milers de persones van emprendre el camí de l'exili. Aquesta fugida massiva, coneguda com *la Retirada*, va portar més de 450.000 republicans a travessar els Pirineus en condicions extremes. Segons Geneviève Dreyfus-Armand (1999), “*va ser un dels exilis més massius i dramàtics de la història contemporània europea*”.

La travessa no era només un desplaçament físic, sinó també un desarrelament vital. Famílies senceres es van veure obligades a abandonar-ho tot. Els Cañellas, com milers de catalans, es van veure immersos en aquest èxode. Un poema que exemplifica molt bé aquest sentiment és una de les primeres versions de *Corrandes d'exili* (1939) del sabadellenc Joan Oliver, que també va haver de patir les conseqüències de la guerra: “*Venceren perquè eren forts i cruels sense recança. Com marciren els teus llors i esfondraren ta esperança! Catalunya, fera mansa, calla i plora tes dissorts: plorant pensa en els teus morts i callant en la venjança.*”

Catalans, abans de ser reclutats, al poble del Petrus (territori català i dels Pirineus orientals) intentant escapar de la guerra civil i dictadura franquista

Fotograf Bates, Winifred Eades (1945 aprox.)

2.2.2 Els camps de refugiats francesos: Argelers i Barcarès

Quan els republicans van començar a travessar la frontera el febrer de 1939, França no estava preparada ni predisposada a assumir l'escenari que suposava l'arribada massiva d'exiliats. El govern francès temia que milers de militants d'esquerres i sindicalistes desestabilitzessin la política interior ja molt polaritzada que estava condicionada per la situació de preguerra per l'amenaça de l'Alemanya nazi.

França havia adoptat la política de "no-intervenció" i volia evitar qualsevol actuació que pogués ser interpretada com un suport als republicans. Fins al gener del 36, França va mantenir la frontera tancada, i només la va obrir quan la situació humanitària es va tornar insostenible. Clarament, el govern francès havia subestimat la magnitud de l'èxode i va respondre creant camps de concentració provisionals a les platges del Rosselló. Tal com explica Geneviève Dreyfus-Armand (1999), *"l'acollida dels refugiats es va caracteritzar per la improvisació i la voluntat de controlar-los més que no pas d'ajudar-los"*.

Els camps com Argelers i Barcarès no comptaven amb infraestructures bàsiques. Les persones vivien directament sobre la sorra, sans, malalts i ferits, convivien envoltats de filferros i sota vigilància militar. La manca d'higiene, d'aliments i d'aigua potable va provocar més malalties i un alt índex de mortalitat. Denis Peschanski (2002) destaca que aquests espais van esdevenir *"una nova forma d'exclusió, on els vençuts de la Guerra Civil eren tractats amb sospita i hostilitat per les mateixes autoritats que havien de protegir-los"*.

Imatge 3

Il·lustració que es troba al memorial del camp d'Argelers.

Il·lustració que mostra la repressió que es vivia als camps de concentració francesos, principalment enfocat a Argelers

Creació pròpia, 2025

Pels germans Esteve i Melcior Cañellas, igual que per milers de republicans catalans, el pas per aquests camps va ser un primer contacte amb l'experiència concentracionària. El seu internament a Argelers i Barcarès és un reflex del destí col·lectiu: després de la lluita, venia l'extenuació, la despossessió i el confinament.

Avui en dia, cap dels dos camps, ni Barcarès ni Argelers, existeix físicament. El record de Barcarès forma part de la memòria de l'exili republicà i del mapa dels camps del Rosselló, mentre que el d'Argelers es manté viu gràcies a milers de testimonis, obres, monuments i a la feina de recerca que no permet oblidar el que va passar.

Malauradament, gran part de la població actual d'Argelers coneix poc aquest episodi i tampoc mostra gaire interès a preservar-lo. Durant la meua visita vaig parlar amb l'oficina de turisme, on em van explicar que la ciutat és promocionada sobretot com a destinació de vacances. A les platges gairebé no queda cap rastre del camp, més enllà d'alguns monuments i plaques commemoratives.

Imatge 4

Monument a la platja d'Argelers

Monument en memòria de totes les víctimes espanyoles republicanes caigudes al camp d'Argelès sur-mère

Creació pròpia, 2025

Tot i això, les històries dels exiliats catalans, com els germans, continuen sent objecte de recerca i commemoració. El Mémorial du Camp d'Argelès, que cada any visiten milers de catalans, ubicat al mateix municipi, és avui un centre dedicat a recollir testimonis i documents, difondre pedagògicament els valors democràtics i mantenir viva la memòria de la Retirada i dels camps de refugiats del sud de França.

2.2.2.1 El camp d'Argelers

El camp d'Argelers es considera el primer i més simbòlic dels camps de concentració francesos destinats a l'exili republicà.

Es va obrir el febrer de 1939, poc després de la caiguda de Barcelona. Prop de 500.000 persones van emprendre el camí de l'exili. Tal com recorda el *Mémorial du Camp d'Argelès* (2023), aquesta arribada massiva va col·lapsar un territori amb poc més de 250.000 habitants i va obligar a construir diversos camps de concentració al Rosselló, entre ells Argelers, Saint-Cyprien, Barcarès i Ribesaltes.

En aquell moment, Argelers era un poble agrícola d'uns 3.000 habitants. El govern francès va decidir habilitar un camp a la mateixa platja per concentrar-hi els refugiats republicans que creuaven la frontera. Entre ells hi havia civils que fugien de la repressió i militars que havien defensat la República. Tanmateix, en arribar no van trobar l'ajuda humanitària que esperaven, sinó un espai de control i vigilància.

A l'inici, les condicions eren especialment dures, la roba que portaven no era suficient per abrigar-se i s'enterraven a la sorra. Com assenyala Roig (1977), "els exiliats van haver de sobreviure entre la sorra, el vent i el fred, sense menjar suficient i amb una sensació constant d'abandonament". En pocs mesos, Argelers ja acollia més de 80.000 persones, separades per categories: dones i infants foren distribuïts per altres punts de França, mentre que la majoria d'homes van quedar tancats al camp.

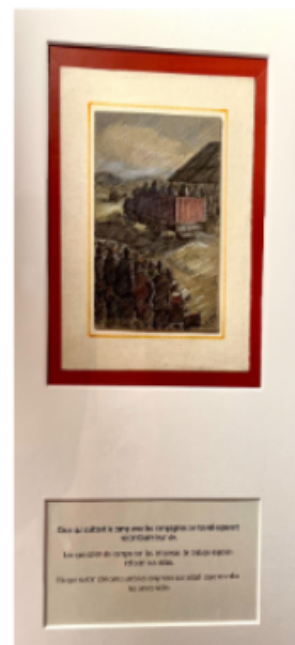
La situació sanitària era crítica. No hi havia barraques ni latrines i els malalts i ferits no rebien atenció adient. La manca d'aigua potable, l'escassetat de menjar, la falta de roba i el fred intens, van provocar moltes morts per hipotèrmia, disenteria i desnutrició entre d'altres.

Entre 1939 i 1945, pels camps del Rosselló van passar més de 250.000 persones: primer republicans espanyols, després jueus, gitanos i altres perseguits polítics. La recerca actual situa la mortalitat total dels camps del Roselló entre 2500 i 5000 persones, concentrada sobretot durant els primers mesos de l'any 39.

Actualment, la memòria d'aquest camp es preserva al *Mémorial du Camp d'Argelès*, hereu del CIDER (Centre International de Documentation et d'Études de la Retirada). Aquesta institució recull testimonis, organitza exposicions i treballa per difondre els valors democràtics, amb el suport d'ajudes europees, de la Regió Occitània, del Consell General dels Pirineus Orientals i de la Generalitat de Catalunya (*Mémorial du Camp d'Argelès*, 2023).

Imatge 5

Il·lustració feta per un presoner català de les desgràcies del camp

Il·lustració d'en Josep Sobirà, il·lustrador i republicà català que va estar internat a Argelers i va sobreviure. Posteriorment, publicà les seves il·lustracions per donar a conèixer les situacions que es vivien al camp

Creació pròpia, 2025

2.2.2.2 El camp de Barcarès

El camp de Barcarès es va construir a finals de febrer de 1939, poc després d'Argelers i Saint-Cyprien, amb la mateixa finalitat: concentrar els milers de republicans espanyols que havien travessat la frontera durant la Retirada. Com explica Riera i Font (2007), estava situat a la platja del municipi, en una zona de dunes exposada al vent i al fred, sense cap infraestructura prèvia.

A diferència d'Argelers, el camp de Barcarès va tenir des del principi una clara orientació militar. Les condicions eren igualment extremes: la sorra, la tramuntana i la manca d'higiene convertien el camp en un lloc insalubre i deshumanitzant. La construcció va ser improvisada i en gran part realitzada pels mateixos interns: aixecaven barraques amb materials bàsics com fustes, lones i teules reciclades, i traçaven camins i espais comuns sota condicions molt dures.

Imatge 6

Fotografia de Refugiats republicans al camp de Barcarès dempeus sota un rètol a una barraca que deia "Gran-Hotel Euzkeldun núm. 95" intentant simular que estaven de vacances

Arxiu de Robert Capa i Cornell Capa. 2014

Aquests camps no eren espais de refugi, sinó “*dispositius de reclusió que servien més per controlar que per acollir*” (Peschanski, 2002, p.201), Els interns vivien en barraques improvisades, sense aigua potable ni atenció mèdica suficient.

El camp de Barcarès va funcionar fins a l'inici de la Segona Guerra Mundial, quan es va reconvertir en un espai per acollir també altres col·lectius represaliats, com jueus, comunistes alemanys i italians antifeixistes, *“l'experiència dels republicans espanyols en aquests camps va ser una prefiguració del destí que després compartirien amb altres víctimes de les dictadures europees”* (<https://memorialcamprivesalteshttpss.eu>, 2015)

Tot i la seva aparent funció organitzativa, els testimonis dels supervivents mostren que la realitat quotidiana del camp fou molt més dura. Virgilio Peña recordava que *“cuando entramos allí nos encerraron como animales [...] no tenías qué comer, no tenías agua, no podías hacer nada”* (Hernández de Miguel, 2015, p.75), evocant la desolació d'aquells dies de fred i fam al costat del mar. Marcial Mayans explicava com, per protegir-se del vent glaçat, *“hacíamos agujeros en la playa y nos metíamos dentro”* (Hernández de Miguel, 2015, p.78), mentre que el doctor Francisco Guerra descrivia *“la miseria de los exiliados españoles en los campos de concentración: el frío, la humedad, la diarrea y el hambre”* (Hernández de Miguel, 2015, p.81). A més, segons Manuel Razola, molts interns rebutjaven convertir-se en mà d'obra explotada, *“Éramos calumniados constantemente [...] los patronos acudían al campo para reclutar mano de obra”* (Hernández de Miguel, 2015, p.86)

Amb l'esclat de la Segona Guerra Mundial, el setembre de 1939, el camp de Barcarès fou progressivament desmantellat i molts dels seus interns destinats a les Companyies de Treballadors Estrangers o altres camps. Els relats d'aquells que hi van sobreviure permeten entendre que, més enllà de les dades, el camp fou un espai de resistència i dignitat enmig de la deshumanització.

2.2.3 L'ocupació nazi de França i la persecució dels republicans

Amb la invasió alemanya de França, el juny de 1940, la situació dels republicans exiliats va empitjorar de manera dramàtica, *“molts dels que havien fugit del franquisme es van trobar de sobte sota el domini d'un règim encara més brutal”* (Roig, 1977, p.98). França va quedar dividida entre la zona ocupada pels nazis i la zona controlada pel govern col·laboracionista de Vichy.

Els republicans internats als camps francesos es van convertir en mà d'obra barata i fàcilment explotable. Molts van ser destinats a les Companyies de Treballadors Estrangers (CTE), obligats a fer feines dures com la construcció de carreteres, línies defensives o treballs agrícoles. *Aquests homes eren considerats “individus indesitjables, sense drets ni reconeixement, cosa que els feia especialment vulnerables”*(Téllez, 2006, p 115).

Milers de republicans van ser lliurats per les autoritats franceses a l'exèrcit alemany. La seva condició d'apàtrides els deixava sense protecció legal, i molts van acabar deportats a camps de concentració com Mauthausen, Gusen o Buchenwald. Més de 9.000 espanyols hi van ser deportats, dels quals aproximadament 5.000 hi van morir. (Amical de Mauthausen, 2017)

Els germans Esteve i Melcior Cañellas Mañé també van quedar atrapats en aquest engranatge. Després del pas pels camps francesos, van ser integrats en aquest col·lectiu de republicans sense pàtria i finalment deportats als camps nazis, on van desaparèixer. La seva trajectòria és un exemple clar del destí compartit per milers d'exiliats: primer rebutjats i marginats per França, després perseguits i exterminats pel Tercer Reich.

La repressió no es va limitar als camps, la Gestapo i la policia de Vichy van col·laborar en la detenció de molts exiliats, especialment aquells vinculats a xarxes de resistència. Alguns republicans catalans també van lluitar dins la Resistència Francesa, però la majoria d'ells van ser capturats i enviats als camps (Font i Forcada, 2005).

L'ocupació nazi de França, doncs, no només va significar la submissió d'un país europeu, sinó també la culminació de la tragèdia republicana: d'haver fugit del franquisme a ser víctimes del nazisme *“els republicans espanyols van passar de ser vençuts d'una guerra a convertir-se en presoners d'un crim contra la humanitat”* (Hernández Holgado, 2012),.

Tot i que com van explicar-me a Mauthausen i com expliquen múltiples supervivents, els espanyols en general, van ser finalment molt valorats i van passar d'éssers indesitjables sota els ulls de la societat francesa a companys de gran valor afegit. (Hernández de Miguel, 2015). Entre els exiliats hi havia soldats del front popular, milicians, membres de brigades mixtes, oficials, artillers, separadors, transmissors... Centenars de milers d'homes que van adquirir coneixements de manera molt ràpida i per necessitat, però acostumats al combat real, La seva experiència bèl·lica i la seva capacitat de treball els feia molt útils, anaven molt per davant dels reclutes francesos del 1940, i mica en mica, van guanyar-se el respecte dels generals francesos i l'agraïment de la població civil.

2.2.3.1 Les Companyies de Treballadors Estrangers (CTE)

A primers d'abril de 1939, el govern francès presidit per Édouard Daladier, aclaparat per la immensa onada de la retirada de republicans espanyols que havien travessat la frontera, va dictar un decret (Décret-loi du 12 avril 1939 relatif à l'extension aux étrangers bénéficiaires du droit d'asile des obligations imposées aux Français par les lois de recrutement et la loi sur l'organisation de la nation en temps de guerre) que posava contra les cordes els refugiats estrangers.

El paquet normatiu, estava encaminat a proveir l'Estat de mà d'obra forçada i formava part de la legislació d'organització de la nació en temps de guerra, que permetia mobilitzar estrangers en situació irregular, convertint la fugida de la guerra en una nova condemna.

imatge 7

Grup de soldats republicans travessant una carretera de Prats de Molló (França), a principis de febrer de 1939, durant la retirada cap a l'exili. En un rètol s'hi llegeix "Franco", que assenyala en direcció contrària al camí que segueixen els soldats.

(Postal, 1939) Auguste Chauvin (Perpinyà). Fons ANC1-722 Col·lecció Fotogràfica i Fílmica de la Guerra Civil Espanyola. Arxiu Nacional de Catalunya. ANC1-722-N-187.

El decret aplicava a tots els homes estrangers d'entre divuit i quaranta anys. Es va presentar, inicialment, amb un caràcter voluntari, però, ben aviat esdevingué una mesura de compliment forçós per als refugiats internats als camps francesos. Els joves exiliats es veien obligats a escollir entre tres opcions imposades pel govern francès: retornar a l'Espanya franquista, enrolar-se a la Legió Estrangera o integrar-se a les Companyies de Treballadors Estrangers CTE. Davant el risc de la primera i la segona, la majoria van acabar a les CTE.

Les condicions de vida eren extremes: alimentació insuficient, uniformes precaris, allotjaments insalubres. Molts republicans, que havien resistit tres anys de guerra a Espanya, es van veure reduïts a una existència quasi esclava. Els germans Esteve i Melcior Cañellas, com tants altres catalans exiliats, van passar per aquest sistema, concretament en la companyia 136.

Es calcula que uns 60.000 republicans espanyols van ser integrats a les CTE en condicions d'esclavatge, les condicions de vida eren molt dures, falta d'alimentació, uniformes precaris i allotjaments insalubres. Molts van ser destinats a tasques vinculades a l'esforç bèl·lic, sense cap garantia de seguretat (Téllez, 2006). En la pràctica, això significava quedar sota control militar francès, sotmesos a disciplina estricta i sense salari. Les feines eren de gran duresa, se'ls encomanava tasques com la construcció de carreteres, de fortificacions i línies defensives com la Maginot, també el manteniment de vies ferroviàries. Alguns s'encarregaven de treballar en explotacions agrícoles o industrials.

Per milers d'exiliats aquest pas per les CTE va marcar l'inici del camí que els conduiria, finalment, als camps nazis.

Les CTE simbolitzen el doble destí dels republicans: ni refugiats ni ciutadans amb drets, sinó mà d'obra explotada primer per França i, després, per l'Alemanya nazi.

2.2.3.2 CTE Chateau Gaillard

L'Esteve i el Melcior van ingressar a la 136a companyia de treballadors estrangers.

Els integrants de les companyies eren destinats segons les necessitats de l'exèrcit i els dos germans van ser separats per anar a destinacions diferents, encara que properes. En Melcior va ser enviat a fer treball forçat a Chateau Gaillard.

Aquesta unitat, segons fonts dels *Archives Départementales de la Loire-Atlantique*, estava activa al voltant de Nantes, Savenay i La Chapelle-Launay, en una zona clau per a la defensa de la façana atlàntica francesa. Tot i això, la fitxa de Melcior mostra que en el moment de la seva captura es trobava a Château-Gontier, on diversos grups de treballadors estrangers havien estat desplaçats per fortificar la línia del riu Mayenne.

Imatge 8

Castell medieval Chateau Gaillard, on uns segles més tard es tornaria un punt de treball de les CTE

Fotògraf Sylvain Verlaine , 2012

El Château-Gontier, sovint confós amb Château-Gaillard en alguns documents de l'època, actuava com a punt de concentració temporal de presoners i treballadors estrangers a mesura que les tropes alemanyes avançaven cap al sud. Segons l'historiador Denis Peschanski (2002), *"la caiguda de juny de 1940 transformà els camps de treball en camps de captura: els treballadors civils esdevingueren presoners de guerra sense estat"*.

2.2.3.3 CTE de Nantes

Segons la *Fiche de Recherches* conservada pel Ministère des Anciens Combattants et Victimes de Guerre. La 136a Compagnie de Travailleurs Étrangers (CTE 136) va ser una de les moltes Companyies de Treballadors Estrangers formades per la Tercera República Francesa després de l'inici de la Segona Guerra Mundial. Aquestes unitats, es reestructuraven a mida que anaven finalitzant les campanyes previstes per l'administració. Majoritàriament tenien com a missió principal la construcció de fortificacions i infraestructures defensives, especialment a les zones costaneres de l'Atlàntic i al voltant de punts estratègics industrials i logístics.

La CTE 136 estava activa a la regió de Nantes, sota la jurisdicció militar del departament de la Loire-Atlantique, segons confirmen els registres dels *Archives Départementales de Loire-Atlantique* (sèries 107 W i 156 W). Aquesta zona, situada entre Savenay.

la Chapelle-Launay i la mateixa Nantes, era fonamental per a la defensa del litoral atlàntic francès davant l'avanç alemany de maig-juny de 1940. Els treballadors d'aquestes companyies estaven allotjats en casernes provisionals o antics magatzems, treballaven en la construcció de trinxeres, camins i línies de comunicació per a l'Exèrcit francès, sota condicions molt dures i amb recursos escassos (Peschanski, 2002, p. 85-90; ADLA, 156 W 134).

La fitxa de l'Esteve, indica que fou capturat el 21 de juny de 1940 a Nantes, en el moment en què la ciutat acabava de caure sota control alemany. Segons els informes del *Service historique de la Défense (SHD)* i les fonts recollides per Denis Peschanski (Les camps français d'internement, 1938-1946, 2002), aquesta data coincideix amb la dissolució efectiva de moltes CTE que, sense ordres de retirada, van ser envoltades per les tropes de la Wehrmacht.

Els treballadors civils van ser immediatament considerats presoners de guerra, tot i no formar part de cap unitat militar regular, i foren traslladats als Stalags (camps de presoners) d'Alemanya o d'Àustria.

2.2.4 Els *Stalags*: presoners de guerra republicans en mans alemanyes

Quan l'exèrcit alemany va envair França el juny de 1940, milers de republicans que servien en les Companyies de Treballadors Estrangers (CTE) van ser capturats. Inicialment, els alemanys els van considerar part de l'exèrcit francès i, per tant, presoners de guerra. Això va comportar que fossin enviats als camps de presoners coneguts com a *Stalags (Stammlager)*, repartits per territori alemany i austriac.

“Els republicans van ser traslladats en vagons de bestiar, amb condicions extremes, i a l'arribada se'ls registrava com a presoners de guerra francesos, sense reconèixer la seva condició política.” (Roig, 1977, p. 92). Aquesta classificació va ser clau, ja que va permetre a Alemanya utilitzar-los com a mà d'obra i, alhora, va facilitar que el règim franquista els abandonés a la seva sort.

Les condicions de vida als *Stalags* eren molt dures. Els presoners dormien en barraques massificades, patien fam constant i eren obligats a treballar en tasques agrícoles o industrials sota vigilància estricta (Téllez, 2006). Tot i que, formalment, estaven protegits per la Convenció de Ginebra, molts republicans van ser tractats amb brutalitat i discriminació. Per a la majoria de republicans, els *Stalags* van ser només una etapa intermèdia en el camí cap als camps de concentració nazis (Bermejo, 2002). Per molts d'ells, aquell trànsit significava l'inici d'un compte enrere fatal.

El govern francès era plenament conscient que els espanyols que havien servit en el seu exèrcit corrien el risc d'acabar en camps de concentració. Tot i això, no va intervenir per evitar-ho. El règim de Vichy, encapçalat per Pétain, va negociar amb les autoritats alemanyes l'alliberament de bona part dels oficials i soldats francesos capturats durant la invasió, mentre els presoners espanyols van ser desposseïts de la condició de presoners de guerra, fet que els condemnava directament als camps nazis.

Finalment els acords entre Espanya i Alemanya van determinar el seu destí. La visita de Ramón Serrano Suñer a Berlín, entre el 16 i el 25 de setembre de 1940, va ser decisiva. Durant aquells dies, el ministre franquista es va reunir amb la cúpula del Reich, inclòs Hitler. El mateix dia que abandonava Berlín, la RSHA (Oficina Central de Seguretat del Reich) va emetre una ordre específica titulada “Tractament en els territoris alemanys i exteriors dels antics combatents rojos espanyols”, dictada per mandat de Hitler. L'ordre establí que els antics combatents republicans espanyols havien de ser enviats directament als camps de concentració del Reich.

A partir d'aquell moment, els republicans espanyols van quedar sota la jurisdicció de la Gestapo. L'etiqueta utilitzada pels nazis per designar-los va ser “Rotspanier” (espanyols rojos), una categoria que els marcava com a enemics polítics i justificava la seva deportació sistemàtica.

2.4.7 Stalag X-B de Sandbostel

El *Stalag X-B*, situat a Sandbostel (Baixa Saxònia, Alemanya), va ser un dels camps de presoners de guerra més grans del Tercer Reich. Construït el 1939, va arribar a acollir al llarg de la guerra més de 300.000 presoners de 55 nacionalitats diferents (Korthals, 2013). Tot i que inicialment estava destinat a soldats polonesos capturats a l'inici de la guerra, aviat es va omplir també de francesos, belgues, soviètics i de republicans espanyols que havien combatut al costat de França.

Imatge del Stalag XB de Sandbostel a l'època en què els germans van passar per allà

*Alexander Turnbull Library,
War History Collection
Reference: DA 10609*

(Arasa, 2006), Els republicans catalans i espanyols, considerats apàtrides, es trobaven en una situació especialment vulnerable: no tenien cap estat que els reclamés, fet que els va exposar a les deportacions posteriors cap als camps de concentració. El Stalag X-B va ser, per a molts, una estació intermèdia abans de Mauthausen.

En aquest camp van estar internats Esteve i Melcior Cañellas Mañé. Els presoners patien condicions extremes de fam, fred i malalties. Els allotjaven en barraques de fusta sobrecarregades mancades de condicions higièniques i eren forçats a treballar en granges i fàbriques de la zona (Roig, 1977).

La situació es va agreujar especialment a partir de 1941, quan es van convertir en centres de triatge, els nazis van començar a seleccionar presoners per a la deportació a camps com Mauthausen. Segons la recerca de Bermejo i Checa (2006), uns 7.200 republicans espanyols van ser enviats a Mauthausen, molts d'ells procedents de Sandbostel.

Avui dia, l'antic *Stalag X-B* s'ha convertit en el Gedenkstätte Sandbostel, un memorial que preserva la memòria dels presoners. El lloc ofereix exposicions, visites guiades i conserva restes originals del camp, amb l'objectiu de transmetre la història d'aquells que hi van ser internats i denunciar les condicions de deshumanització que hi van patir.

Sandbostel representa la cruïlla entre la condició de presoner de guerra i la deportació als camps de concentració: un punt on molts republicans espanyols van perdre definitivament l'esperança de tornar (Korthals, 2013).

2.3 Del franquisme al nazisme

La derrota de la República espanyola el 1939 no només va significar la instauració d'una dictadura a Espanya, sinó també l'inici d'una complicitat política i ideològica amb l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista. Franco va construir un règim basat en la repressió, el nacionalcatolicisme i l'aliança amb les potències de l'Eix, que li havien prestat un suport decisiu durant la Guerra Civil (Viñas, 2019).

Aquesta col·laboració es va veure reflectida en diferents àmbits. D'una banda, el traspàs d'informació i control policial: Franco i Hitler compartien l'objectiu d'eliminar qualsevol forma d'oposició democràtica, comunista o anarquista. Els republicans exiliats a França eren vistos com a "enemics comuns", motiu pel qual les autoritats franquistes no només van renunciar a protegir-los, sinó que van facilitar la seva persecució. De l'altra, hi havia un component simbòlic i diplomàtic. L'enviament de la División Azul al front de l'Est, amb més de 47.000 soldats espanyols al costat de la Wehrmacht, mostra fins a quin punt el règim franquista volia consolidar el seu lloc dins del projecte del Nou Ordre Europeu nazi. Tot i que Espanya no va entrar formalment a la guerra, la seva col·laboració amb el Reich va ser constant (Moreno Julià, 2015).

En aquest context, milers de republicans com l'Esteve i en Melcior van quedar atrapats en un buit legal: Franco els havia desposseït de la nacionalitat i Hitler els classificava com a apàtrides. Això els va deixar totalment indefensos.

Imatge 10

Reunió de Franco i Hitler a Hendaia, octubre de 1940

Cordon Press

2.3.1. Els republicans a Mauthausen i Gusen: vida i treball forçat

La deportació dels republicans espanyols cap a camps nazis com Mauthausen i Gusen va constituir una experiència marcada per la fam, el treball esclau i la mort massiva. El camp de Mauthausen fou classificat com a “camp de categoria III”, és a dir, de destrucció per treball, destinat a aquells presoners que el règim considerava irrecuperables. Els republicans hi van ser un dels primers col·lectius a arribar-hi i, de fet, van representar un dels grups més nombrosos dins del camp, especialment durant els primers anys de funcionament (Amical de Mauthausen, 2015).

Els germans Esteve i Melcior Cañellas Mañé foren deportats a Mauthausen el 3 de març de 1941. Tan sols unes setmanes més tard foren traslladats a Gusen, on van morir abans d'acabar aquell mateix any, com tants altres republicans que no van poder sobreviure a les condicions extremes del camp.

Imatge 11

El mapa mostra el complex de camps de concentració de Gusen, part del sistema de Mauthausen-Gusen, prop de Linz, Àustria, el gener de 1945. El complex estava format pels subcamps Gusen I, Gusen II i Gusen III

Amical de Mauthausen

2.3.1.1. El camp de Mauthausen

El camp de concentració de Mauthausen va ser fundat l'any 1938 a Àustria, poc després de l'Anschluss (annexió nazi del país). Es trobava a uns 20 km de Linz i va adoptar el nom de la població on està ubicat, fou classificat com a camp de categoria III, reservat a aquells considerats "incorregibles" pel règim. Això implicava que el camp estava pensat per a l'extermini mitjançant el treball forçat (Memorial Democràtic, 2021).

Imatge 12

Fotografia de la meua visita als camps de Mauthausen i Gusen, en aquest cas, ens mostren els murs de l'entrada al camp de Mauthausen

2. Context històric

Entre 1938 i 1945 hi van passar unes 200.000 persones de més de 40 nacionalitats diferents. Es calcula que almenys 100.000 hi van morir, víctimes de les execucions, les malalties, la desnutrició i les condicions inhumanes (United States Holocaust Memorial Museum, 2023). Els republicans espanyols hi van constituir un dels col·lectius més nombrosos, especialment entre 1940 i 1942, quan milers hi foren deportats després de caure presoners a França.

L'element central del camp era la pedrera de Wiener-Graben, d'on s'extreia granit per a les obres monumentals del règim nazi. Els presoners havien de transportar blocs pesadíssims pels 186 graons de les conegudes "escales de la mort", un dels símbols més macabres del sistema concentracionari (Museu Memorial de Mauthausen, 2023).

Segons els apunts de la visita guiada, els deportats havien de pujar les escales carregant pedres de 20 a 50 quilos. Les caigudes eren freqüents i sovint aprofitades pels SS per assassinar o humiliar els presoners. L'angoixa era constant: la fam reduïa l'esperança de vida a només sis mesos després de l'arribada.

A partir de 1942, Mauthausen va incorporar una cambra de gas i va enviar nombrosos deportats al castell de Hartheim, un centre d'extermini del programa T4 on assassinaven malalts, discapacitats i presoners incapaços de treballar.

Imatge 13

Les "escales de la mort" del complex de Mauthausen avui en dia

Creació pròpia, 2025

Malgrat això, el camp també esdevingué un espai de resistència: molts republicans espanyols van organitzar xarxes clandestines per donar suport moral i ajudar a la supervivència dels companys.

La camaraderia era un sentiment que els exiliats havien cultivat. Joan Pagés explica el seu testimoni de les primeres accions de solidaritat:

”Cuatro compañeros fueron enviados a la compañía de castigo. Todos los republicanos decidimos que había que salvarlos . La única manera era dándoles comida. Acordamos que les daríamos una parte de nuestra ración: una cucharada de sopa y un trozo de pan del tamaño de la uña. esto permitió que los castigados comiesen dos platos de sopa al mediodía y quedase aún un plato y medio por la noche... Los cuatro se salvaron” (Hernández de Miguel, 2015, p. 167)

2.3.1.2. El camp de Gusen

El complex de Gusen, integrat per Gusen I, II i III, fou construït a partir de 1940 com a extensió de Mauthausen, situat només a 4,5 km del camp principal. Tot i començar com un annex, aviat es convertí en un dels espais més mortífers del sistema concentracionari. Era conegut entre els presoners com el “cementiri dels republicans espanyols”, ja que la major part dels deportats espanyols acabaren traslladats i executats aquí (Amical de Mauthausen, 2015).

Només en els primers sis mesos del 1941 hi van morir més de 6.000 republicans espanyols, víctimes del treball esclau, la fam i les malalties. En conjunt, es calcula que per Gusen hi van passar més de 70.000 deportats, dels quals aproximadament 35.000 hi van perdre la vida (Memorial de Gusen, 2022).

Imatge 14

Jo deixant una ofrena al memorial dels espanyols republicans deportats i víctimes de l'holocaust inspirat per Picasso situat a les portes del camp

Creació Pròpia, 2025

Segons els apunts recollits durant la visita al camp, les condicions de vida eren encara més extremes que a Mauthausen. Les racions alimentàries no superaven les 800 calories diàries, insuficients per sobreviure a jornades de treball de 10 a 12 hores. A Gusen I, molts presoners eren destinats a la pedrera, mentre que a Gusen II es construïren túnels i instal·lacions subterrànies destinades a la producció d'avions Messerschmitt i altres armes del Reich, protegits dels bombardejos aliats. Aquelles galeries, que es podien recórrer durant quilòmetres sota terra, foren construïdes a costa de milers de vides.

Els mètodes d'extermini eren múltiples: treball fins a la mort, injeccions letals al cor, execucions sumàries i, a partir de 1942, cambres de gas. Els testimonis descriuen que les morts eren tan freqüents i massives que Gusen era considerat un camp d'extermini tot i no tenir aquesta denominació oficial dins el sistema de Mauthausen.

Els apunts de la visita també destaquen la brutalitat dels *Kapos* i guàrdies. Molts presos espanyols eren colpejats fins a la mort durant el treball, i la manca de roba adequada, sabates o abrigo multiplicava les morts a l'hivern. Les condicions de salubritat eren inexistents: barraques atapeïdes, plenes de polls i rates, amb presoners obligats a dormir amuntegats en lliteres triples.

Jose Marfil comparteix el seu testimoni *"Me enviaron a Gusen porque tenía piojos, como muchos otros compañeros. Allí empezamos a enfermar y en una revisión me encontraron granitos y me clasificaron como sarnoso. Me rociaron con azufre y al poco tiempo ... Alé hacia Gusen que así te matarán antes!"* (Hernández de Miguel, 2015, p. 216)

Després de la guerra, el camp de Gusen fou pràcticament destruït i venut a particulars. Molts dels terrenys i barraques foren reconvertits en habitatges privats, fet que ha generat un debat intens sobre la preservació de la memòria. L'únic element original conservat és el crematori de Gusen I, salvat de la destrucció gràcies a la lluita d'antics deportats polonesos, que van aconseguir mobilitzar-se per preservar-lo com a espai de record.

Imatge 15

Forns crematoris de Gusen 1, una de les úniques coses conservades del complex de Gusen

Creació pròpia, 2025

Avui, el memorial de Gusen funciona com a centre d'interpretació i lloc de memòria. No obstant això, el fet que gran part del camp s'hagi convertit en zona residencial continua plantejant la pregunta sobre com una societat ha d'afrontar els espais de genocidi: com a patrimoni incòmode o com a simple terreny d'ús quotidià.

3. EL CAS D'ESTEVE I MELCIOR CAÑELLAS MAÑÉ: RECONSTRUCCIÓ D'UNA HISTÒRIA OBLIDADA

Després d'haver exposat el context històric de la Guerra Civil, l'exili i la deportació republicana, aquest apartat centra la mirada en dues figures concretes: Esteve i Melcior Cañellas Mañé. Els dos germans, originaris de Sabadell, comparteixen una trajectòria marcada pel compromís social i sindical, la repressió franquista, l'exili forçat, l'internament en camps francesos i, finalment, la deportació als camps nazis.

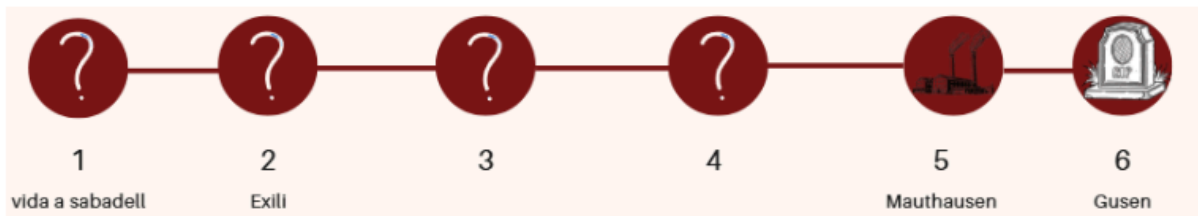
A diferència dels apartats previs, aquí no es tracta d'una anàlisi global del col·lectiu republicà, sinó de reconstruir, pas a pas, la seva vida i experiències a partir de la documentació trobada, els arxius consultats i les visites a espais memorials. És un exercici d'història de proximitat que busca unir el relat col·lectiu amb la dimensió personal i familiar.

Aquest punt es divideix en diferents etapes que segueixen el recorregut vital dels germans: la seva joventut i implicació política a Sabadell, el pas pels camps francesos d'Argelers i Barcarès, l'internament al Stalag X-B de Sandbostel, la deportació a Mauthausen i Gusen i, finalment, les iniciatives actuals per preservar la seva memòria.

Tot això motivat per un objectiu clar: recuperar i commemorar les seves vides. Posant de manifest que, tot i les adversitats, amb esforç es pot arribar a reconstruir el passat gràcies a les evidències i al treball per preservar la memòria històrica de milers de persones, Gairebé un segle després podem recuperar una història que mai s'hauria de repetir. L'esforç de milers de persones i institucions han posat al meu abast el rastre a seguir, en aquesta cerca profunda, per entendre una mica millor la meua pròpia història.

Partia sabent aquesta informació, gràcies al llibre dels deportats sabadellencs i al portal memorial de la Gencat:

Imatge 16

Eix cronològic vital de la vida dels germans a l'inici del treball

Creació pròpia, 2025

3.1 Punt de partida de la recerca

Imatge 17

La meua recerca partia d'una base d'informació ja existent. Anys enrere, gràcies a en Genís Ribé del Museu d'Història de Sabadell, havíem intentat buscar dades sobre els germans Cañellas i ja disposava d'algunes referències inicials no massa esperençadores, ja que no es conserva cap document escrit per part de la família, ni cap informació rellevant. Així que em vaig haver de recolzar inicialment en el llibre dels sabadellencs deportats², que ha estat una guia imprescindible durant tot el procés. (Museu d'Història de Sabadell (2015).

Un dels punts de partida va ser el viatge escolar a Amsterdam l'any amb l'institut.

Allà vaig poder aprofundir en el coneixement sobre la Segona Guerra Mundial i l'Holocaust, ja que vam visitar un camp de concentració i vam veure moltes llambordes de la memòria, claus en el meu treball.

Aquella experiència em va permetre connectar, per primera vegada, la teoria amb un contacte directe amb espais memorials.

Camp de Vught als Països Baixos

Creació pròpia, 2025

3.2 Context de la situació dels dos germans a Sabadell

3.2.1 Repressió a Sabadell durant la Guerra Civil

Durant la Guerra Civil (1936-1939), Sabadell es trobava immersa en un intens procés de transformació política i social. La ciutat, amb una forta tradició industrial i un moviment obrer molt arrelat, esdevingué un dels principals escenaris de mobilització col·lectiva de Catalunya. Després del fracàs del cop d'estat del 18 de juliol de 1936, la classe treballadora va assumir el control efectiu de la ciutat davant l'absència dels empresaris i de les famílies benestants, que havien fugit cap al bàndol franquista o a l'exili. Els sindicats i comitès obrers, organitzats entorn de la Federació Local de Sindicats (FLS), la CNT i la UGT, van consolidar una forma de poder local revolucionari, gestionant la producció industrial, la distribució d'aliments i el manteniment de l'ordre públic.

Una de les mesures més visibles d'aquest nou ordre fou l'expropiació d'edificis i propietats privades per destinar-los a usos col·lectius.

² Fotografies de les pàgines sobre els dos germans a l'annex punt 2

La FLS va confiscar el Cercle Sabadellès i la casa de l'empresari Ramon Picart; la CNT-FAI va ocupar el Col·legi Sagrada Família; la UGT i la JSU van prendre possessió dels antics locals de la Lliga, actualment al Casal Pere Quart; i el POUM va intervenir el Cafè Cal Jan, a la Rambla. També es van intervenir 33 escoles religioses i convents, transformats en escoles laiques, locals d'organitzacions obreres o centres culturals. Diverses fàbriques tèxtils abandonades pels empresaris van passar sota control dels treballadors, que n'asseguraven la producció. Aquestes accions no només tenien un valor econòmic, sinó també simbòlic: significaven la conquesta dels espais de poder per part de la classe obrera.

Els primers mesos del conflicte van estar marcats per una onada de violència anticlerical, fruit de la identificació de l'Església amb les classes dominants i amb el bàndol rebel. A Sabadell s'hi registraren assassinats de religiosos, com el del rector de Sant Julià d'Altura, Josep Font i Deu, i l'incendi de diverses esglésies i convents, entre les quals Sant Fèlix, la Puríssima, Sant Vicenç de la Creu Alta, Misericòrdia, Gràcia i la Salut. Col·legis religiosos com els Maristes o les Monges de la Sagrada Família van ser saquejats o transformats en espais públics. Tot plegat reflecteix la radicalització del moment i la voluntat de ruptura amb el poder eclesiàstic, percebut com a instrument de dominació moral i social.

Paral·lelament, els comitès locals van dur a terme detencions i persecucions contra persones considerades enemigues de la República o sospitoses de simpatitzar amb el bàndol franquista. Empresaris, propietaris, professionals i membres de famílies conservadores foren arrestats o represaliats, sovint sense procediments legals formals. La repressió tenia un component polític i social, encaminat a consolidar el control obrer i evitar possibles contrarevolucions internes. A la ciutat, la por, les delacions i la incertesa van esdevenir part del clima quotidià.

En conjunt, la repressió i la revolució a Sabadell durant la Guerra Civil van transformar profundament la vida urbana i les relacions socials. La ciutat es convertí en un laboratori de poder popular i de gestió col·lectiva, on la frontera entre la justícia social i la violència política sovint es difuminava. Aquests fets evidencien com el conflicte bèl·lic va adquirir també una dimensió interna, amb una lluita oberta per l'hegemonia social i ideològica dins del mateix bàndol republicà, deixant una empremta profunda en la memòria històrica sabadellenca.

3.3 Esteve Cañellas Mañé

3.3.1 Naixement i context familiar

Esteve Cañellas Mañé va néixer el 2 de juny de 1906 a Sabadell, al barri obrer de Can Rull, al carrer Larra número 22. Fill d'una família humil, era minaire de professió i treballava per a l'empresari local Miquel Boladeras, el seu cunyat. Vivia amb la seva mare i la seva germana Maria, i el 1936 es va casar amb Maria Hinojo Pérez, amb qui va continuar vivint al mateix domicili familiar. El matrimoni, però, no va tenir descendència.

La meua recerca sobre l'Esteve partia d'una base d'informació ja existent. Anys enrere, amb la col·laboració de Genís Ribé, tècnic de l'Arxiu Històric de Sabadell, el Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya i testimonis familiars, ja havia iniciat una primera recollida de dades sobre els germans Cañellas a petita escala, en el moment que vaig sospitar que eren familiars directes meus. Tot i que aquestes referències inicials eren limitades, van ser suficients per establir el punt de partida. La reconstrucció del vincle familiar va ser un dels primers reptes: gràcies a documentació trobada als arxius de Sabadell³ i al llibre dels deportats sabadellencs a Mauthausen, vaig poder confirmar que la germana dels deportats, Maria Rosa Cañellas Mañé, s'havia casat amb Miquel Boladeras Campreciós, que eren els pares del meu besavi. Això situava els germans Esteve i Melcior com a tiets rebesavis meus i explicava la relació directa de la meua família amb aquesta història.

3.3.2 Etapa de la Guerra Civil i compromís polític

Per aprofundir en la realitat local de Sabadell, vaig mantenir una conversa amb l'historiador i catedràtic de la UAB Esteve Deu, especialista en història social contemporània i en el moviment obrer català. Segons Deu, l'Esteve Cañellas va mostrar des de ben jove un fort compromís amb les causes obreres i pageses, en un context marcat per les fortes tensions socials de la Segona República.

La seva militància s'inscriu dins d'un Sabadell combatiu i industrial, on el teixit associatiu, les cooperatives i els sindicats jugaven un paper central en la vida quotidiana de la classe treballadora.

Després dels fets d'octubre de 1934, quan el govern de la Generalitat va ser reprimat per l'exèrcit i molts dirigents obrers i republicans foren empresonats, Esteve es va vincular a la Federació Local de Sindicats, integrada dins l'òrbita del sindicalisme revolucionari sabadellenc. Aquest moviment, influït per la CNT i pel pensament llibertari, era especialment actiu a la ciutat, que s'havia convertit en un dels centres més dinàmics del sindicalisme català.

Aquest activisme, però, va tenir conseqüències directes i greus. El 24 de gener de 1935, Esteve Cañellas va ser processat davant un consell de guerra, concretament per la causa Rabassaire. Va ser acusat de participar en les protestes pageses i obreres contra el sistema de la rabassa morta, un règim agrari tradicional de la vinya catalana que establia contractes de conreu en què el pagès treballava la terra mentre la vinya fos viva.

Imatge 18

Cartell promocionant el sindicat de la Unió de Rabassaires

Dades dels Països Catalans

³ Tots els arxius de Sabadell complets proporcionats estan adjunts a l'annex punt 3

Amb la crisi econòmica dels anys trenta i la caiguda dels preus del vi, molts propietaris van rescindir aquests contractes per recuperar les terres, deixant sense mitjans de vida milers de famílies pageses.

La indignació per aquestes pràctiques va cristal·litzar en el moviment dels rabassaires, un col·lectiu camperol que exigia el dret a la propietat de les terres que havien treballat durant generacions. El seu sindicat, la Unió de Rabassaires i altres Llauradors del Camp de Catalunya, tenia una forta implantació al Vallès i comptava amb el suport de sectors republicans i socialistes. A Sabadell, on el món obrer i el rural mantenien vincles estrets, molts treballadors de fàbrica simpatitzaven amb la causa rabassaire, veient-hi una lluita paral·lela per la justícia social i la dignitat laboral.

En aquest context de mobilització i tensió, l'Estat va reaccionar amb duresa. Després dels Fets d'Octubre de 1934, en què la revolta obrera i republicana va ser sufocada per l'exèrcit, el govern va desplegar una repressió generalitzada contra els moviments socials. Centenars de sindicalistes, militants republicans i pagesos van ser detinguts i processats sota jurisdicció militar. Esteve Cañellas va ser un d'aquests represaliats. Segons la documentació judicial consultada, per Deu, el seu procés formava part, com hem citat anteriorment, de la Causa dels Rabassaires, un sumari col·lectiu en què s'imputava als acusats delictes de "rebel·lió i alteració de l'ordre públic" per haver participat en assemblees, vagues i protestes.

El consell de guerra que el jutjà representava, en realitat, un instrument de control polític més que no pas un procediment judicial imparcial. Les audiències militars eren ràpides i sovint basades en informes policials o denúncies de les autoritats locals. Cañellas, tot i no tenir cap mena de relació amb el món agrícola, ja que sabem que era minaire, va ser condemnat a un any i mig de presó, que va complir a la Model de Barcelona, juntament amb altres activistes sabadellencs. Aquells mesos de reclusió van marcar-lo profundament, però també el van consolidar dins dels cercles militants, pel fet que la presó era vista com una forma de coherència amb la causa obrera.

El 4 de març de 1936, l'amnistia decretada pel nou govern del Front d'Esquerres va permetre la seva llibertat immediata. Aquell decret, aprovat pocs dies després de la victòria electoral, tenia un fort contingut simbòlic i polític: volia reparar les injustícies comeses durant el període repressiu de 1934-35 i restablir la normalitat democràtica. Per a molts militants, com Esteve Cañellas, l'amnistia significava el reconeixement moral de la seva lluita i el retorn a una esperança col·lectiva.

Aquest episodi no només reflecteix la trajectòria personal del germà, sinó que resumeix les tensions socials de la Segona República: la pugna entre les classes populars i els interessos agraris, entre la voluntat de reforma i la resistència de l'ordre establert. La seva experiència al consell de guerra exemplifica el preu que molts activistes locals van haver de pagar per defensar ideals de justícia i igualtat en un moment de forta polarització política.

Gràcies també a Esteve Deu, sabem que Cañellas va complir el servei militar obligatori entre 1928 i 1929, en ple període de la dictadura de Primo de Rivera. Tot i això, abans vaig consultar els arxius proporcionats pel professor d'història Abel⁴ Caldera sobre la Causa General, un procés judicial que el franquisme va muntar per intentar aclarir els fets de violència revolucionària produïts durant la Guerra Civil a la zona republicana. En aquest procés judicial s'acostumava a acusar persones exiliades, fos veritat o no. Tot i revisar prop de cinc-centes pàgines, la recerca no va aportar cap informació nova.

Durant aquesta etapa, Sabadell vivia immersa en un procés de transformació política i social profund. Després del fracàs del cop d'estat del 18 de juliol de 1936, la classe treballadora va assumir el control efectiu de la ciutat davant l'absència dels empresaris i de les famílies benestants que havien fugit cap al bàndol franquista o a l'exili. Els sindicats i comitès obrers, organitzats entorn de la Federació Local de Sindicats (FLS), la CNT i la UGT, van consolidar una forma de poder local revolucionari, gestionant la producció industrial, la distribució de béns i el manteniment de l'ordre públic.

Una de les mesures més visibles d'aquest nou ordre fou l'expropiació d'edificis i propietats privades per destinar-los a usos col·lectius.

Durant la recerca, he pogut reconstruir també l'entorn social i polític dels germans Cañellas, coneguts amb el mal nom de "Cadirots".

Troblem webgrafia que relaciona Martí Colomer, també "Cadirots" amb un l'assassinat anarcosindicalista de l'empresari francès assentat a Sabadell, Théodore Jenny, copropietari de la fàbrica Jenny i Turull. Martí Colomer era afiliat a la Federació Local de Sindicats (FLS) adherida a la CNT, però no era militant destacat dins el sindicalisme revolucionari. Finalment, tot i el cúmul d'irregularitats i contradiccions de la instrucció i del procés judicial Martí Colomer va ser condemnat a mort l'any 1922 amb només vint-i-tres anys. El sobrenom "Cadirots" ha estat estretament vinculat al moviment obrer i sindical sabadellenc, formant part activament en assemblees, actes reivindicatius i xarxes de solidaritat obrera. Per comprendre millor aquest context, vaig recórrer a testimonis orals familiars, articles històrics i bibliografia especialitzada sobre la història social de Sabadell, que permeten situar la trajectòria dels Cañellas dins la dinàmica de lluita i compromís polític de tota una generació. (Història de Sabadell. Segles XIX i XX, sd)

⁴ El document de recerca proporcionat per l'Abel Caldera (Professor del seminari d'Història de l'Institut Pau Vila) està a l'annex punt 4

3.3.4 Exili i camps francesos

La caiguda de Catalunya el gener de 1939 el va obligar, com tants altres republicans, a fugir cap a França. El primer pas del meu treball d'investigació va ser rastrejar el seu recorregut als camps de refugiats. Durant setmanes vaig consultar els Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals (ADPO), on vaig localitzar-la cota 1260W41, que contenia més de dues mil imatges digitalitzades dels registres del camp d'Argelers⁵. Després de revisar-les una a una, vaig trobar la fitxa d'Esteve Cañellas, un document breu de gran valor simbòlic.

En paral·lel vaig recórrer altres arxius internacionals recomanats per un dels professors d'història de l'institut:

- Arolsen Archives, amb documentació sobre Mauthausen, Gusen i Sandbostel.

Imatge 19

Previsualització d'un dels portals de recerca model als que he accedit al llarg del treball, en concret la base de dades dels camps als Pirineus orientals

Captura de pantalla

- Fondation pour la Memoire de la Deportation, base de dades de deportats francesa. Que aporta informació sobre combois. Permetent-nos saber data, tipus i companys de transport cap als camps de concentració (no vam obtenir informació)

Imatge 20

Durant Setmana Santa vaig viatjar personalment a Argelers, on vaig visitar el Mémorial du Camp d'Argelès i vaig entrevistar a Olga Arcos, historiadora responsable del memorial del poble d'Argelers. Em va convidar al seu despatx per poder consultar arxius interns, malauradament, sense noves dades sobre els germans, però em va oferir informació molt valuosa sobre la vida al camp i les iniciatives memorials actuals.

Fitxa que demostra l'estada a Argelers de l'Esteve, gener del 1939

Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals (ADPO), cota 1260W41

⁵ Tots els documents d'Argelers adjuntats a l'annex punt 5

Em va comentar que tenen centenars de documents de particulars per revisar i incloure en els seus fitxers, i que potser en un futur apareixeria alguna referència dels meus avantpassats.

Així doncs, sabem que va ser internat primer al camp d'Argelers, on les condicions eren extremes: fred intens, manca d'aliments, absència de refugis i vigilància constant per part de tropes colonials franceses. Argelers esdevingué un espai de confinament i humiliació col·lectiva (Ucelay-Da Cal, 2006).

Posteriorment, no ens consta que l'Esteve, a diferència del seu germà, fos traslladat al camp de Barcarès, creat a finals de 1939, més estructurat i concebut com a espai de pas cap a les Compagnies de Travailleurs Étrangers (CTE) o la Legió Estrangera (Amical de Mauthausen, 2015).

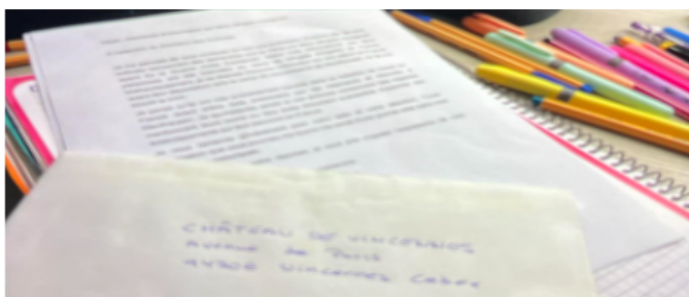
3.3.4.1 moments d'incògnita

En aquest moment en la línia temporal dels germans, ens trobem en un buit clau en la cronologia del treball. No sabíem com ells, que van estar junts la major part del viatge, van poder arribar des de França i els seus camps de concentració, a un Stalag alemany. El punt de sortida i d'arribada els sabíem cronològicament, per sobre, des de l'inici de la recerca. Així, doncs, vam teoritzar dues possibles causes de com podien haver arribat a Sandbostel com a "presoners de guerra" per concloure la seva trajectòria:

1. Podien haver-se afiliat a l'exèrcit francès des dels camps de concentració del Rosselló:

Per verificar aquesta idea, vaig enviar una carta per correu al Departament de guerra de París Châteu de Vincens, per veure si hi havia indicis de participació en l'exèrcit francès dels dos germans. No vaig obtenir resposta. Així doncs, va tocar estirar un altre fil:

Imatge 21

Carta enviada al Châteu de Vincens

Creació Pròpia

2. L'altra teoria, que diferents experts apuntaven com la més probable, explica que van ser enviats per part del govern de Vichy a fer treballs forçosos dins el conjunt de les Companyies de Treballadors Estrangers, i just al final del treball vam poder afirmar que aquesta hipòtesi era la correcta.

3.3.5 El seu pas per les Companyies de Treballadors Estrangers

Tot el que sabem a partir d'ara dels dos germans m'ho ha proporcionat Le Service historique de la Défense a través d'uns dossiers⁶ amb tots els documents oficials dels germans. Vaig demanar la documentació a través d'un formulari de petició⁷, el retorn va arribar una setmana abans de la data d'entrega d'aquest TDR, aquesta informació ha estat molt important, ja que aquesta etapa era la llacuna més important i no hi havia cap mena d'informació al respecte.

En aquesta petició vaig exposar les dades que tenia disponibles, que soc familiar de dos republicans catalans exiliats a França, internats a Argelers, capturats com a presoners de guerra, deportats a Mauthausen i assassinats a Gusen el 1941.

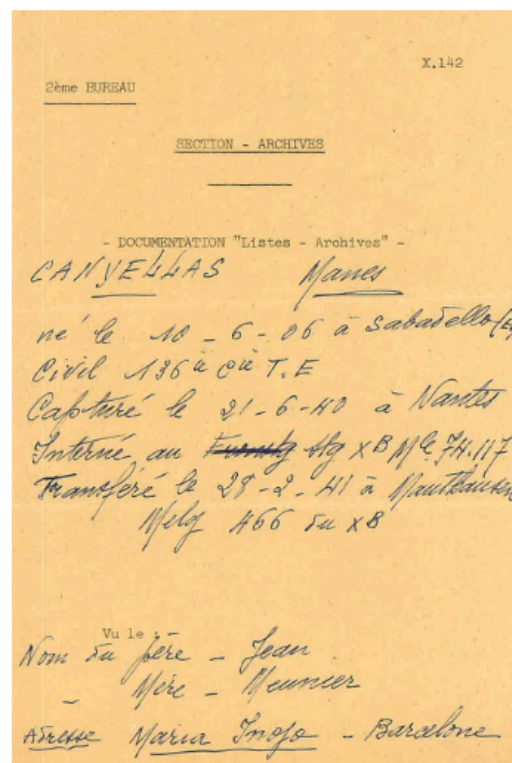
Imatge 22

Al SHD vaig indicar que havia localitzat els seus dossiers personals, corresponents a les següents cotes:

- **Esteban CANELLAS-MANE**, cota: AC 21 P 432977
- **Melchor CANELLAS-MANE**, cota: AC 21 P 432978

En el formulari vaig sol·licitar si era possible rebre una còpia digital o una transcripció del contingut d'aquests dossiers per poder continuar la reconstrucció de la seva trajectòria durant aquest període.

Vaig rebre la seva resposta el 5 de novembre del 2025 acabant de complementar aquest trencaclosques.

Pàgina del dossier de l'Esteve que demostra el seu pas per la CNT de Nants

dossiers de Le Service historique de la Défense

⁶ Dossier detallat de L'Esteve Cañellas Mañé a l'annex punt 5

⁷ Captura del formulari a l'annex punt 6

Per tant, sabem que a mitjans de juny de 1940, quan la Wehrmacht ja avançava per França, l'Esteve Cañellas, va ser capturat el 21 de juny de 1940 a Nantes (Loire-Atlantique) quan estava assignat a la 136a Compagnie de Travailleurs Étrangers (CTE 136).

Les CTE operaven sota l'autoritat del Ministeri de la Guerra i agrupaven treballadors estrangers en unitats prestataires, Estaven formades per un màxim de 250 homes cadascuna.

No participaven directament en combat , la seva funció era donar suport en obres d'interès nacional i militar.

No disposem avui d'un registre públic específic de la CTE en 136 quant a ubicació exacta, comandament o activitats concretes, però en el cas de l'Esteve hi ha evidències que pertanyia a aquesta xarxa de coacció laboral.

Segons els arxius departamentals Loire Atlantique i l'estudi de "Republicanos españoles en Chapelle-Launay. (1940)", el més probable és que fos traslladat al territori del municipi de la Chapelle Launay o al de Savenay, dos pobles del Loira Inférieure , avui Loira de l'Atlàntic, situats entre Nantes i Saint-Nazaire. Tot i això, no s'ha trobat cap fitxa oficial que ho confirmés, però sabem que al dossier consta que va treballar, concretament, a Nantes.

Investigadors com Arnau Berenguer, Feliu Crespí i David Ferré Rebull, em van permetre accedir a correspondència, llistats i bases de dades, entre ells un Excel amb més de 20.000 noms, documents de tots els afiliats a la CNT i en quina concreta estaven. Malauradament, cap d'aquestes fonts va aportar proves noves, però totes van ajudar a contextualitzar aquesta etapa més borrosa.

3.3.6 Captura, Stalag X-B

El que sí que és segur, ja que consta tant a l'arxiu del mateix camp com al dossier personal, és que l'Esteve Cañellas va ser capturat a Nantes i internat al Stalag X-B de Sandbostel, situat a la Baixa Saxònia, amb el número de matrícula 74 117. Aquest camp, inaugurat el setembre de 1939, va ser un dels més grans del sistema de presoners de guerra alemany.

El Stalag X-B funcionava sota l'autoritat de la Wehrmacht i estava destinat inicialment a militars capturats durant les primeres campanyes de la guerra: polonesos, francesos, belgues o britànics, però amb el pas del temps també hi van ser internats civils i combatents irregulars, especialment republicans espanyols procedents de les Companyies de Treballadors Estrangers (CTE) o capturats després de la derrota francesa.

Per als espanyols republicans, la situació era especialment precària: el règim franquista els havia declarat "apàtrides", negant-los qualsevol protecció diplomàtica o reconeixement oficial com a ciutadans espanyols. Aquesta condició jurídica els deixava completament desemparats davant les autoritats alemanyes i els feia particularment vulnerables a la deportació als camps de concentració nazis (Bermejo, 2006).

Les condicions de vida al Stalag X-B eren molt dures. Però en cap cas com les dels camps de concentració nazis, gestionats per les SS.

Els Stalags estaven sota la jurisdicció de la Wehrmacht, és a dir, l'exèrcit regular alemany, eren camps militars per a presoners de guerra, amb una organització diferent i teòricament subjecta a la Convenció de Ginebra del 1929, que era el marc legal que regulava el tracte als presoners de guerra en aquell moment. A la pràctica, però el seu compliment depenia de la nacionalitat dels presoners, de la voluntat de les autoritats alemanyes, i com hem vist de decisions polítiques entre països aliats.

Quan a partir del mes de setembre de 1940 va començar la cacera de republicans als Stalags per part de la Gestapo, el destí de l'Esteve i el seu germà va canviar per sempre.

“No sabíamos que eran de la Gestapo, pero yo les pregunté las razones por las que nos estaban fichando. Nunca olvidaré su respuesta: os vamos a llevar a un sitio apropiado para vosotros.” Testimoni de José Marfil (Hernández de Miguel, 2015, p.153)

3.3.7 Deportació i mort a Mauthausen-Gusen

Després del seu pas per l'Stalag, Esteve Cañellas fou deportat al camp de concentració de Mauthausen , on se'n conserva documentació oficial. Els arxius del camp⁸ registren la seva fitxa personal, on consta el seu nom complet, data i lloc de naixement (2 de juny de 1906, Sabadell – Barcelona), i la referència a un document de defunció (“Todesfallaufnahme”), com a evidència que va morir durant la deportació.

Aquesta acta de defunció del *Amtsgericht Mauthausen* (jutjat local del camp) que ens van promoure in situ, datada el 5 de desembre de 1941, certifica que l'Esteve Cañellas Mañé, de professió *Ziegeleimeister* (mestre rajoler), va morir al camp el 3 de desembre de 1941, cap a les vuit del matí (“gegen 8.10 KL Mauthausen”). Hi consta també la seva residència abans de la guerra: Carrer Larra 57, Sabadell (Barcelona), i la seva nacionalitat espanyola.

El document judicial estableix que no hi havia béns materials ni herència a gestionar, fet habitual entre els deportats. L'acta finalitza amb la firma d'un oficial del camp, datada el 10 de desembre de 1941, i confirma la mort d'Esteve Cañellas Mané dins el sistema administratiu nazi de Mauthausen.

Gràcies a diverses fonts ja comentades: la informació sobre l'Esteve es pot reconstruir a partir de documents oficials, arxius memorialístics i testimonis directes. El dossier proporcionat pel Ministère des Anciens Combattants et Victimes de Guerre (Fiche de Recherches, avis officiel de décès n° 70.668) aporta dades personals, dates de captura, internament al Stalag X-B i trasllats a Mauthausen i Gusen, així com la data de defunció. Complementàriament, els arxius del Stalag X-B i Gusen/Mauthausen, inclosos en les visites guiades de l'Amical de Mauthausen.

⁸ Veure documentació completa a l'annex punt 8

Podem afirmar que el 3 de març de 1941, Esteve Cañellas Mañé fou deportat al camp de Mauthausen, amb número de matrícula 3266 i només uns dies després, el 29 de març, traslladat al seu annex de Gusen, on se li assignà la matrícula 11 659. En aquests camps, Esteve patí les condicions extremadament dures pròpies del sistema nazi: treballs forçats a la pedrera, jornades laborals extenuants, alimentació insuficient i condicions higièniques i de convivència completament inhumanes.

Aquestes circumstàncies van portar a la seva defunció el 3 de desembre de 1941 a Gusen, tal com consten en els arxius del Memorial Mauthausen i en el dossier oficial.

Aquesta recerca va comptar amb una col·laboració clau del Memorial de Mauthausen (*KZ-Gedenkstätte Mauthausen*) és el lloc històric oficial situat a Àustria, a l'emplaçament real del camp de concentració. És un espai gestionat per l'Estat austríac, dedicat a la conservació del camp, la recerca històrica, les exposicions i les visites educatives. És un centre de memòria internacional, no vinculat a cap país concret, i forma part del patrimoni històric europeu. El Memorial em va oferir la possibilitat d'una visita guiada completa de set hores als camps de Mauthausen i Gusen. Aquesta experiència va ser fonamental per entendre la vida quotidiana als camps i contrastar informació de primera mà⁹ amb el que figurava als arxius. La visita al memorial va ser reveladora, permetent-me veure les instal·lacions, els espais de treball i els llocs de vida dels deportats.

Durant el recorregut, em van proporcionar per escrit les dades de l'Esteve que tenien disponibles als arxius del memorial, prendre més de trenta pàgines d'apunts, i identificar documents que aportaven detalls sobre la vida laboral dels deportats.

Imatge 23

Nom del germà a un monument que es troba a dins el camp de Mauthausen

Creació pròpia

⁹ Missatges electrònics enviats al Memorial de Mauthausen, veure annex punt 9

Per exemple, vaig descobrir que Melcior, germà d'Esteve, constava com a teixidor¹⁰ dins del camp, i vaig poder veure plaques dedicades a supervivents que havien compartit experiències amb els germans Cañellas.

Aquesta recerca de camp va permetre també localitzar testimonis directes. Entre ells, Eduard Garrigós i Soler, deportat i company d'Esteve, que va confirmar la presència dels germans Cañellas en moments concrets de la deportació (Història de Sabadell. Segles XIX i XX, sd). Aquestes evidències, sumades a les fitxes i arxius oficials, ofereixen una reconstrucció molt més precisa de la trajectòria d'Esteve i la seva experiència als camps nazis, contextualitzant-la dins del sistema repressiu nazi i la situació dels republicans espanyols apàtrides.

3.3.8 Preservació de la memòria

El 27 de gener de 2018 es va col·locar una Stolperstein en memòria d'Esteve Cañellas Mañé davant del número 22 del carrer Lara de Sabadell, on havia viscut amb la seva família. L'acte, organitzat per l'Ajuntament de Sabadell i l'Amical de Mauthausen, s'emmarca dins el programa de recuperació de la memòria històrica dels deportats sabadellencs. L'obra de Gunter Demnig retorna així la dignitat i la presència pública al seu record.

La seva història, reconstruïda a partir de documents del Stalag, certificats de defunció, arxius de França i Alemanya, testimonis orals i visites a escenaris reals, és fruit d'un treball llarg i pacient. Malgrat els buits documentals, la trajectòria d'Esteve Cañellas Mañé, des de Sabadell fins als camps nazis, ha pogut ser restituïda gràcies a la combinació de fonts arxivístiques, memòria oral i recerca de camp.

3.4. Melcior Cañellas Mañé

3.4.1. Naixement i context familiar

Melcior Cañellas Mañé va néixer el 7 de novembre de 1899 i passà la seva infantesa i joventut a Sabadell, ciutat industrial i obrera marcada per la presència del sector tèxtil i per un fort moviment sindical. El seu últim domicili registrat es trobava al carrer de la Serra d'en Camaró número 3, actual carrer de la Serralada, 67, al barri Can rull, una zona humil on residien moltes famílies treballadores.

Igual que el seu germà Esteve, en Melcior exercí com a minaire, treballant pel seu cunyat Miquel Boladeras. Segons documents que van donar-nos a Mauthausen, també treballà a la indústria tèxtil, un dels motors econòmics de la ciutat.

En alguns períodes, desenvolupà feines al servei del consistori local, fet que posa de manifest la seva vinculació amb les tasques quotidianes de la ciutat de Sabadell d'inicis del segle XX.

¹⁰ Arxius de Mauthausen complets on es diu que el Melcior és teixidor al punt de l'annex 10

A diferència del seu germà, no es conserva cap document que acrediti la seva militància en organitzacions polítiques o sindicals. Tanmateix, el seu entorn social i familiar estava profundament arrelat al món obrer, i aquest context determinà en gran mesura el curs de la seva vida.

Melcior es casà amb Pilar Moragas Codolà, amb qui tingué una filla, Teresa, nascuda el 23 de gener de 1929, en els anys immediatament anteriors a l'esclat de la Guerra Civil. La seva era, per tant, una família treballadora i humil, marcada per la precarietat i per l'esperança en un futur millor dins la República.

Com que no vaig trobar cap evidència del posicionament polític d'en Melcior podem considerar que volia protegir la família que estava construint. La derrota de 1939 truncaria aquestes expectatives i conduint-lo al centre d'una de les tragèdies més profundes del segle XX.

Tot això ho sabem gràcies al llibre dels deportats de Sabadell testimonis familiars i documents del Memorial de Mauthausen, a part de documents de l'arxiu municipal de Sabadell que vaig sol·licitar en persona.

3.4.2. Etapa de la Guerra Civil i exili

Com tants altres sabadellencs, Melcior Cañellas Mañé visqué la Guerra Civil des del bàndol republicà, immers en un context de fort compromís popular i de defensa de les conquestes socials aconseguides durant la República. No es disposa de dades concretes sobre la seva participació directa en el conflicte, però és probable que, com molts altres treballadors de la seva generació, col·laborés en tasques de suport al front o en activitats civils vinculades a la causa republicana.

Amb la derrota de 1939 i l'avanç imparable de les tropes franquistes, Melcior va emprendre el camí de l'exili, fet que faria evidència que alguna implicació en el teixit sindical podia tenir com el seu germà. La seva sortida del país s'inscriu dins la coneguda Retirada, quan centenars de milers de republicans catalans i espanyols travessaren la frontera amb França durant els primers mesos de 1939, enmig de l'hivern i en condicions extremes de fred, fam i desorganització, l'acompanyava el seu germà Esteve.

Aquella fugida significà el trencament amb la seva llar i la separació de la seva família, que va quedar marcada per l'absència i la incertesa. Melcior deixava enrere Sabadell, la seva dona Pilar i la seva filla Teresa, aleshores una nena de deu anys.

Com per a tants exiliats republicans, aquell viatge sense retorn no representava només una derrota militar, sinó també la pèrdua del mateix món i l'inici d'un llarg camí de patiment i oblit.

3.4.3 Camps francesos

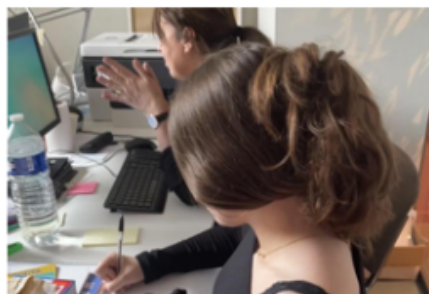
En travessar la frontera francesa, després de la caiguda de Catalunya, fou internat al camp d'Argelers, a la platja del Rosselló, on les autoritats franceses mantenien tancats milers de refugiats en condicions miserables. Posteriorment, fou traslladat al camp de Barcarès, un altre dels centres de concentració on es distribuïen els exiliats espanyols abans de ser destinats a treballs forçats o unitats militars franceses.

La seva presència en aquest camp queda reforçada per la fitxa localitzada al portal de la Generalitat de Catalunya per a la restauració de la memòria dels republicans exiliats, on consta, a més, un número d'ingrés al camp de Barcarès.

Aquesta dada complementa el cas del seu germà Esteve, de qui no es conserva registre en aquest segon camp, i permet establir una continuïtat documental valuosa. És probable, per tant, que després del pas per Argelers, Melcior fos traslladat al camp de Barcarès amb el seu germà, ja que aquest camp va ser destinat a organitzar i redistribuir excombatents republicans i altres republicans entre les Compagnies de Travailleurs Étrangers (CTE) o la Legió Estrangera, tenim documentat que tots dos germans formaven part de la 136a CTE, com que només estaven formades per 250 homes resultaria improbable que haguessin coincidit si provenien de camps diferents, aquest fet fa pensar que van estar junts a Barcarès tot i no conservar-se l'evidència de registre de l'Esteve.

El testimoni dels arxius i la bibliografia consultada (Ucelay-Da Cal, 2006; Amical de Mauthausen, 2015) permeten reconstruir les condicions de vida en aquests camps: la manca d'aliments i de roba adequada, les llargues esperes per rebre el menjar escàs, el fred i la insalubritat convertiren l'estada en una experiència d'extrema duresa. Els interns, amuntegats rere filferrades a la sorra de la platja, patien desnutrició, humiliació i un aïllament profund. Amb el temps els interns es van organitzar i van construir ells mateixos les barraques de fusta que acabarien massificades.

Imatge 24

Fotografia de la meua estada a França, concretament al museu del memorial a Argelers buscant nova informació amb la Glòria, l'encarregada de la preservació de la memòria al museu

Creació pròpia

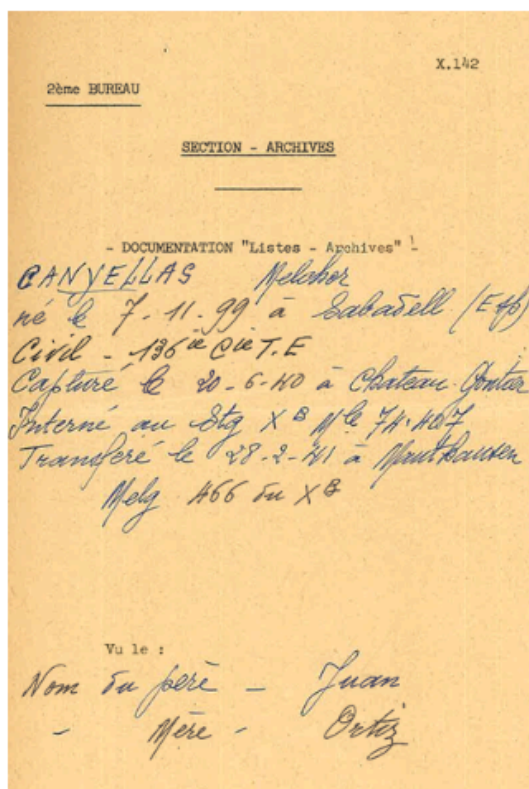
Per a Melcior, aquest període va significar la pèrdua definitiva de llibertat i l'inici d'un llarg recorregut de deportació que el portaria primer a treballar forçosament en una Companyia de Treballadors Estrangers i, finalment, als camps nazis.

Gràcies a la combinació de fonts documentals i arxivístiques, avui podem situar amb precisió aquest episodi dins de la seva trajectòria vital i entendre'l com una etapa clau en la història de l'exili i la deportació republicana.

3.4.4 Les CTE

Gràcies al dossier¹¹ proporcionat per Le Service historique de la Défense, a finals de juny de 1940, amb l'avanç imparable de la Wehrmacht per territori francès, Melcior Cañellas Mañé fou capturat el 20 de juny de 1940 a Château-Gontier (departament de la Mayenne) i registrat sota la categoria «Civil – 136e C.T.E.». Aquesta menció l'integra dins del sistema de les Compagnies de Travailleurs Étrangers (CTE), el mecanisme de treball obligatori per a refugiats i exiliats establert pel govern francès.

imatge 25

Les CTE, creades pel decret del 12 d'abril de 1939 i reforçades pel del 27 de maig del mateix any, depenien directament del Ministeri de la Guerra francès i agrupaven treballadors estrangers en unitats militaritzades. La seva funció era dur a terme tasques d'interès militar o logístic, tot i que els seus integrants no tenien la consideració de combatents.

Segons les fonts consultades, entre elles els Arxius Departamentals de la Mayenne i el portal memorial AJPN.org, Château-Gontier acollí diverses Companyies de Treballadors Estrangers, principalment la 136a CTE, dedicada a obres de manteniment, construcció de carreteres i tasques agrícoles al servei de l'exèrcit francès. La presència documentada de Melcior en aquesta localitat permet situar-lo dins d'aquest entramat administratiu i laboral, en un moment de màxima desorganització provocada per la invasió alemanya.

Pàgina del dossier del Melcior que demostra el seu pas per la CNT de Chateau Gontier dossiers de Le Service historique de la Défense

¹¹ Consulteu l'annex punt 10 per visualitzar el dossier del Melcior

Tot i que no es conserva cap registre complet sobre la CTE 136, la coincidència de datacions i localitzacions suggereix que Melcior formava part d'un dels destacaments de treball temporal establerts a Château-Gontier. Aquestes unitats van ser ràpidament desmantellades després de l'ocupació alemanya, i els seus membres, entre ells Melcior, van ser capturats i posteriorment traslladats als camps de presoners sota control de la Wehrmacht.

Com en el cas de l'Esteve, el llistat i base de dades facilitats per investigadors com Arnau Berenguer, Feliu Crespí i David Ferré Rebull van poder aportar noves proves, però totes van ajudar a contextualitzar aquesta etapa poc documentada del seu recorregut vital.

Al principi em va sobtar que els germans estiguessin a la mateixa CTE, però fossin capturats en llocs diferents, la raó més probable d'aquesta situació és que les Companyies de Treballadors Estrangers es dividien en seccions o destacaments més petits que podien operar en diferents llocs segons les necessitats de l'exèrcit francès en cada moment.

3.4.5. Captura i presó alemanya

Segons els arxius de la Generalitat de Catalunya i els arxius de l'Stalag XB de Sandbostel, Melcior Cañellas Mañé, fou capturat i traslladat a l'Stalag X-B de Sandbostel, situat al nord-oest d'Alemanya.

En aquesta presó, destinada inicialment a presoners de guerra, li fou assignada la matrícula 74407. En arribar els fotografiaven, els prenen les dades i els assignaven un número de presoner gravat en una placa metàl·lica petita que havien de portar penjada del coll. Qui encara tenia algun objecte personal com les preuades fotos familiars les va poder conservar.

La imatge dels Stalags ha estat idealitzada en algunes ocasions en comparar-los amb tractament criminal que van rebre els republicans posteriorment en els camps de concentració, però hi ha testimonis que ja evidencien les pràctiques violentes que patien els presos.

Marcial Mayans, explica:

“Un oficial alemán empezó a hablar conmigo porque sabía que era español. Me contó que él había combatido en la aviación alemana, en la Legión Cóndor, durante nuestra guerra. Yo le pregunté si había participado en los bombardeos sobre Barcelona y me dijo que sí. Entonces me acordé del día en que sus bombas cayeron sobre la Maternidad. Yo bajé enseguida a ayudar porque estaba a 150 metros de mi casa. Cuando llegué vi cuerpos pequeños destrozados, mujeres mutiladas, sangre por todas partes... Un desastre. Total, que no pude evitar encararme con el alemán y decirle que no merecía una medalla sino una “corbata de cuerda”. ¡Hostias, me pegó una bofetada tremenda! Me tiró al suelo y me pateó con sus botas. Perdí doce dientes” (Hernández de Miguel, 2015, p.253)

Quan els presoners espanyols van perdre la condició de presoners de guerra i van ser considerats apàtrides i enemics polítics, tot es va tornar a capgirar i quan pensaven que res podia anar a pitjor s'equivocaven i el camí d'en Melcior i del seu germà quedava en mans, sense ells ser-ne conscients, de la Gestapo, la policia secreta de l'Alemanya nazi, coneguda per la seva absoluta impunitat. Practicava arrestos preventius, tortures i deportacions sense necessitat de proves ni judicis.

El seu pas per Sandbostel representà, doncs, una etapa de transició tràgica: deixava enrere la condició de refugiat republicà per convertir-se en presoner àpatride sota el control directe de les SS. Aquest canvi marcà l'inici del seu destí fatal, ja que, com tants altres republicans capturats, aviat seria deportat al complex concentracionari de Mauthausen, on començaria l'etapa més dura i definitiva de la seva vida.

3.4.6. Deportació i tràgic final

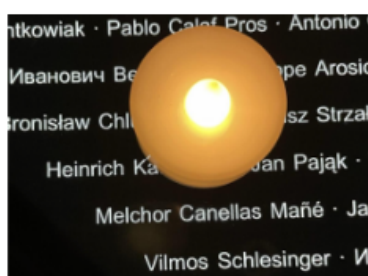
El 3 de març de 1941, Melcior Cañellas Mañé fou deportat al camp de concentració de Mauthausen, on quedà registrat amb el número 3268. El seu trasllat s'emmarcava dins els combois de presoners republicans procedents dels Stalags alemanys, convertits en mà d'obra esclava per al règim nazi.

Luis Perea explica la seva experiència en arribar a l'estació:

“Abrieron las puertas de los vagones y empezaron a dar patadas y a lanzar los perros contra nosotros. Así, entre golpes, gritos y ladridos comenzaba el camino a pie de cinco kilómetros hasta el campo. Había de ir formando de cinco y a cada lado estaban los soldados con el fusil dispuesto para disparar. Estábamos muy bien vigilados. Nunca habíamos visto tantos hombres dedicados exclusivamente a controlarnos. Las SS eran unas verdaderas bestias.” (Hernández de Miguel, 2015, p.278)

Només unes setmanes més tard, el 29 de març de 1941, Melcior fou traslladat al subcamp de Gusen, un dels més brutals i mortífers del complex mauthausià, on li fou assignat el número de presoner 11662.

Imatge 26

Nom del germà a un monument que es troba a dins el camp de Mauthausen

Creació pròpia

Segons la documentació conservada als arxius del camp, consultada durant la visita a Àustria, Melcior hi figurava com a teixidor, la seva professió habitual a Sabadell, fet que posa de manifest com els nazis aprofitaven les habilitats dels deportats per a tasques industrials o de construcció. Tanmateix, la realitat del dia a dia a Gusen era molt lluny de qualsevol treball digne: els presoners eren sotmesos a jornades extenuants de deu a dotze hores, amb alimentació insuficient, fred intens, malalties i maltractaments constants.

Gusen era conegut entre els mateixos deportats com “el cementiri dels republicans espanyols”, ja que les seves condicions eren fins i tot més letals que les del camp central de Mauthausen. La seva estada hi fou curta i tràgica: el 2 de desembre de 1941, Melcior Cañellas morí víctima d'aquell extermini silenciós basat en la fam, el treball i la brutalitat com a instruments assassinat massiu.

En Melcior i l'Esteve van ser deportats en els anomenats anys negres, el període amb el pic de mortalitat més elevat que van coincidir amb la major entrada de deportats. El nombre anava creixent i les SS assassinaven per encabir més presoners. Els germans Cañellas van ser escollits per morir. Testimonis que van conèixer amb ells, com Eduard Garrigós explica: *“Els presoners malalts, o de més edat o quan calia fer lloc perquè arribaren nous destacaments eren enviats al subcamp de Gusen, allí se'ls acabava d'explotar i després eren gasejats o se'ls injectava gasolina directament al cor”* (Història de Sabadell. Segles XIX i XX, sd).

Segons explica Ricardo Rico, entre els mesos de novembre i desembre de 1941 van començar les grans seleccions d'invàlids que es feien a la plaça Appelplatz, la plaça principal del camp, sota la supervisió de les SS i el comandant del camp que van posar fi a la vida del nombre més gran d'espanyols a Gusen. (Hernández de Miguel, 2015)

Amb la xifra 1 es designava als deportats considerats encara aptes pel treball. Els designats amb el número 2 quedaven inscrits en la llista d'invàlids. Els marcaven el número de matrícula al pit amb tinta xinesa símbol que pels deportats significava la seva entrada imminent al crematori. A partir d'aquell moment, aquests homes es consideraven ja morts. Distribuïen entre els seus amics o coneguts les millors peces de vestir que posseïen: gorro, jaqueta, calçat... A canvi en rebien un altre de més usat, ja que com que anaven al crematori no tindrien necessitat de res, amb el seu esperit de camaraderia fins a la mort. Seguidament, eren reclosos a les barraques 31 i 32, on un personal de repressió escollit d'entre els mateixos presos s'encarregava d'exterminar-los.

Probablement, les últimes hores de les vides dels meus tiets rebesavis no va ser massa diferent.

Amb la seva mort, s'apagava una vida senzilla i treballadora, arrelada a la Sabadell obrera, però també una veu més d'entre els milers que van ser condemnades a l'oblit. Avui, la seva memòria, com la del seu germà Esteve, forma part del record col·lectiu dels deportats republicans, símbol de la resistència i de la necessitat de preservar la memòria democràtica.

3.4.7. Preservació de la seva memòria

La memòria de Melcior Cañellas Mañé, igual que la del seu germà Esteve, fou esborrada durant dècades pel silenci del franquisme i per l'absència de testimonis familiars directes. Després de la seva mort al camp de Gusen, el 2 de desembre de 1941, la seva esposa, Pilar Moragas, restà a Sabadell amb la seva filla petita, intentant reconstruir una vida marcada per l'absència i la incertesa.

Durant anys, Pilar va mantenir correspondència amb les autoritats franceses i amb associacions d'antics deportats per aconseguir la confirmació oficial de la mort del seu marit, que no arribaria fins a 1958, gairebé dues dècades després dels fets. Aquesta obstinació revela el pes del dol i la necessitat de preservar la memòria dins l'àmbit familiar, malgrat la repressió i el silenci imposats pel règim.

La seva filla, que havia crescut sense conèixer el pare, va rebre de la mare el llegat silenciós d'aquella absència: el record d'un home que havia lluitat per la llibertat i que va morir víctima del feixisme. La memòria domèstica, transmesa en veu baixa, es mantingué viva a l'ombra fins a l'arribada de la democràcia i els primers moviments de recuperació de la memòria històrica.

El 27 de gener de 2018, coincidint amb el Dia Internacional en Memòria de les Víctimes de l'Holocaust, es col·locà una Stolperstein davant del seu antic domicili, al carrer de la Serra d'en Camaró, 3, de Sabadell.

Aquesta pedra daurada, encastada al paviment, és molt més que un símbol: restitueix la dignitat de Melcior i inscriu el seu nom a l'espai públic de la ciutat. Recorda, a cada pas, la seva trajectòria truncada i el patiment compartit per la seva família, i alhora connecta Sabadell amb la memòria europea dels deportats.

A diferència del seu germà Esteve, del Melcior disposem de molt menys material directe. Els arxius només aporten dades bàsiques: números de matrícula, registres als camps i la seva professió de teixidor. Tot i aquesta escassetat, les poques peces trobades, el registre a Barcarès, les fitxes de Mauthausen i Gusen, el dossier complet i la seva identificació professional, permeten reconstruir el seu recorregut dins el mateix fil que el del seu germà, connectant les etapes de la Guerra Civil, l'exili i la deportació.

La figura de Melcior exemplifica les enormes dificultats de recuperar la memòria dels deportats, moltes vides dels quals van quedar reduïdes a números i llistats, sense relats personals conservats. Malgrat això, la recerca històrica actual, els memorials i els projectes com les Stolpersteine han permès restituir la seva presència i recordar-lo com el que fou: un obrer sabadellenc, marit i pare, víctima de l'exili i de la brutalitat del sistema nazi.

3.5. Els Cadirots: identitat, origen i context familiar

Els germans Esteve i Melcior Cañellas Mañé, originaris de Sabadell, eren coneguts popularment amb el sobrenom "els Cadirots". Aquesta denominació, habitual en l'entorn obrer i popular català, servia sovint per identificar famílies senceres a través d'un malnom o mot, generalment heretat, que es transmetia per tradició oral dins del barri o la comunitat.

Tal com s'indica en estudis sobre la memòria oral i l'ús dels malnoms a Sabadell (Centre d'Estudis Històrics de Sabadell; Fontcuberta, 2008), el nom "Cadirots" formava part d'una cultura de sobrenoms arrelada als barris obrers, com Can Rull, on residien els germans.

I, segons testimoni familiar de Maria del Carme Boladeras (Sabadell, juny 2025), el sobrenom prové del fet en algun moment, membres de la família, a l'hivern, havien cremat cadires per tenir foc i escalfor. Per això, moltes vegades, dir “cadirot” a algú podia ser insultant, un eufemisme per evocar un origen humil. Aquesta informació, corroborada per estudis d'antropologia urbana (Garcia Espuche, 1991), ens permet situar la cultura i el simbolisme del malnom dins del context social del barri.

Aquest tipus de nom no només servia per distingir persones amb cognoms comuns, sinó que sovint portava una càrrega simbòlica i identitària. Podia referir-se a un tret físic, un ofici, una anècdota familiar o fins i tot a una actitud percebuda per l'entorn. En aquest cas, el sobrenom “Cadirot” va quedar fortament vinculat a la família Cañellas, especialment a la figura d'en Melcior, que apareix als arxius de deportats amb aquest àlies com a identificador informal (MUME – Museu Memorial de l'Exili; Base de dades “Deportats als camps nazis” consultada 2024; Ajuntament de Sabadell - Registre de víctimes sabadellenques).

Tal com hem pogut verificar a través del testimoni familiar i la consulta de fonts documentals, aquest sobrenom no era anecdòtic: representava també una forma de reconeixement col·lectiu dins d'un teixit social combatiu i organitzat, com el que definia l'ambient de Sabadell durant la primera meitat del segle XX. La ciutat, fortament industrialitzada, estava immersa en una intensa vida sindical, política i cultural. Dins aquest context, els “Cadirots” eren vistos com una família implicada, arrelada a l'esperit de resistència que caracteritzava l'obrerisme sabadellenc (Sánchez Agustí, 2001; Arxiu Històric de Sabadell).

La presència del sobrenom “Cadirots” en documents i memòria oral és significativa, ja que ajuda a entendre el perfil social i polític d'Esteve i Melcior. Eren membres d'un entorn obrer amb consciència de classe, i aquest rerefons es trasllada directament a la seva trajectòria: la implicació en sindicats, la participació en el bàndol republicà durant la Guerra Civil, l'exili i la posterior deportació als camps nazis. El sobrenom no era només un mot familiar, sinó un senyal d'identitat dins d'un col·lectiu lluitador i perseguit (Base de dades MUME; memorialdeportats.cat; Josep Subirats, 2011; Centre d'Estudis Històrics de Sabadell).

En definitiva, “els Cadirots” no designava només dues persones, sinó també una manera de ser i de formar part activa d'una comunitat en lluita per la dignitat i la justícia social, fonamentant així la comprensió de la trajectòria vital dels germans Cañellas dins el seu entorn immediat.

3.6. Continuem amb la recerca

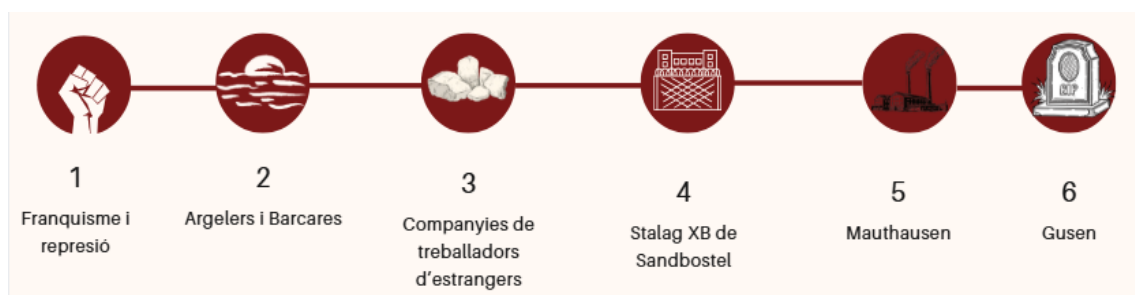
Les entitats dedicades a la preservació de la memòria històrica desenvolupen una tasca imprescindible, però sovint ho fan amb recursos limitats. Diversos historiadors m'han assenyalat que encara hi ha documentació pendent de classificar, i moltes de les institucions a les quals he adreçat consultes animen a compartir materials per tal d'ampliar i completar les seves bases de dades.

Algunes cartes o formularis enviats encara no han estat contestats, així que aquest treball de recerca és un document viu que encara pot continuar creixent.

En el procés de revisió documental he detectat una incongruència en la data de defunció de l'Esteve. El primer error apareix a l'avís oficial francès número 70668. Gràcies a la mediació d'en Genís Ribó, ja dispo del contacte pertinent a la Generalitat per comunicar aquesta incidència. L'errada ha arribat fins i tot a la llamborda commemorativa, i m'agradaria molt poder resoldre aquesta situació, tot i que pugui ser una tasca que previsiblement s'allargarà en el temps.

Ara, després de la recerca i recuperant la línia temporal de la imatge 16, he pogut acabar de completar-la considerablement, cosa que em permet veure que, tot i que queda molt per recercar, hem pogut fer justícia i recordar, una mica més la història dels germans Cañellas.

Imatge 27

Eix cronològic vital actualitzat dels germans en finalitzar la recerca

Creació pròpia, 2025

4. EL RASTRE DE LA MEMÒRIA

Després de conèixer tota la història i el camí dels dos germans Cañellas, investigaré com es preserva la seva memòria i la de milers d'altres republicans morts a l'exili. Ens interessa retratar no només els esforços de recuperació de noms i fets, sinó també els obstacles: l'oblit institucional, la manca de recursos, la dispersió dels arxius i, sovint, el desconeixement generacional que dificulta la transmissió del record.

El punt de partida és l'amnèsia franquista i les nombroses dificultats per avançar en polítiques de memòria històrica. La dictadura va imposar una narrativa oficial que silenciava els testimonis dels vençuts, eliminava referències als republicans i reprimia qualsevol intent de recordar-los. Durant dècades, aquestes restriccions van condicionar la manera com les famílies, els historiadors i la societat en general podien accedir a la veritat, preservar documents o commemorar les víctimes.

Valorarem com es recorden les víctimes tant de la Guerra Civil les de l'holocaust, a escala nacional, europea i mundial. I començarem des de casa nostra, on les traces de la memòria són visibles en memorials, llambordes *Stolpersteine*, testimonis orals i recerques locals, però on la tasca de reconstruir la història encara es troba condicionada per dècades de silenci i repressió.

4.1 Memòria republicana a Sabadell

A Sabadell, la memòria republicana s'ha anat recuperant de manera progressiva després de dècades de silenci i oblit imposat per la dictadura franquista.

Durant els anys del franquisme, qualsevol expressió de record cap als represaliats o exiliats va ser durament reprimida, i moltes famílies van haver de mantenir el dolor en l'àmbit privat, sense poder compartir-lo públicament. Com és el cas de la meva família.

D'aquests dos germans no se sabia res més que els noms. Ja fos per l'estigma social dels "cadirots" i el que implicava tenir familiars que formessin part d'aquest grup social marginat, o bé per la mateixa protecció personal dels seus descendents i relacionats durant la repressió franquista i dictadura de Franco. Els seus noms es van anar esborrant, eren temps difícils. La gent no mirava enrere, només intentava oblidar el passat i lluitar per assegurar tenir un futur en un temps d'incertesa total. Tot i això, la manca de documents i interès barrejat amb un silenci carregat de por no van provocar que tot aquest col·lectiu fos oblidat fàcilment.

Amb la transició democràtica, van començar a aparèixer les primeres iniciatives per reconstruir aquest passat col·lectiu. Historiadors locals, arxius municipals i entitats memorialistes van començar a documentar els noms i les històries dels sabadellencs represaliats, tant durant la

Guerra Civil com en la deportació als camps nazis. Aquesta tasca ha estat fonamental per recuperar la veu de les víctimes i per reconnectar la ciutat amb el seu passat democràtic i obrer.

En les darreres dècades, Sabadell ha consolidat un compromís actiu amb la memòria democràtica. Recentment, l'Ajuntament ha impulsat actes de reconeixement públic, com la Setmana de la Memòria Democràtica, aquí, al meu l'institut el projecte *Camins de la memòria*, la instal·lació de placa i murals commemoratius, o la col·locació de les *Stolpersteine* dedicades als deportats sabadellencs. A més, des de l'Arxiu Històric de la ciutat i el Museu d'Història s'han organitzat exposicions, itineraris guiats i projectes educatius que permeten acostar aquest llegat a les noves generacions. A part d'un llibre on consten tots els deportats sabadellencs a camps de concentració nazis.

Aquest procés de recuperació no només serveix per honorar les víctimes, sinó també per reivindicar la tradició republicana, sindical i antifeixista que va caracteritzar Sabadell durant la primera meitat del segle XX. En paraules de l'historiador Esteve Deu Baigual, la ciutat *"ha estat un espai de resistència i compromís cívic, on la memòria dels qui van lluitar per la llibertat forma part del seu patrimoni moral i col·lectiu"*. (Sabadell, octubre 2025)

La memòria republicana a Sabadell, per tant, no és només un exercici de record, sinó un acte de responsabilitat històrica que busca garantir que els valors democràtics i de justícia social continuïn presents en la identitat de la ciutat.

4.2. Les *Stolpersteine*: llambordes de la memòria

4.2.1. Origen i significat

El projecte *Stolpersteine* ("pedres que fan ensopegar") va néixer l'any 1992 de la mà de l'artista alemany Gunter Demnig, amb la voluntat de recuperar la memòria individual de les víctimes del règim nazi. Més enllà de les grans xifres de morts i deportats, Demnig volia retornar un nom, una història i un lloc a cada víctima, recordant-la al punt exacte on havia viscut o treballat en llibertat per última vegada, d'acord amb Demnig, *"no hi ensopeguem amb els peus, sinó amb el cap i el cor"*. A més, el fet de situar les llambordes a terra té un significat especial, en la mesura que sempre que algú vulgui llegir la inscripció de la *Stolpersteine* cal que s'hi inclini i, per tant, fa una reverència al nom de la persona deportada. Una manera més de retre homenatge a les víctimes i recordar-les.

Gunter Demnig, nascut a Berlín el 27 d'octubre de 1947, és un artista plàstic i activista de la memòria que va estudiar a les escoles d'art de Berlín i Kassel. La seva obra ha estat sempre marcada per una forta intenció social i memorial.

El projecte de les *Stolpersteine* s'inspira en una acció artística que ell va realitzar el 1990, quan va traçar sobre el paviment de diverses ciutats alemanyes el camí que van seguir els jueus deportats.

Segons el mateix Demnig, aquesta experiència va generar una reflexió profunda: *“Què passa amb aquells noms que han desaparegut dels carrers? Com pot la ciutat recordar-los sense museus, sense plaques oficials, només amb la vida quotidiana?”*

Imatge 28

D'aquesta inquietud va néixer la primera *Stolperstein*, col·locada clandestinament el 1996 a Berlín-Kreuzberg, davant de l'antiga residència d'una víctima jueva deportada. Amb el temps, el projecte va guanyar suport institucional i ciutadà, i es va anar estenent per desenes de ciutats d'Alemanya i, posteriorment, per tot Europa.

Gunter Demnig al seu taller amb les Stolpersteine

picture alliance/dpa

Les *Stolpersteine* són cubs de formigó de 10 x 10 cm amb una plaqueta de llautó polit a la part superior. A la placa s'hi grava, de manera individualitzada: el nom de la persona, l'any de naixement, el destí (si es coneix: deportació, exili o empresonament) i, en molts casos, la data i el lloc de la mort.

Com recorda l'escultor Demnig, la idea que transmet és simple però profundament humana: *“Una persona només és oblidada quan el seu nom és oblidat.”*

Aquestes “llambordes de la memòria” tenen un impacte molt fort perquè no es troben en museus ni en monuments oficials, sinó en espais quotidians, davant de cases, escoles, carrers o fàbriques. El vianant pot ensopegar simbòlicament amb la memòria, aturar-se, llegir el nom i sentir-se interpel·lat.

Inicialment pensades per recordar les víctimes jueves de l'Holocaust, les *Stolpersteine* han anat ampliant el seu abast per incloure altres col·lectius perseguits pel nazisme, com ara republicans espanyols, homosexuals, gitanos, persones amb discapacitat, dissidents polítics, Testimonis de Jehovà o persones assassinades per “degeneració social” segons l'ideari nazi.

Segons explica Demnig en diverses entrevistes, ell mateix continua personalment col·locant moltes de les *Stolpersteine*, i cada acte de col·locació esdevé una “cerimònia civil de memòria”, sovint impulsada per les famílies de les víctimes o per escoles i entitats de memòria històrica.

Actualment, hi ha més de 100.000 *Stolpersteine* col·locades a més de trenta països, fet que converteix el projecte en el memorial descentralitzat més gran del món.

El reconeixement cap a Demnig ha estat ampli: el Parlament Europeu ha destacat les *Stolpersteine* com una eina exemplar de memòria democràtica, i el govern alemany li ha atorgat la Creu Federal del Mèrit pel seu treball en favor de la memòria i la dignitat de les víctimes del nazisme.

4.2.2. Presència a Catalunya i Espanya

El projecte *Stolpersteine* va arribar relativament tard a Catalunya i a Espanya, però des del seu inici ha tingut un impacte profund en la recuperació de la memòria democràtica i en l'apropament de la història de la deportació republicana al conjunt de la ciutadania. La iniciativa es coneix habitualment com "Llambordes de la Memòria", un nom que conserva l'esperit original de "pedra que fa ensopegar", però adaptat al context lingüístic i memorial català, tal com assenyalen membres de l'Amical de Mauthausen.

Segons l'Amical de Mauthausen, l'arribada oficial de les *Stolpersteine* a Catalunya es remunta l'octubre de 2015, amb la seva primera col·locació a Navàs (Bages), en homenatge als deportats Antoni Bover i Joan Font, que van morir al camp de concentració de Mauthausen. Aquesta acció va ser impulsada per la mateixa Amical, entitat històrica creada el 1962 per supervivents dels camps nazis, en col·laboració amb el Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya.

Des d'aleshores, més de seixanta municipis catalans han acollit actes de col·locació de *Stolpersteine*. Destaquen especialment:

- Barcelona, amb més d'una cinquantena de llambordes, principalment als barris de Gràcia, Sants i l'Eixample.
- Sabadell, on el projecte va començar el 2018, amb *Stolpersteine* en memòria de diversos deportats, com Melcior i Esteve Cañellas Mañé, Manuel García Rebull i Francesc Fité, tal com recull l'Ajuntament de Sabadell i el portal *iSabadell.cat* dins l'article "*Els deportats sabadellencs a Mauthausen*".

Altres ciutats on hi ha *Stolpersteine* són Manresa, Igualada, Granollers, Figueres, Reus, Girona i Lleida, entre moltes altres. En la majoria dels casos, la col·locació s'ha fet en col·laboració amb familiars, arxius municipals, centres educatius i entitats memorialístiques locals.

En l'àmbit estatal, segons informa l'Amical de Mauthausen, el projecte s'ha estès per comunitats com Madrid, Navarra, Euskadi, Andalusia, Aragó i el País Valencià. Ja s'han col·locat *Stolpersteine* en més de 150 municipis de l'Estat, recordant prop de 5.000 deportats republicans espanyols.

Aquest reconeixement simbòlic ha estat reforçat per iniciatives polítiques. L'any 2020, el Congrés dels Diputats va aprovar per unanimitat una declaració solemne que reconeixia la deportació republicana com a crim de lesa humanitat i instava a fomentar projectes com les *Stolpersteine* dins de l'espai públic.

“Les Stolpersteine converteixen el carrer en un llibre d’història, i cada vianant pot llegir-hi un nom, una vida, una injustícia.” (Manuel Moure, sd)

Aquest projecte té una dimensió comunitària i pedagògica molt potent, ja que moltes col·locacions són impulsades per famílies, escoles i entitats locals. Així, les *Stolpersteine* esdevenen una forma de recuperar i transmetre la memòria antifeixista i antifrancquista a les noves generacions.

4.2.3. El cas dels Cañellas: la memòria familiar en una *Stolperstein*

La col·locació de les *Stolpersteine* dedicades a Esteve i Melcior Cañellas Mañé constitueix un acte de reparació simbòlica i de recuperació del record familiar. Durant dècades, la trajectòria d’aquests dos germans va romandre pràcticament invisibilitzada, tant en l’àmbit institucional com en el familiar. El silenci, la por i l’absència d’informació van impedir que la seva història fos transmesa de generació en generació, com ha explicat la pròpia família Cañellas en diversos testimonis recollits a l’acte d’homenatge.

La instal·lació de les llambordes de la memòria va tenir lloc el 27 de gener de 2018, coincidint amb el Dia Internacional de Commemoració de les Víctimes de l’Holocaust. Les *Stolpersteine* van ser col·locades davant de les seves antigues residències, en presència de familiars, representants municipals i membres de l’Amical de Mauthausen i altres camps, en un acte carregat d’emoció i significat.

La cerimònia va permetre *“fer-los tornar simbòlicament a casa i retornar-los la identitat que els havia estat arrabassada, va ser com obrir una finestra al passat i reconciliar-lo amb el present”* (Jesús Rodríguez Pérez, familiar dels homenatjats, Sabadell, 2018)

Aquest gest, que pot semblar petit, representa per a la família un acte de dignificació i restitució, perquè retorna el nom i la identitat a aquells que van ser reduïts a un número de matrícula en els camps nazis. Tal com explica Esteve Deu, aquests actes de memòria *“no només recorden les víctimes, sinó que reparen el silenci imposat durant dècades de franquisme i donen sentit al concepte de memòria democràtica des del territori i les famílies”*.(Sabadell, octubre 2025)

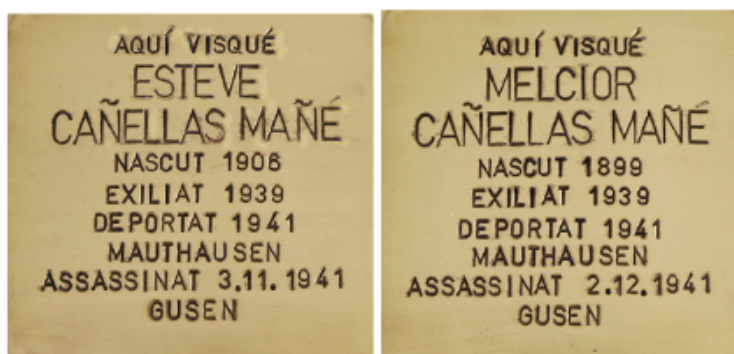
Les *Stolpersteine* dels germans Cañellas, situades en un espai quotidià del teixit urbà sabadellenc, converteixen el carrer en un lloc de memòria viva, on la ciutadania pot ensopegar, en el sentit simbòlic del terme, amb la seva pròpia història.

A través d’aquest record permanent, la ciutat de Sabadell no només honra dues víctimes de la barbàrie nazi, sinó que també recupera una part del seu passat obrer, republicà i resistent.

Com afirma l’Amical de Mauthausen, cada *Stolperstein* és una petita biografia inscrita a terra, un fragment de memòria que rescata el valor humà i polític de les víctimes.

En el cas dels germans Cañellas, aquestes llambordes no sols commemoren dues vides truncades, sinó que simbolitzen també el reconeixement col·lectiu a tots els sabadellencs deportats i a les seves famílies, que durant anys van mantenir viu el record en silenci.

Imatge 29

Stolpersteine's d'Esteve Cañellas Mañé i Melcior Cañellas Mañé, localitzades a Sabadell

Museu d'història de Sabadell

4.3. Altres formes de memòria i homenatge

A més de les *Stolpersteine*, hi ha altres iniciatives que contribueixen a mantenir viva la memòria de les víctimes del nazisme i de l'exili republicà. Tal com assenyala el Museu Memorial de l'Exili (MUME), una de les institucions més importants en aquest àmbit, la memòria històrica no és només un record del passat, sinó una eina per comprendre el present i reforçar els valors democràtics.

El MUME, inaugurat l'any 2007 a la Jonquera, funciona com un espai de documentació, recerca i divulgació sobre la retirada, la deportació i la resistència antifeixista. Des del museu s'organitzen rutes de memòria, exposicions temporals, tallers pedagògics amb instituts i jornades internacionals, amb l'objectiu, tal com expliquen els seus responsables, de convertir el passat en una eina educativa i ciutadana que fomenti la reflexió crítica i la responsabilitat col·lectiva.

Imatge 30

Placa commemorativa per part de la generalitat

Creació pròpia

A través d'aquests projectes, el MUME manté viu el testimoni de milers d'exiliats i deportats republicans, convertint la memòria en un instrument actiu de justícia i de reparació moral.

En l'àmbit local, els ajuntaments, arxius municipals i entitats memorialistes també han impulsat altres formes de reconeixement, com ara placetes, murals, plaques commemoratives o itineraris guiats. Aquestes accions, segons el Memorial Democràtic de Catalunya, tenen un valor especial perquè porten la memòria als espais de la vida quotidiana, allà on les persones conviuen i on la història pot ser viscuda de manera directa.

A Sabadell, per exemple, la Setmana de la Memòria Democràtica inclou cada any la lectura pública dels noms dels deportats sabadellencs, així com visites al cementiri i activitats als instituts.

Tal com destaca l'Ajuntament de Sabadell, aquestes iniciatives mostren que la memòria no és només institucional, sinó també comunitària, educativa i emocional, ja que implica veïns, estudiants i famílies en la preservació d'un passat compartit.

Aquest conjunt d'accions, des de les *Stolpersteine* fins als itineraris locals i la tasca del MUME, posa de manifest que la memòria democràtica és un procés viu, en constant construcció, que combina el reconeixement individual de les víctimes amb la reflexió col·lectiva sobre el que va significar la barbàrie feixista. En aquest sentit, la memòria no és només record, sinó compromís amb el futur.

4.4. El reconeixement institucional a Espanya i Catalunya

Imatge 31

Durant molt de temps, la deportació republicana va quedar exclosa del relat oficial sobre l'Holocaust i dels discursos públics de memòria. Tal com recorda l'Amical de Mauthausen, el silenci institucional va perdurar durant dècades, i només les associacions de supervivents i familiars van mantenir viu el record dels deportats espanyols als camps nazis.

A partir dels anys noranta, i especialment després de l'aprovació de la Llei de Memòria Històrica de 2007, les institucions espanyoles van començar a reconèixer formalment aquestes víctimes. Aquesta llei va significar un primer pas en el reconeixement dels represaliats pel franquisme i dels deportats republicans, obrint la porta a iniciatives públiques de reparació moral i simbòlica.

Familiar dels germans Cañellas col·locant les seves llambordes
Fotògraf Jesús Rodríguez Pérez, 27 de gener del 2018, Sabadell

Tal com recull el Congrés dels Diputats, l'any 2020 es va aprovar una declaració solemne que reconeixia la deportació als camps nazis com a crim de lesa humanitat i instava a estendre projectes de memòria com les *Stolpersteine*, les rutes de memòria i altres homenatges públics. Aquesta declaració va suposar un pas decisiu en la incorporació del relat de la deportació republicana dins la memòria històrica oficial de l'Estat.

A Catalunya, el Memorial Democràtic actua com a organisme impulsor d'aquestes polítiques de record. Tal com expliquen els seus responsables, el seu objectiu és preservar i divulgar la memòria de la repressió, l'exili i la deportació, tot fomentant una cultura democràtica basada en els drets humans i la pau. En aquest sentit, el Memorial col·labora estretament amb l'Amical de Mauthausen i altres camps per documentar els noms dels deportats catalans i promoure actes de record arreu del territori, en coordinació amb ajuntaments, escoles i entitats memorialistes.

Aquesta col·laboració institucional ha permès situar la memòria republicana i antifranquista dins del marc de les polítiques públiques de Catalunya i Espanya, consolidant un reconeixement que durant molts anys havia estat pendent.

4.5. La importància de preservar la memòria històrica

Preservar la memòria històrica no és un exercici nostàlgic, sinó una necessitat democràtica i pedagògica. Tal com exemplifica el cas dels germans Cañellas, durant anys la seva història va desaparèixer del relat familiar, i només amb la recerca i el reconeixement públic ha pogut ser recuperada.

Recordar no significa només explicar el que va passar, sinó també reconèixer les responsabilitats i posar en valor la dignitat de les víctimes, evitant així la normalització del feixisme i la legitimació del silenci. En aquest sentit, la memòria es converteix en una eina de resistència i prevenció, necessària per construir una societat crítica, conscient i capaç d'identificar discursos d'odi.

Si sintetitzem les idees de l'escriptor David Serrano Blanquer afirmem que, La memòria no és només el record del passat, sinó la condició que fa possible un futur democràtic.

Per això, recuperar històries com les d'Esteve i Melcior Cañellas Mañé no és només un gest de justícia cap al passat, sinó també un compromís amb el present i amb les generacions futures, garantint que la memòria es mantingui viva i accessible, tant en l'àmbit familiar com en l'espai públic i institucional.

5. PRODUCCIÓ FINAL

El resultat final del projecte és un documental de creació que combina la recerca històrica amb una mirada personal, poètica i cinematogràfica¹². L'objectiu no és oferir un relat informatiu ni un documental històric convencional, sinó proposar una experiència visual i emocional que convidi l'espectador a reflexionar sobre la memòria, el silenci i el pas del temps.

Imatge 32

Procés gravació a Mauthausen

Creació Pròpia

El treball s'estructura en una introducció, sis capítols, que corresponen als principals escenaris del recorregut vital dels germans Esteve i Melcior Cañellas Mañé: Sabadell, França, Bretanya, Baixa Saxònia i Àustria (Mauthausen/Gusen). Cadascun d'aquests espais representa una etapa simbòlica del viatge: l'origen, l'exili, el treball forçat, el captiveri i la mort, i, alhora, una reflexió sobre el record i la identitat.

fins als espais de la deportació, com Argelers, Mauthausen i Gusen¹³, que és on acaba, igual que el trajecte dels germans. Les imatges d'aquests llocs, rodades des d'una mirada íntima i contemplativa, s'entrellacen amb una dramàtica veu en off que guia l'espectador a través d'un relat ple de silencis, emoció i memòria.

La peça, amb una durada aproximada de 25 minuts, busca mantenir un ritme pausat i poètic, on la llum, el so i els espais buits esdevenen protagonistes. L'ús del silenci, els sons ambientals i la textura visual dels paisatges pretén crear una atmosfera capaç d'evocar més que d'explicar.

El resultat és un documental encara que llarg, per a tots els públics, accessible i sensible, que posa en relleu la necessitat de mirar enrere per entendre el present. Més enllà d'un exercici de memòria històrica, o un documental al qual estem acostumats, en blanc i negre i tot des d'un punt de vista historiogràfic, la peça és una reflexió cinematogràfica sobre la fragilitat del record i la importància de preservar-lo en un temps en què els genocidis i l'oblit tornen a repetir-se.

imatge 33

Fotograma d'un pla que conté el documental

Captura de pantalla

¹² QR per veure el documental a la pàgina següent (pàg. 70) i als annexos punt 11

¹³ Si es vol consultar tot el material gravat, hi ha una carpeta digital a l'annex punt 13

QR DIRECTE AL DOCUMENTAL:

EN CAS QUE LA MEVA IDENTITAT NO ES PUGUI REVELAR VEURE FINS A 27:10

Si accediu al documental amb l'ordinador, l'arxiu pesa bastant i segurament us sortirà un avís. L'arxiu és segur, descarregueu-lo i després elimineu-lo.

Si hi accediu amb telèfon, no hi haurà problema, però es recomana veure-ho a una pantalla més gran.

Si el QR no us funcionés, als annexos punt 12, teniu enllaçat el documental directe el Drive. Accediu-hi a través de la memòria en digital.

6. CONCLUSIONS

Tot va començar amb un buit. Amb dos noms gravats en una llamborda i la sensació que, darrere d'aquelles lletres, hi havia una història que ningú recordava. D'aquell no res, d'aquella absència tan fonda, va néixer la necessitat de buscar. I aquesta recerca, que al principi semblava impossible, s'ha anat teixint amb paciència: amb hores als arxius, amb tardes senceres llegint documents, que no deien res, però amagaven tant, amb viatges per reconstruir camins que el temps havia esborrat i amb la voluntat de fer visible allò que durant dècades havia estat condemnat al silenci.

Quan vaig començar, no tenia res més que uns noms, números de matrícules a Mauthausen i records difusos dins la família. No sabia qui eren realment l'Esteve i en Melcior Cañellas, ni què els havia passat més enllà de la paraula "deportats".

Ara, després d'una recerca exhaustiva i extensa, he pogut reconstruir les seves vides: des del Sabadell d'abans de la guerra fins a l'exili francès, els camps de concentració, la deportació i la mort a Gusen. Allò que semblava un buit irrecuperable s'ha convertit en una història completa, humana i tangible, d'on he pogut obtenir les següents conclusions:

1. Aquesta recerca ha permès demostrar que la memòria dels republicans exiliats i deportats continua sent una memòria fragmentada i fràgil. Mitjançant la consulta d'arxius com els *Arolsen Archives*, l'*Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals* o la *Fundació per la Memòria de la Deportació*, he pogut reconstruir el rastre dels germans Cañellas i evidenciar com el silenci i la manca de reconeixement institucional han marcat la seva absència en la història oficial. Aquesta tasca d'investigació documental ha fet visible la dimensió real del buit i del silenci.
2. Al mateix temps, el procés de recerca ha demostrat que la recuperació d'aquestes històries, per petites que siguin, té una força enorme. Mitjançant la recopilació d'imatges, fitxes, mapes i testimonis, s'ha aconseguit restituir la dignitat dels deportats i donar veu a aquells que no la van poder tenir. Cada fragment trobat, una matrícula, una fotografia, un document de camp, ha servit per reconstruir un relat trencat i per crear ponts entre la memòria familiar i la col·lectiva.
3. L'anàlisi històrica i contextual ha permès comprendre que la memòria no és un simple exercici del passat, sinó una eina per entendre el present. A través de la comparació de fonts i del treball d'interpretació crítica, s'ha posat de manifest que la deportació dels germans Cañellas no va ser una excepció, sinó una conseqüència directa de la repressió i l'exili republicà. La seva trajectòria reflecteix la d'una generació que, tot i la derrota, va mantenir els ideals de llibertat i solidaritat fins al final.

4. L'elaboració del documental final ha estat una eina fonamental per assolir l'objectiu de difusió i sensibilització. A través del llenguatge audiovisual, he pogut transmetre la dimensió emocional i simbòlica de la recerca, oferint alhora una lectura poètica i pedagògica de la memòria. El documental ha servit per portar aquesta història a un públic més ampli i per contribuir activament al procés de reparació simbòlica.
5. Aquest treball ha posat en valor la importància dels espais i símbols de la memòria: les *Stolpersteine*, els memorials, els arxius i les iniciatives locals. Evidenciant que aquests espais actuen com a instruments de visibilització i reconeixement. Cada element estudiat reforça la idea que la memòria col·lectiva s'ha de construir des de la suma de petites històries personals.

Finalment, aquesta recerca ha transformat una investigació familiar en un acte de memòria democràtica. Mitjançant el rigor històric, el treball de camp i la sensibilitat narrativa, s'han assolit els objectius proposats: reconstruir una trajectòria vital, contextualitzar-la en la història europea i donar-li un sentit col·lectiu. El resultat final no només restitueix el record dels germans Cañellas, sinó que contribueix a fer de la memòria una eina viva, capaç de resistir l'oblit i de dialogar amb el present.

En el pla personal i metodològic, aquesta recerca ha nascut d'un propòsit ben concret: recuperar i homenatjar unes vides que corrien risc d'oblit. Malgrat les dificultats i els entrebancs, la combinació d'evidències, paciència i treball col·laboratiu ha permès anar reconstruint el passat. L'avenç no ha estat solitari: centenars de persones i diverses institucions han facilitat pistes i documents que han fet que per mi, una estudiant de batxillerat sense experiència prèvia, fos possible seguir el rastre de dues vides.

Tot aquest camí a través de la investigació ha estat una gran lliçó acadèmica i vital que m'ha fet valorar el gran treball d'un historiador i tots els recursos humans i econòmics que porten a reconstruir el passat.

Aquest treball és, en essència, una herència. No només dels germans Cañellas, sinó de totes les persones que han lluitat per mantenir viva la memòria i fer que el seu llegat no s'esborrés. La gent que ha lluitat dia a dia per poder tirar endavant la seva vida i la de la gent que ha estimat, sobretot en una època tan fosca com la que va tocar viure a Europa fa menys de cent anys. He volgut deixar testimoni que la memòria pot renéixer si algú s'hi acosta amb respecte i amb la voluntat d'aprendre i escoltar.

Potser no tot el que ha significat aquesta recerca pot cabre en aquestes pàgines. Però rere cada dada hi ha silencis trencats, històries retrobades i la certesa que la memòria és una forma de resistència. Reconstruir dues vides que semblaven perdudes no és només un exercici històric, sinó un gest d'agraïment, de continuïtat i d'amor.

Al final, aquesta recerca conclou que recordar no és mirar enrere, sinó donar sentit allò que som. Que la història dels germans Cañellas és també la història d'un país, d'una generació i d'una memòria que encara reclama ser explicada. I que transformar l'oblit en memòria és, potser, la forma més profunda de victòria.

Crec que treballs com aquest són, avui més que mai, essencials. Vivim en un moment en què la memòria sembla esvair-se entre la immediatesa i la desinformació, i en què el passat, massa sovint, és percebut com una cosa llunyana o superada. Però el passat no és mai del tot passat: continua projectant-se sobre el present i ens recorda, constantment, el que pot arribar a repetir-se.

Els genocidis, les guerres i les persecucions no formen part només dels llibres d'història. Avui, mentre escric aquestes línies, n'hi ha de nous que s'estan produint, sota altres noms i altres justificacions, però amb la mateixa deshumanització. Davant d'això, la memòria històrica no és un exercici nostàlgic: és una eina per pensar, per resistir i per actuar.

Per mi, aquest Treball de Recerca va més enllà de la seva dimensió acadèmica, representa un acte de responsabilitat col·lectiva, una manera de fer present allò que el temps o la indiferència voldrien esborrar. Recordar els germans Cañellas no és només un gest envers el passat, sinó també una advertència sobre el present: perquè allò que va començar amb el silenci pot tornar a començar si deixem de mirar enrere.

La memòria ens ensenya a reconèixer els signes de la intolerància, a no normalitzar l'horror i a entendre que cada nom, cada història i cada vida compta. Per això, preservar-la és un deure moral. I potser aquí rau, en última instància, el sentit més profund d'aquest treball: manifestar que la memòria no és només una herència del que vam ser, sinó també una eina per decidir el que volem ser.

BIBLIOGRAFIA, BIBLIOGRAFIA WEB I ALTRES

- Ajuntament de Sabadell – Memòria Històrica. Disponible a: <https://www.sabadell.cat/memoriahistorica>
- Amical de Mauthausen i Altres Camps i de Totes les Víctimes del Nazisme d'Espanya (2015). *Catàleg i base de dades de deportats republicans espanyols*. Barcelona.
- Amical de Mauthausen i altres Camps. Disponible a: <https://www.amical-mauthausen.org>
- Amical de Mauthausen i altres Camps (2015). *Els deportats sabadellencs als camps nazis*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell.
- Amical de Mauthausen i altres Camps (2017). *Memòria de la deportació republicana*. Barcelona: Amical de Mauthausen.
- Amical de Neuengamme. Joan B. Beltran (s.d.). Disponible a: *C.T.E. y G.T.E. – Amical Neuengamme*
- Arolsen Archives – International Center on Nazi Persecution. Disponible a: <https://arolsen-archives.org>
- Arasa, Daniel (2006). *Republicans Catalans als Camps Nazis*. Barcelona: Pòrtic.
- Archives Départementales de la Loire-Atlantique. Disponible a: <https://archives.loire-atlantique.fr>
- Archives Départementales de la Loire-Atlantique (ADLA). *Sèries 107 W i 156 W, dossiers sobre la 136e Compagnie de Travailleurs Étrangers (CTE 136)*.
- Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals (ADPO). Disponible a: <https://archives.cd66.fr>
- Caldera, Abel (2024). *Documents i arxius sobre la Causa General*. Materials cedits pel Departament d'Història del meu Institut.
- Centre International de Documentation et d'Études de la Retirada (CIDER). *Arxiu del Mémorial d'Argelès-sur-Mer*.

- Deu, Esteve (2003). *Moviment obrer i societat a Sabadell durant la Segona República*. Barcelona: UAB.
- Deu, Esteve (2019). *Sabadell i els deportats als camps nazis: memòria i reconeixement*. Sabadell: Arxiu Històric de Sabadell.
- Deu, Esteve (2024). *Entrevista personal*. Catedràtic d'Història Contemporània de la UAB.
- Demnig, Gunter (2013). *Stolpersteine: Gegen das Vergessen / Contra l'oblit*. Köln: Verlag der Buchhandlung Walther König.
- Dreyfus-Armand, Geneviève (1999). *L'exil des républicains espagnols en France: de la Guerre Civile à la mort de Franco*. Paris: Albin Michel.
- Ferré Rebull, David et al. (2024). *Bases de dades i correspondència sobre deportats republicans*. Materials d'investigació personal.
- Fondation pour la Mémoire de la Déportation. Disponible a: <https://www.fmd.asso.fr>
- Font i Forcada, Josep (2005). *Els Catalans als Camps Nazis*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Gedenkstätte Lager Sandbostel. Disponible a <https://www.stiftung-lager-sandbostel.de>
- Gedenkstätte Lager Sandbostel (2022). *Catàleg històric del camp de presoners Stalag X-B*. Sandbostel: Stiftung Lager Sandbostel.
- Gedenkstätte Sandbostel (2013). *Materials pedagògics i exposicions sobre els presoners republicans*. Sandbostel.
- Hernandez de Miguel, Carlos (2015). *Los últimos españoles de Mauthausen*. Barcelona: B DE BOLSILLO.
- Hernández Holgado, Fernando (2012). *Los campos de concentración franquistas: Entre la historia y la memoria*. Madrid: Espasa.
- Historia de Sabadell. Segles XIX i XX. L'execució de Victor i Martí Martí (9 de maig de 1922) Disponible a <https://www.historiadesabadell.com/l'execució-de-sabater-i-marti-marti/>

- Korthals, Andreas (2013). *Das Stalag X-B Sandbostel: Geschichte und Erinnerung*. Bremen: Edition Temmen.
- Mémorial Democràtic de Catalunya. Disponible a: <https://memorialdemocratic.gencat.cat>
- Mémorial Democràtic de Catalunya (2020). *Els camps del Rosselló i la deportació republicana*. Barcelona.
- Mémorial du Camp d'Argelès-sur-Mer. Disponible a: <https://www.memorial-argeles.eu>
- Mémorial du Camp d'Argelès-sur-Mer (2023). *Dossiers i exposicions permanents*. Argèles-sur-Mer.
- Mémorial du Camp de Rivesaltes. Disponible a: <https://memorialcamprivesalteshttpss.eu>
- Mémorial du Camp de Rivesaltes (2015). *Informes i fitxes històriques sobre la deportació republicana*.
- Memorial Mauthausen. Disponible a: <https://www.mauthausen-memorial.org>
- Ministère des Anciens Combattants et Victimes de Guerre (s.d.). *Fiche de Recherches, avis officiel de décès n° 70.668*. París: Arxius nacionals francesos.
- Ministère des Anciens Combattants et Victimes de Guerre (s.d.). *Fiches de Recherches dels germans Cañellas*. França.
- Moreno Julià, Enric (2015). *La División Azul: Sangre española en Rusia, 1941–1944*. Barcelona: Crítica.
- Moure, Manuel (2020). *La memòria republicana i la pedagogia de la deportació*. Barcelona: Memorial Democràtic.
- Museu d'Història de Sabadell (2015). *Republicans sabadellencs deportats als camps nazis*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell.
- Museu d'Història de Sabadell (s.d.). *Arxius municipals i documentació sobre la Guerra Civil i repressió franquista*. Sabadell.
- Museu Memorial de l'Exili (MUME) (2023). *Catàleg d'exposicions i projectes educatius 2007–2023*. La Jonquera: Generalitat de Catalunya.

- Peschanski, Denis (2002). *Les camps français d'internement, 1938–1946*. Paris: Gallimard.
- Republicanos españoles en Chapelle-Launay (1940). *Arxius Departamentals del Loira Atlàntic*.
- Razola, Manuel & Campo, Mariano (1979). Triángulo azul: *Los republicanos españoles en Mauthausen, 1940–1945*. Barcelona: Editorial Península.
- Riera i Font, Jaume (2007). *Els camps de concentració del Rosselló (1939–1942): Argelers, Barcarès, Sant Cebrià i Ribesaltes*. Barcelona: Fundació Pi i Sunyer.
- Roig, Montserrat (1977). *Els catalans als camps nazis*. Barcelona: Edicions 62.
- Roig, Montserrat (2002). *Los catalanes en los campos nazis*. Barcelona: Península.
- Rubio, Javier (2019). *La España del exilio (1939–1975)*. Madrid: Aranzadi.
- Service Historique de la Défense (SHD). Disponible a: <https://www.servicehistorique.sga.defense.gouv.fr>
- Service Historique de la Défense (SHD). *Fitxes de presoners de guerra republicans espanyols (Stalags)*. Vincennes, França.
- Serrano Blanquer, David (2018). *La memòria democràtica com a eina educativa*. Barcelona: UOC.
- Téllez, Antonio (2006). *La Retirada: Exilio republicano español en Francia*. Madrid: Síntesis.
- Ucelay-Da Cal, Enric (2006). *La Catalunya populista: Imatge, cultura i política en l'època republicana*. Barcelona: La Magrana.
- Viñas, Ángel (2019). *El Honor de la República*. Barcelona: Crítica.

ÍNDEX D'IMATGES

Figura 1. Arbre genealògic familiar.....	p. 21
Figura 2. Rebuda dels republicans espanyols a França	p. 25
Figura 3. Il·lustració al memorial del camp d'Argelers	p. 26
Figura 4. Monument a la platja d'Argelers	p. 27
Figura 5. Il·lustració feta per un presoner català.....	p. 28
Figura 6. Refugiats republicans al camp de Barcarès	p. 29
Figura 7. Soldats republicans travessant una carretera	p. 32
Figura 8. Castell medieval <i>Château Gaillard</i>	p. 33
Figura 9. Stalag XB de Sandbostel	p. 36
Figura 10. Reunió de Franco i Hitler a Hendaia	p. 38
Figura 11. Mapa de camp de concentració de Gusen	p. 39
Figura 12. Murs d'entrada al camp de Mauthausen	p. 39
Figura 13. Les "escales de la mort"	p. 40
Figura 14. Memorial dels espanyols republicans deportats	p. 41
Figura 15. Forns crematoris.....	p. 42
Figura 16. Camp de Vught.....	p. 45
Figura 17. Cartell de la Unió de Rabassaires	p. 48
Figura 18. Fitxa Argelers d'Esteve Cañellas, gener del 1939	p. 50
Figura 19. Portal de recerca: base de dades dels camps als Pirineus Orientals	p. 50
Figura 20. Carta enviada al <i>Château de Vincens</i>	p. 51
Figura 21. Pàgina del dossier de l'Esteve: pas per la CNT de Nantes	p. 52
Figura 22. Nom del germà al monument del camp de Mauthausen	p. 55

Figura 23. Visita al Museu Memorial d'Argelers amb la Glòria	p. 58
Figura 24. Pàgina del dossier de l'Esteve: pas per la CNT de <i>Château-Gontier</i>	p. 59
Figura 25. Nom del germà al monument de Mauthausen	p. 61
Figura 26. Gunter Demnig al seu taller amb les <i>Stolpersteine</i>	p. 67
Figura 27. <i>Stolpersteine</i> d'Esteve i Melcior Cañellas Mañé, Sabadell	p. 70
Figura 28. Placa commemorativa per part de la generalitat.....	p.71
Figura 29. Familiar dels germans Cañellas col·locant les seves llambordes	p. 72
Figura 30. Procés de gravació a Mauthausen	p. 73
Figura 31. Fotograma d'un pla del documental	p. 73

ANNEXOS

Annex punt 1

Apunts Mauthausen-Gusen

A partir dels catorze anys s'ensenya i consciència als nens austríacs molt sobre el tema de Mauthausen, no és obligatori però sí necessari. Cada any al camp rep 220.000 Visitants.

Mauthausen ja estaven servei abans que els SS compreguessin la pedrera de Mauthausen que va ser primer aquesta (camp actual de Mauthausen i després Gusen.

L'any 1938 només hi havia 3 barracons, la guerra va portar presos i a poc a poc es va transformar el camp en una pròpia ciutat.

L'any 1942 va ser la fase de rebel·lia. Van crear la infermeria i entrar-hi significava morir. Comencen a posar cambres de gas. A part connecten Mauthausen, aquest camp, amb el de Gusen i amb el castell de Harten, a 40 minuts d'allà i on només es trobaven cambres de gas (qui anava allà moria també).

1944/1945 fases d'evacuació. Porten els presoners allà i construeixen el que sigui per tenir-los ocupats, fins i tot a un racó de l'extensió del camp hi ha un camp només de tendes de campanya. A Mauthausen no hi havia tantes dones per la pedrera es necessitava força i no les volien.

Als dies previs de l'alliberació van haver de començar a destruir-ho tot i va haver-hi canvis, van destruir més d'un 50% del camp.

(Tema a desenvolupar) A Mauthausen també hi havia un camp de futbol un tema poc conegut però molt important. Servia gràcies a la psicologia de normalització, relacionaven el camp a entreteniment. Gràcies a ell normalitzaven la mort. Existien lligues entre SS on els presoners més afortunats que jugaven bé a futbol els podien reclutar i aconseguir recompenses com més menjar. El poble del costat de Mauthausen venien a veure els partits i tot. "Hi ha moltes històries de presos especialment relacionades amb aquest camp de futbol agafaven els més bons i el recompensaven en posar-nos a l'equip i dona tels i més menjar per exemple."

Al final el camp es va acabar aprofitant i es va tornar una fosa comuna que també s'entenia al costat del camp de futbol, un cementeri que va ser cremat per protecció de les malalties dels cadàvers. Van aprofitar per això aquest camp. El poble va ajudar quan ja no hi quedava morts.

Després que França fos capturada molts espanyols van tornar a Espanya o a països hispanoparlants, però la majoria que van anar cap a França van ser capturats i traslladats a aquest camp de concentració. (Foto dels espanyols a la tirada de l'àliga).

En el 41 a Gusen hi havia molts espanyols, en sis mesos n'hi van morir uns 6000.

Més tard arriben gent que els nazis es tenien més ganes com per exemple els jueus i deixen als presoners de guerra de costat. Els espanyols els veien com vàlids, joves, estudiosos, ja que ells venien d'una guerra civil i tenien coneixements que els podien servir molt. Entre espanyols es van fer llaços i van establir pilars dins dels Camps. Quasi cap Espanyol es va atrevir a tornar a Espanya la majoria van entrar a França, però mai van oblidar d'on venien.

ENTRADA AL CAMP

Els SS tenien un propi camp on hi havia dutxes, banyera i un quarter general (era un lloc que canviava d'ubicació constantment.)

Com funcionaven els diners i industrialització: utilitzaven i reclutaven als joves alemanys per exercir d'SS, eren perfectes, era una feina voluntària i la majoria no se'n penedien, sinó que ho veneraven, ho recorden com els millors moments de la seva vida.

4.000 al principi + 5.000 de després (quan comença la guerra) -> Al final de la guerra i va haver-hi uns 10.000 membres de la SS actius al camp.

El Castell de Harten abans de la guerra era una asilo de enfermos Mentales I al 1933 l'adopten els nazis, comencen a posar a treballar a presos allà, la feina allà era tan dura que es consideren com mètodes d'extorsió i aniquilació d'aquestes pobres persones.

En aquests Camps morien molts per càrregues excessives de treball.

L'any 1938 compren la pedrera de Gamito i es "creen" la seva pròpia autonomia, una, segons ells autarquia (que era l'objectiu del feixisme), I la creuen aconseguir gràcies els Camps de concentració.

(Foto del camp en plànol zones en blau i blau fosc) **indústria** hi havia molta indústria, als camps hi treballaven civils i presos, fins i tot la clemència dels civils era castigada, ja que aquests dos grups de persones es trobaven i naturalment encara que els civils "no sabien res" tothom en veure a gent esquelètica i fum negre sabia que estava passant allà dins. Buscaven mà d'obra esclava barata per construir aquesta "autonomia" del tercer Reich.

17 vegades al mes baixaven a la famosa pedrera de Mauthausen per les escales de la mort. Desnutrició i perillositat eren només algun dels riscos que patien. La baixada cap allà era una de les zones veritables del crim i com que era profunda i gran s'escoltava tot, hi és 100% segur que les civils que no vivien gaire lluny del camp podien sentir tots els crits d'agonia cada dia. Les cases al voltant estaven a menys de 3 km, era impossible que no en fossin conscients. Des del camp es podien veure. Les escales de la mort en deien al camí per baixar a la pedrera.

Sempre la llibertat i prestigi se li dona als EUA per haver-hi lliberat aquest camp, però els informadors sempre la consideraran simbòlica perquè els SS van fugir del camp abans que els atrapessin.

Plaça de formació on hi ha la foto del recompte la sessió de marxar urgent travessen el poble i 4 km després arribaven al cap caminar a plena llum del dia gent encadenada presoner de guerra. Les condicions del tren eren pèssimes molts morien en aquest viatge i van anar a pitjor amb el pas del temps.

El context té molt a veure l'estació de marxar era bonica i roseta, molt bufona, ningú diria que allà abaixaven milers de condemnats, ho volien tot normalitzat, amagat, com si allà no hi passés res. Era molt important la imatge que donaven, una estació com qualsevol altre, així si passaven per allà els presoners, cap vilatà no s'atreuís ni a mirar a la cara els presoners llavors el poble tampoc podia fer-hi gaire.

CAS ANA STRASSER: Ella va fer pública la seva conversa amb un SS quan ella va fer 80 anys. La culpa li impedia explicar aquesta història per això la va explicar bastant tard, per vergonya. Encara que moltes vegades la gent alemanya que va viure allà modifica aquestes històries, per quedar com els herois.

Al costat de l'entrada hi havia a la zona de deshumanització on en treien tot. La roba, les permanències. Més avall, baixant unes escales, la sala de desintoxicació i desinfecció, on rapaven a la gent, la dutxaven i totes les monstruositats que ja sabem, i allà, era on la gent es quedava sense ni història ni nom, passaven a ser tots iguals, només els definia un trist número.

Aquest número deshumanitzava. Era una amenaça per a la psicologia dels presos, aquell lloc era monstruós, ja que, la gent després d'allò no sabia ni qui era, no es reconeixien al mirall, ja no saben ni d'on venien i el suïcidi de molta gent va ser imminent en aquella etapa per què, perquè continuar lluitant si els hi havien tret tot. Aquestes dutxes eren el més difícil del camp. Cada dues o tres setmanes els passaven per allà per desinfectar-nos i mantenir una salut mínimament dictada per mantenir-los bàsicament en vida, només. L'esperança de vida era d'uns sis mesos dels quals els nazis extraurién la màxima productivitat.

A la zona de plaques commemoratives podem veure tots els col·lectius, des de deportats polítics anarquistes socialistes fins a les minories socials com gitanos a homosexuals. Després també venien tots els presos internacionals deportats una població molt gran i especial de Mauthausen, El segon grup més gran van ser els presos de guerra. Dones també hi va haver unes 7000 que van venir del camp de Ravensburg, la majoria va morir a Mauthausen una setmana després d'arribar van ser afusellades, encara que n'hi ha moltes que van parir en aquell camp. El camp comptava amb un bordell i es van practicar molts avortaments. Només 3 bebès de molts van sobreviure gràcies a la solidaritat de tots els presoners.

Els mataven amb ordre de dèbils primer vam començar amb els malalts mentals que els consideraven els que menys podríem fer i els més fàcils de matar després de presos criminals i anaven després més per ràbia.

Els documents dels espanyols republicans estaven organitzats degut els dos cognoms especialment. Juan de Diegova va ser un dels primers secretaris del camp.

El dia més important de la setmana era el de la formació perquè allà es decidia qui era apte i qui no per continuar vivint. S'afaitaven i intentaven arreglar-se abans per intentar estar el més presentable possible, però era molt difícil amb la pèssima condició de vida en la qual es trobaven i molts acaben morint allà mateix, dempeus durant no sé quantes hores seguides això no ho podien aguantar.

Els barracons construïts eren per màxim 300 persones, però amb poques setmanes la sobrepoblació al camp va ser imminent i van viure fins i tot 2000 en un sol barracó. Els llits es compartien entre 3.

Les SS venien molt els barracons. Els carrers hi havia els presos vigilants, els quals estaven a turmentats per un dilema moral, ja que eren col·laboradors tenien beneficis més poder millors condicions, però a part tenien també la possibilitat d'ajudar els seus companys aquesta era el dilema, perquè podien morir si els funcionaris els enxampaven. Tenien un camp limitat d'acció si es passaven tenia a la seva vida en perill, però sempre intentaven ajudar els seus companys en el que fos. Petites coses com amagar negatius crear biblioteques portar diaris que eren importants per l'esperança, perquè la portaven dates per saber a quin dia o any estaven, notícies, tot això accions petites poc arriscades era molt significatives érem petits canvis per millorar la vida dels seus companys.

El dos de no me'n recordo de quin mes de l'any 1945 i va bé un intent de fuga van tapar amb mantes les tanques elèctriques i van aconseguir escapar encara que van ser molt buscats la gent del poble va ajudar als presos, però també molts van ajudar a la cacera d'aquests. La caza de conejos.

Annexos

A partir de l'any 40 es van establir les xemeneies i crematoris. Els funcionaris del crematori es posaven a un costat d'aquest mentre bevien alcohol i escoltant la ràdio com si no estigués passant res.

En total en tota la història del camp van ser registrats 85.000 noms i s'aproxima que hi ha uns 4.000 sense saber.

El cant tenia diferents pisos i tots els que tenien d'alçada els teníem sota terra.

Els presos els gasejaven entre 70 i 100 A la vegada. Ja no hi havia un petit forn sinó una cambra de gas que tenia dos punts on entraven i en els que treien per cremar-los. També hi havia instal·lacions molt cruels com habitacions amb un petit orifici perquè ens sequeixis els hi fos més fàcil disparar els presos a través d'aquesta paret.

GUSEN

Gusen 2 i Gusen 3 Estàndard robats i de ells en queden molt poqueta extensió.

Després de la seva Alliberació els terrenys al voltant van vendre ràpidament, ja que van quedar barats i la gent que es va comprar terres allà van fer vida normal. Encara hi viuen persones, inclús hi ha cases on hi havia el Quartet general dels SS o altres institucions com torres de control. L'únic que queda algú ser no és el crematori, perquè vagis presos alliberats que eren Polonesos que van sobreviure van decidir preservar-lo per conservar la memòria.

MITE DE SER VÍCTIMA-> va ser present Durant moltes dècades i en cobrir el paper col·laboratiu que va tenir molta gent amb el tercer Reich. Al principi sempre explicava els sobrevivents se centraven a les víctimes no en els culpables i més tard a partir dels anys 80 es va implementar el concepte de perpetuador dels SS. Ja més tard entre els 2000 2010 es va implementar el concepte pedagògic de la tercera persona a la història i ara normalment en els Camps de concentració s'explica des d'aquest punt de vista.

A Gusen treballaven més i les condicions eren molt més dures. Ens centrem només en Gusen 1 perquè és el conservat, però el dos i el tres Van ser un dels Camps més mortals, ja que eren sota terra.

Aquí al 42 Van implementar cambres de gas i després ja van integrar la injecció directament al Cor que els mataven més ràpidament.

Els Kapos-> privilegis-> com per exemple prostíbul. Aquests mataven a presos malalts.

Per exemple hi havia presos polonesos que tenien habilitats curatives i podrien salvar vides I a sobre eren Kapos tenien poder aquests podien ajudar a introduir presos malalts al departament d'acadèmia pedagògica on es feien

experimentats per utilitzar l'espai en comptes de Per fer experiments per curar la gent necessitaven el màxim de col·laboradors perquè això surti a compte i ho van aconseguir en certa part.

Els presos ingerien 800 calories el dia i a la formació molta gent moria desnodrits, ja que havien d'estar rectes. I entre assassinats de fugues el recompte era imprescindible també per veure qui era apte o no per continuar vivint es van arribar a fer transformacions el dia molt mortals.

Hores després de l'Alliberació i va haver-hi molts assassinats entre presos que es portaven malament.

37.800 persones es preveuen que va morir ja ho sé de totes les nacionalitats possibles. Després es van començar a arribar el 1940, el 1940 van arribar espanyols en majoria I en qüestió de sis mesos va morir el 70% dels deportats d'aquesta nacionalitat.

El 1942 va ser la fase de la radicalització amb la infermeria com a protagonista a causa d'una pandèmia i el nombre de presos va ser més constant encara que la mort anava augmentant, però com que arribaven molts presos la balança quedava anivellada.

El 1943 guanyen els soviètics la indústria de guerra va ser molt important per millorar les condicions de vida reduïxen les morts, però van arribar el doble de gent algú sent perquè necessitava moltes mans d'obra.

“els espanyols tenien fama de ser muy duros de matar”

A Gusen 2 es construïen avions de guerra i altres productes sota terra perquè des de dalt els bombardejaven i així habitaven que es destruïssin aquestes matèries primeres que necessitaven.

Annex punt 2

MELCIOR CAÑELLAS MAÑÉ

Sabadell, 7-11-1899 / Gusen (Àustria), 2-12-1941

El seu darrer domicili fou a la Serra d'en Camaró, illa A, 3 (actualment carrer de la Serralada, 67). D'ofici era minaire i treballava a la indústria tèxtil, i també treballava eventualment per a l'Ajuntament. Estava casat amb Pilar Moragas Codolà (teixidora, nascuda a Lleida el 23-3-1903) i tenien una filla, Teresa, nascuda a Sabadell el 23-1-1929.

GUERRA CIVIL Desconeixem quin va ser el seu destí militar durant el conflicte armat.

RETIRADA, EXILI I DEPORTACIÓ Durant la retirada es va haver d'exiliar a França. Un cop travessada la frontera va ser internat als camps de refugiats d'Argelers i del Barcarès (en aquest darrer consta registrat amb el número 9405, amb data de 16-5-1939, com a treballador del tèxtil). Després i ja en el context de la Segona Guerra Mundial va ser capturat per l'exèrcit nazi i va ser traslladat i emprisonat a l'Stalag X-B de Sandbostel (Baixa Saxònia, Alemanya), amb el número 74407. Posteriorment fou deportat a Mauthausen el 3-3-1941, on ingressà amb el número 3268. Finalment va ser traslladat al camp de Gusen el 29-3-1941, amb el número de matrícula 11662, on va acabar morint al cap de nou mesos.

MEMÒRIA I FAMÍLIA Tenia un germà, Esteve, que també va ser deportat i va morir al mateix camp de Mauthausen-Gusen. Els germans Cañellas eren coneguts com "els Cadirots". Al padró general d'habitants de Sabadell de l'any 1940 consta el seu nom al seu domicili amb l'acotació "desaparecido" (AHS). El 30 de maig de 1950 i a través del Ministeri dels Antics Combatents i Victimes de la Guerra / Fixters i Estat Civil "Deportats", de la República Francesa, es va emetre un avis oficial de la seva defunció, que havia de ser notificat a la seva muller, Pilar Moragas, resident a Sabadell.⁴⁹ El seu nom consta al document de constitució del Casal Mauthausin-Sabadellense datat a Sabadell l'1 de maig de 1951, a la llista dels companys assassinats a Mauthausen i Gusen (Fons personal de Conrad Crespi Vergés / AHS). El deportat supervivent Eduard Garrigós i Soler, que també va

Llamborda stolperstein de Melcior Cañellas Mañé, gener de 2018 (Miquel Tres / Ajuntament de Sabadell).

Familiar del deportat Melcior Cañellas Mañé el dia de la col·locació de la seva llamborda stolperstein, al barri de la Serra d'en Camaró. Sabadell, 27 de gener de 2018 (David Rodríguez Pérez / @Stolpersteine).

⁴⁹ Ibidem, nota 15.

⁵⁰ Es va posar a la plaça de Magdalena Calonge. Amb posterioritat es va poder documentar la ubicació precisa del seu darrer domicili al carrer de la Serralada, 67 gràcies a la recerca efectuada pel fotògraf tècnic de l'AHS.

ESTEVE CAÑELLAS MAÑÉ

Sabadell, 2-6-1906 / Gusen (Àustria), 3-11-1941

El seu darrer domicili va ser al carrer de Larra, 22 (ara 59), al nucli antic del barri de Can Rull. D'ofici era minaire i treballava per a Miquel Boladeras. L'abril de 1936, encara solter, vivia amb la seva mare i la seva germana Maria (Sabadell, 15-10-1910), casada amb Josep Olmos Gàlvez. Es degué casar poc després amb Maria Hinojo Pérez.

GUERRA CIVIL Desconeixem quin va ser el seu destí militar durant el conflicte armat.

RETIRADA, EXILI I DEPORTACIÓ Durant la retirada es va haver d'exiliar a França. Un cop travessada la frontera va ser internat al camp de concentració de refugiats d'Argelers. Després i ja en el context de la Segona Guerra Mundial va ser capturat per l'exèrcit nazi i fou traslladat i empresonat a l'Stalog X-B de Sandbostel (Baixa Saxònia, Alemanya), amb el número 74117. Va ser deportat a Mauthausen el 3-3-1941, on ingressà amb el número de matrícula 3266, i finalment va ser traslladat al camp de Gusen, on hi va entrar el 29-3-1941, amb el número de matrícula 11659, i on va acabar morint al cap de poc més de set mesos.

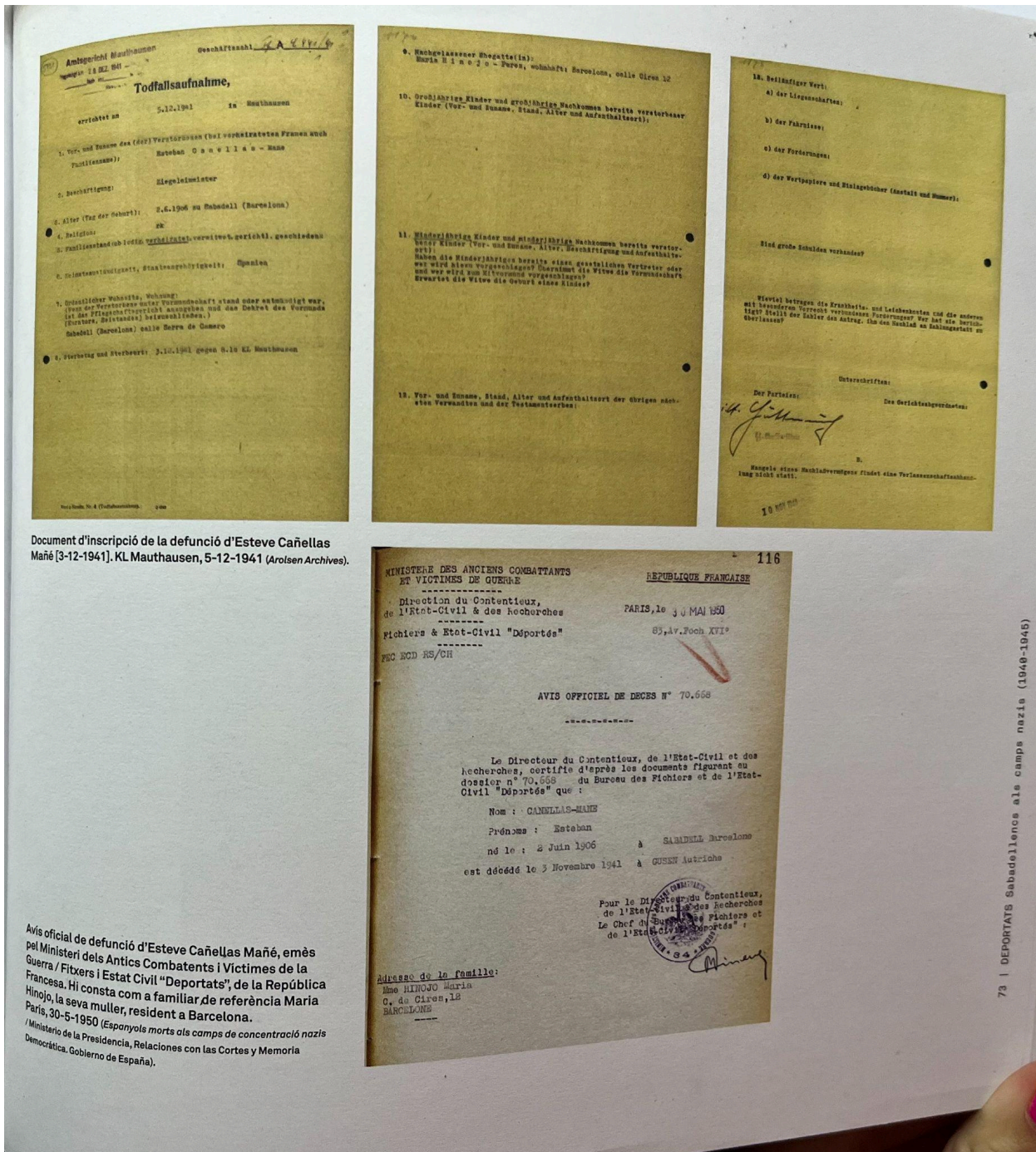
Llamborda stolperstein d'Esteve Cañellas Mañé, gener de 2018 (Miquel Treu / Ajuntament de Sabadell).

⁴⁸ /bidem, nota 15.

MEMÒRIA I FAMÍLIA Tenia un germà, Melcior, que també va ser deportat i va morir al mateix camp de Mauthausen - Gusen. Els germans Cañellas eren coneguts com "els Cadirots". El 30 de maig de 1950 i a través del Ministeri dels Antics Combatents i Víctimes de la Guerra / Fitxers i Estat Civil "Deportats", de la República Francesa, es va emetre un avís oficial de la seva defunció, que havia de ser notificat a la seva muller, Maria Hinojo, resident a Barcelona.⁴⁸ El seu nom consta al document de constitució del Casal Mauthausen-Sabadellense datat a Sabadell l'1 de maig de 1951, a la llista dels companys caiguts als camps de Mauthausen i Gusen, on té com a referència familiar la seva esposa, Maria Hinojo Pérez, resident al carrer de Cires (sic), 12, de Barcelona (Fons personal de Conrad Crespí Vergés / AHS). El deportat supervivent Eduard Garrigós i Soler, que també va estar confinat a Mauthausen, els recorda en una entrevista que li va fer l'any 1990 l'historiador Josep Maria Benaül. Els descendents familiars no disposaven de cap informació sobre el seu periple personal. El 27 de gener de 2018 a Sabadell se li va posar una llamborda stolperstein en record i reconeixement de les víctimes de l'holocaust.

Familiar del deportat Esteve Cañellas Mañé el dia de la col·locació de la seva llamborda stolperstein, al barri de Can Rull, Sabadell, 27 de gener de 2018 (Jesús Rodríguez Pérez / @Stolperstein).

Document d'inscripció de la defunció d'Esteve Cañellas Mañé [3-12-1941], KL Mauthausen, 5-12-1941 (Arolsen Archives).

Avis oficial de defunció d'Esteve Cañellas Mañé, emès pel Ministeri dels Antics Combatents i Victimes de la Guerra / Fixters i Estat Civil "Deportats", de la República Francesa. Hi consta com a familiar de referència Maria Hinojo, la seva muller, resident a Barcelona.

Ministerio de la Presidencia, Relaciones con las Cortes y Memoria Democrática. Gobierno de España).

78 | DEPORTATS Sabadellencs als camps nazis (1940-1945)

Annex Punt 3.

116

MINISTÈRE DES ANCIENS COMBATTANTS
ET VICTIMES DE GUERRE

REPUBLICQUE FRANCAISE

Direction du Contentieux,
de l'Etat-Civil & des Recherches
Fichiers & Etat-Civil "Déportés"

PARIS, le 30 MAI 1950
83, Av. Foch XVIe

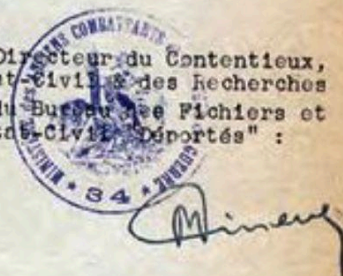
FEC ECD RS/CH

AVIS OFFICIEL DE DECES N° 70.668

Le Directeur du Contentieux, de l'Etat-Civil et des
recherches, certifie d'après les documents figurant au
dossier n° 70.668 du Bureau des Fichiers et de l'Etat-
Civil "Déportés" que :

Nom : CANELLAS-MANE
Prénoms : Esteban
né le : 2 Juin 1906 à SABADELL Barcelone
est décédé le 5 Novembre 1941 à GUSEN Autriche

Pour le Directeur du Contentieux,
de l'Etat-Civil & des Recherches
Le Chef du Bureau des Fichiers et
de l'Etat-Civil "Déportés" :

Adresse de la famille:
Mme HINOJO Maria
C. de Cires, 12
BARCELONE

REGISTROS CIVILES
ESPAÑA

Registro Civil de Sabadell Distrito de Sabadell

481
Boladeras
Cañellas

En la ciudad de Sabadell, provincia de Barcelona, a las once y veinte minutos del día veintinueve de 19 de mil novecientos veintinueve ante Don Vicente No Jefe Municipal suplente Secretario habilitado se procede a inscribir el nacimiento de un varón (2) muerto a las once y 30 m. del día veintinueve de Agosto en la comunidad de Barrera 5^a 2ª piso; es hijo (3) legítimo de D. Miguel Boladeras Campuñeros de veintinueve años de edad, natural de S. de Barrera y de D.ª Rosa Cañellas Ma de veinte y siete años de edad, natural de esta ciudad ambos jornaleros, con viuentes, nieto (5) por la línea paterna de D. José Senas, varado, natural de Cañellas y de D.ª Campuñeros de S. de Barrera y por la línea materna de D.ª Cañellas y de D.ª Teresa Martí, ambos en sus de esta, viuentes, y se le ponen los nombres de (6) Osilean.

Esta inscripción se practica en (7) este Juzgado en: (8) declaracion de D.ª Magdalena Cassi condrora, casada, natural de Puig y vecina de esta, calle de S. Antoni número 2917,

y la presencian como testigos don Montueto Colominas mayor de edad, viudo, domiciliado en la puerta de Belgica, número trece y don Rafael Barbanus, mayor casado, domiciliado en la puerta calle de las Planas, número veinte y siete.

Leida esta acta se sella con el de este Juzgado y firma el señor Jue testigos (9) la declarante, de que certifico.

Vicente No Magdalena

Norberto Duchóniqui Rafael Barbanus

Annex Punt 4

[Com planificar la recerca](#)

Annex 5

nuestras vidas nos amargan
sin darnos la solución
"America" quiero irme
a la "China" o al "Japón"
lo mas importante y lo mas urgente
es que arregleis pronto nuestra situación
porque estamos hartos de tanto enchufado
y de estar en campos de concentración.

Para complicarnos nuestras existencias
la correspondencia hacen franquear
en correos dicen a los refujiados
las cartas sin sellos no circularan.

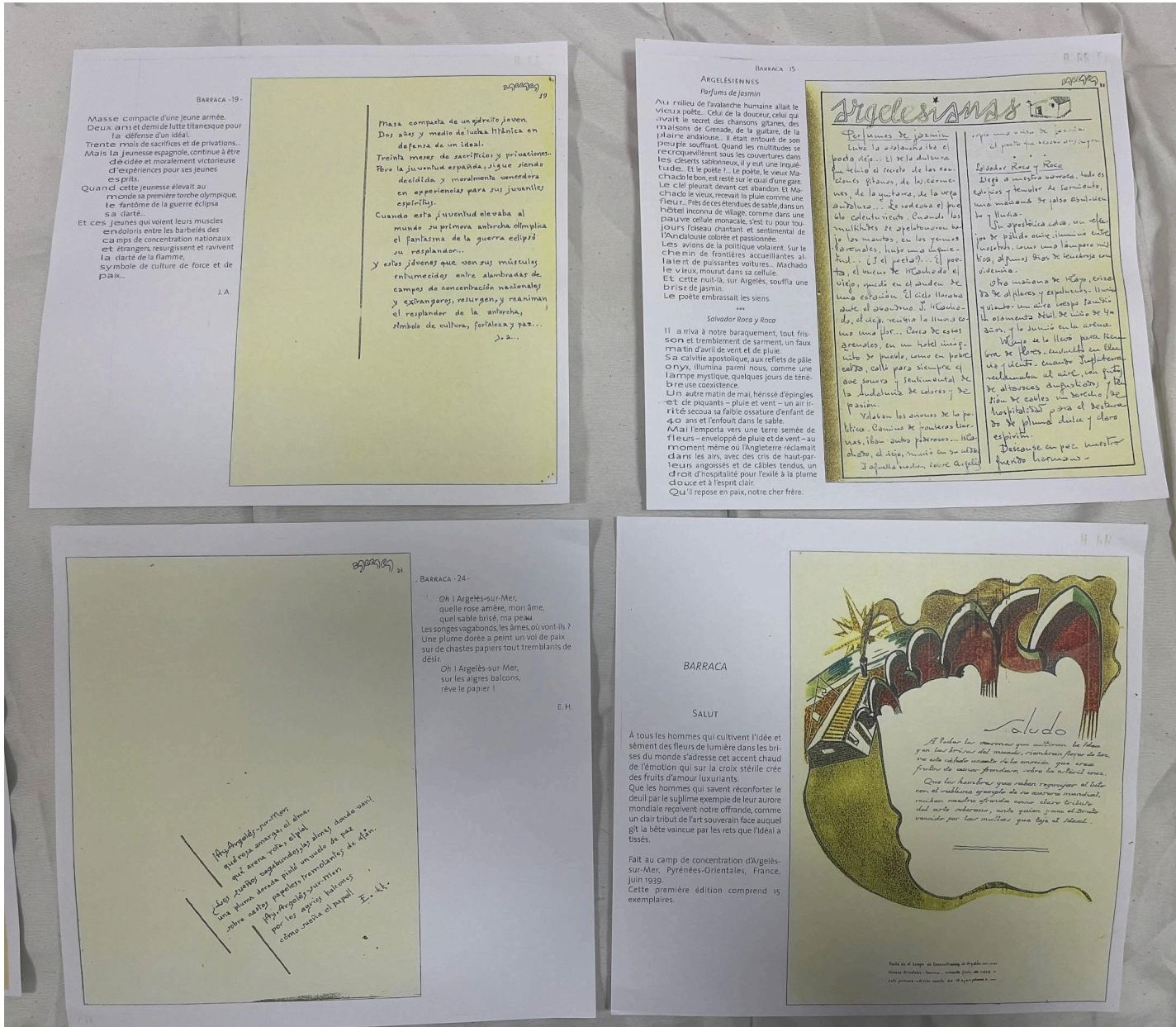
• Me cago en Dios!

Con ^{los sellos} ~~sin sellos~~ esto no es ley ni razón

• Me cago en Dios!

Con correos en las cartas y el burón
pobrecitos refujiados ya no podreis escri-
bir
pero os recomiendo que tengais paciencia
que la resistencia es lema de Negrin
que al fin y a la postre, tarde o temprano
les llegara el dia de su San Martin.

Para divertirnos tenemos de todo
tenemos artistas de un gran valor

CANTO DE LOS REFUGIADOS ESPAÑOLES EN LA PLAYA DE ARGELÈS SUR MER

Somos refugiados de "España" mínimos
y aquí resistimos con resignación
con café y garbanos con ansia esperamos
que se nos arregle nuestra situación.

¡ Me cago en Dios!

Con el rancho que cagalera nos dio
la culpa fue del ranchero
del bacalao y el arroz
ranchero, rancherito, rancherito por favor
los del campo y todos de rodillas
te lo suplicamos que te des el dos
y si no te marchas te lo aseguramos
llevarte a la playa y darte un remojón.

La vida en los campos se hace insupportable
y hay veces que estamos de muy mal humor
tan solo esperando que el SERE
nos llame por el altavoz.

¡ Me cago en Dios!

Con el SERE, y con quien lo invento

Annex punt 6

 AC21P_432977-CANELLAS-MANE-Esteban [complet].pdf

Annex punt 7

Objet de votre demande

Lieu de conservation

Caen

Sujet

Recherches personnelles

Message

Madame, Monsieur,

Je me permets de vous écrire en tant que membre de la famille de deux républicains catalans exilés en France après la guerre civile espagnole, puis déportés et assassinés au camp de Gusen en 1941. Je tente actuellement de reconstruire leur parcours personnel et historique.

D'après mes recherches, ils ont d'abord été internés comme réfugiés dans les camps d'Argelès et de Barcarès, avant d'être transférés dans un camp du prisonniers du guerre en Allemgane. Ils ont ensuite été transférés à Gusen, où ils sont décédés en décembre 1941.

J'ai pu localiser, dans vos fonds, leurs dossiers personnels et souhaiterais savoir s'il vous serait possible de m'envoyer une copie de ces documents ou, à défaut, une transcription de leur contenu. Les références des dossiers sont les suivantes :

Esteban CANELLAS-MANE — cote : AC 21 P 432977

Melchor CANELLAS-MANE — cote : AC 21 P 432978

Je vous remercie par avance de l'attention portée à ma demande et de toute l'aide que vous pourrez m'apporter dans cette recherche de mémoire familiale.

Veuillez agréer, Madame, Monsieur, l'expression de ma considération distinguée.

Berta Clarena Boladeras

Annex punt 8

5421

Amtsgericht Mauthausen

Eröffnungsdatum 29. DEZ. 1941

Geschäftszahl KA A 444/41

fach mit

Mauthausen

Todfallsaufnahme,

errichtet am 5.12.1941 in Mauthausen

1. Vor- und Zuname des (der) Verstorbenen (bei verheirateten Frauen auch Familienname): Esteban C a n e l l a s - M a n e
2. Beschäftigung: Ziegeleimeister
3. Alter (Tag der Geburt): 2.6.1906 zu Sabadell (Barcelona)
4. Religion: rk
5. Familienstand (ob ledig, verheiratet, verwitwet, gerichtl. geschieden):
6. Heimatszuständigkeit, Staatsangehörigkeit: Spanien
7. Ordentlicher Wohnsitz, Wohnung:
(Wenn der Verstorbene unter Vormundschaft stand oder entmündigt war, ist das Pflugschaftsgericht anzugeben und das Dekret des Vormunds [Kurators, Beistandes] beizuschließen.)
Sabadell (Barcelona) calle Serra de Camero
8. Sterbetag und Sterbeort: 3.12.1941 gegen 8.10 KL Mauthausen

Verf. a. Streits, Nr. 4 (Todfallsaufnahme). Q 002

Kl. MAUTHAUSEN

T/D Nr.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

CANELLAS-MANE, Esteban,
NAME Vorname

2.6.1906, Sabadell (Barcelona) -
Geb.-Dat. Geb.-Ort Hörl.-Nr.

Hörl. Pers. Karte	☐	Korrespondenz	☐	Dokumente:	<table border="1"><tr><td>7</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>	7							
7													
Hörl. Pers. Bogen	☐	☐	Inf. Karten:	<table border="1"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>								
Effektenkarte	☐	☐	Bemerkungen:									
Schreibst.-Karte	☐	☐										
Nummernkarte	☐	☐										
Blockkarte	☐	☐										
Revlerkarte	☐	☐										
Krankenblätter	☐	☐										
Todesfallaufnahme	☒	☐										
Todesmeldung	☐	☐										
Sterbeurkunde	☐	☐										

Umschlag-Nr.:

--	--	--	--

1144

9. Nachgelassener Ehegatte(in):
Maria H i n o j o - Perez, wohnhaft: Barcelona, calle Cires 12
10. Großjährige Kinder und großjährige Nachkommen bereits verstorbener Kinder (Vor- und Zuname, Stand, Alter und Aufenthaltsort):
11. Minderjährige Kinder und minderjährige Nachkommen bereits verstorbener Kinder (Vor- und Zuname, Alter, Beschäftigung und Aufenthaltsort):
Haben die Minderjährigen bereits einen gesetzlichen Vertreter oder wer wird hiezu vorgeschlagen? Übernimmt die Witwe die Vormundschaft und wer wird zum Mitvormund vorgeschlagen?
Erwartet die Witwe die Geburt eines Kindes?
12. Vor- und Zuname, Stand, Alter und Aufenthaltsort der übrigen nächsten Verwandten und der Testamentserben:

13. Ist ein Testament, Kodizill, Erbvertrag, eine Schenkung oder Ehepakte vorhanden? Wo befinden sie sich? (Bei mündlichen letztwilligen Erklärungen Vor- und Zuname, sowie Wohnort der Zeugen):

14. War der Verstorbene als Vormund, Kurator oder Beistand bestellt? Für wen, von welchem Gerichte und wo befindet sich das Bestallungsdekret?

15. Hat der Verstorbene über Amtsgelder Rechnung geführt oder einen Bezug aus einer öffentlichen Kasse oder einem unter öffentlicher Aufsicht stehenden Fonde genossen?

16. Befinden sich in der Verlassenschaft Gegenstände, die eine besondere Anzeige erfordern? Was wurde darüber verfügt?

17. Ist ein Vermögen vorhanden und worin besteht es? In wessen Händen befindet es sich? Sind Vorkehrungen zur Sicherstellung getroffen worden und welche? War der Verstorbene auf den Todesfall versichert? Bei welcher Anstalt und zu wessen Gunsten?

1175

18. Beiläufiger Wert:

- a) der Liegenschaften:
- b) der Fahrnisse:
- c) der Forderungen:
- d) der Wertpapiere und Einlagebücher (Anstalt und Nummer):

Sind große Schulden vorhanden?

Wieviel betragen die Krankheits- und Leichenkosten und die anderen mit besonderem Vorrecht verbundenen Forderungen? Wer hat sie berichtet? Stellt der Zahler den Antrag, ihm den Nachlaß an Zahlungsstatt zu überlassen?

Unterschriften:

Der Parteien: *ilt. Güthmann*
73. Obersterführer

Des Gerichtsabgeordneten: B.

Mangels eines Nachlaßvermögens findet eine Verlassenschaftsabhandlung nicht statt.

10 NOV 1949

Annex punt 9

Benvolguda Carme Boladeras,

Gràcies pel teu missatge i pel teu interès en visitar el Memorial de **Mauthausen**.

Estaré molt contents de poder-vos oferir una visita guiada privada, tal com fem amb molt de gust per a les famílies d'antics presoners del complex del camp de concentració de **Mauthausen**/Gusen.

És clar que, amb tan poc temps d'antelació, podria ser una mica difícil. Però ho intentarem.

Quin dia i hora voldries venir aquí i començar el teu recorregut? Et seria convenient parlar anglès com a idioma del recorregut?

A més, voldries que cerquésim als arxius de Viena per obtenir més informació sobre els teus familiars?

Per tant, necessitaríem les dates i els llocs de naixement d' Esteve Cañellas Mañe i Melcior Cañellas Mañe, si us plau.

Esperem la vostra resposta!

Atentament,

Frauke

Senyora Umdasch

Educació | Assessorament

Carrer d'Erinnerung, 1

A-4310 Mauthausen

Telèfon: +43 7238 2269-36

Correu electrònic: frauke.umdach@mauthausen-memorial.org

www.mauthausen-memorial.org | www.gusen-memorial.org | www.melk-memorial.org

Rechtsform: Bundesanstalt öffentlichen Rechts | Firmenbuch: HG Wien | FN: 465974g | DVR: 4017915 | Núm. UID: ATU 72370604

Benvolguda Carme,

Malauradament, va ser tot un repte assignar-vos un guia de parla hispana, ja que ja hi ha molts visitants espanyols que vénen aquell cap de setmana llarg.

Podem suggerir el següent:

El nostre guia **Pedro Carmona Ortegón** acompanyarà els familiars d'un presoner espanyol dels camps de concentració de Mauthausen i Gusen el **dissabte 3 de maig, a partir de les 12:00**, i els mostrarà **Mauthausen i Gusen**. Aquesta persona ha estat registrada a Gusen només uns dies abans que els vostres familiars!

Com que aquestes visites duren tant com calgui, un guia no pot fer-ne més d'una al dia, i dissabte és l'únic dia que en **Pedro** està disponible per a visites guiades.

Us imagineu unir-vos a aquest grup? Podem imaginar que és un gran benefici per a ambdues famílies poder parlar també de la percepció familiar de la història del seu ésser estimat.

Esperem que estiguis d'acord amb aquesta solució i et puguem donar la benvinguda el **dissabte 3 de maig de 2025 al migdia**!

Espero la teva resposta!

Atentament,

Frauke

Senyora Umdasch

Educació | Assessorament

Annex punt 10

5211 Amisge
Leibungstag am 29. DEZ. 1941 — Uhr...
Inch mit... Beilagen...
Hochsch...
Geschäftszahl GA 2436/41

Todfallsaufnahme,

errichtet am 4.12.1941. in Mauthausen.

1. Vor- und Zuname des (der) Verstorbenen (bei verheirateten Frauen auch Familienname): Melchor C a n e l l a s M a n e,
2. Beschäftigung: Textilarbeiter, 11,
3. Alter (Tag der Geburt): 7.11.1899 zu Sabadell.
4. Religion: rk.
5. Familienstand (ob ledig, verheiratet, verwitwet, gerichtlich geschieden):
6. Heimatszuständigkeit, Staatsangehörigkeit: Spanien.
7. Ordentlicher Wohnsitz, Wohnung:
(Wenn der Verstorbene unter Vormundschaft stand oder entmündigt war, ist das Pflugschaftsgericht anzugeben und das Dekret des Vormunds [Kurators, Beistandes] beizuschließen.)
Sabadell, (Barcelona) calle Serra daen Cabaro 3.
8. Sterbetag und Sterbeort: 2.12.1941, gegen 6.00m Uhr, KL. Mauthausen

Verf a Streits. Nr. 4 (Todfallsaufnahme). Q 6942

KL. MAUTHAUSEN		T/D Nr.	<table border="1"><tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr></table>						
CANELLAS-MANE, Melchor,									
<small>NAME</small>	<small>Vorname</small>								
7. 11. 1899,	Sabadell,								
<small>Geb.-Dat.</small>	<small>Geb.-Ort</small>	<small>HÄRL.-Nr.</small>							
Härl. Pers. Karte	☐	Korrespondenz	☐						
Härl. Pers. Bogen	☐	☐						
Effektenkarte	☐	☐						
Schreibst.-Karte	☐	☐						
Nummernkarte	☐	☐						
Blockkarte	☐	☐						
Revierkarte	☐	☐						
Krankenblätter	☐	☐						
Todesfallaufnahme	☒	☐						
Todesmeldung	☐	☐						
Sterbeurkunde	☐	☐						
		Dokumente:	<table border="1"><tr><td>7</td><td> </td><td> </td></tr><tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr></table>	7					
7									
		Inf. Kranken:							
		Bemerkungen:							
		Umschlag-Nr.:							

1177

18. Beiläufiger Wert:

- a) der Liegenschaften:
- b) der Fahrnisse:
- c) der Forderungen:
- d) der Wertpapiere und Einlagebücher (Anstalt und Nummer):

Sind große Schulden vorhanden?

Wieviel betragen die Krankheits- und Leichenkosten und die anderen mit besonderem Vorrecht verbundenen Forderungen? Wer hat sie berichtigt? Stellt der Zahler den Antrag, ihm den Nachlaß an Zahlungsstatt zu überlassen?

Unterschriften:

Der Parteien: *i. G. J. M. ...*
44-Oberstcharführer

Des Gerichtsabgeordneten:

B.

Mangels eines Nachlaßvermögens findet eine Verlassenschaftsabhandlung nicht statt.

10 101 100

1176

9. Nachgelassener Ehegatte(in):

Pilar Morgagas Corola,
Sabadell (Barcelona), calle Serre den Cabaro.

10. Großjährige Kinder und großjährige Nachkommen bereits verstorbenen Kinder (Vor- und Zuname, Stand, Alter und Aufenthaltsort):

11. Minderjährige Kinder und minderjährige Nachkommen bereits verstorbenen Kinder (Vor- und Zuname, Alter, Beschäftigung und Aufenthaltsort):

Haben die Minderjährigen bereits einen gesetzlichen Vertreter oder wer wird hiezu vorgeschlagen? Übernimmt die Witwe die Vormundschaft und wer wird zum Mitverwalter vorgeschlagen?
Erwartet die Witwe die Geburt eines Kindes?

12. Vor- und Zuname, Stand, Alter und Aufenthaltsort der übrigen nächsten Verwandten und der Testamentserben:

13. Ist ein Testament, Kodizill, Erbvertrag, eine Schenkung oder Ehepakten vorhanden? Wo befinden sie sich? (Bei mündlichen letztwilligen Erklärungen Vor- und Zuname, sowie Wohnort der Zeugen):

14. War der Verstorbene als Vormund, Kurator oder Beistand bestellt? Für wen, von welchem Gerichte und wo befindet sich das Bestellungsdekret?

15. Hat der Verstorbene über Amtsgelder Rechnung geführt oder einen Betrag aus einer öffentlichen Kasse oder einem unter öffentlicher Aufsicht stehenden Fonde genossen?

16. Befinden sich in der Verlassenschaft Gegenstände, die eine besondere Anzeige erfordern? Was wurde darüber verfügt?

17. Ist ein Vermögen vorhanden und worin besteht es? In wessen Händen befindet es sich? Sind Vorkehrungen zur Sicherstellung getroffen worden und welche? War der Verstorbene auf den Todesfall versichert? Bei welcher Anstalt und zu wessen Gunsten?

Annexos

Annex punt 11

 AC21P_432978-CANELLAS-MANE-Melchor [complet].pdf

Annex punt 12

 TREBALL DE RECERCA BERTA CLARENA 2025.MOV

Annex punt 13

 CONTIGUT AUDIOVISUAL PUR